

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ο ΕΝΗΛΙΚΑΣ ΩΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ
ΣΤΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Μ. ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΧΑΣΚΗ ΕΛΕΝΗ

Α.Μ.: 77

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2010

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000321439

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	5
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. Η ζωή της Ζώρζ Σαρή.....	8
1.2. Το συγγραφικό έργο της Ζώρζ Σαρή.....	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η παιδική λογοτεχνία.....	12
2.1. Ορισμός και χαρακτηριστικά	12
2.2. Η παιδική λογοτεχνία στα Πανεπιστήμια.....	16
2.3. Γυναικεία λογοτεχνική Συντροφιά –Κύκλος Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου: η προσφορά τους στην παιδική λογοτεχνία.....	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Αναδρομή παιδικής λογοτεχνίας	18
-------------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η παιδική λογοτεχνία για τον ενήλικα.....	22
---	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Τα επιλεγμένα έργα.....	26
-------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τα γενέθλια.....	27
2.1. Περίληψη.....	27
2.2. Τα πρόσωπα.....	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Κρίμα κι άδικο.....	38
3.1. Περίληψη.....	38
3.2. Τα πρόσωπα.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Νινέτ.....	43
4.1. Περίληψη.....	44
4.2. Τα πρόσωπα.....	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ε.Π.....	57
5.1. Περίληψη.....	57
5.2. Τα πρόσωπα.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Τα στενά παπούτσια.....	64
6.1. Περίληψη.....	64
6.2. Τα πρόσωπα.....	66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Τα Χέγια.....	71
7.1. Περίληψη.....	71

7.2. Τα πρόσωπα.....	72
----------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Διαπιστώσεις-Συμπεράσματα.....	78
--------------------------------	----

Βιβλιογραφία.....	87
-------------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να μελετήσει το έργο της Ζώρζ Σαρή, πρωτεργάτριας της παιδικής λογοτεχνίας. Η Ζώρζ Σαρή με την πολύπλευρη και πλούσια λογοτεχνική παραγωγή της κατέχει ξεχωριστή θέση στην παιδική λογοτεχνία. Το πολυσύνθετο έργο της συγγραφέα προσφέρει τη δυνατότητα σε επίδοξους μελετητές να προσεγγίσουν ένα διαφορετικό τμήμα του κάθε φορά. Η Ζώρζ Σαρή αναμφισβήτητα αποτελεί μια ανεξάντλητη πηγή έρευνας και μελέτης.

Η ενασχόληση της γράφουσας με τη Ζώρζ Σαρή προέκυψε από τον θαυμασμό που έτρεφε, ως αναγνώστρια, προς τη συγγραφέα. Οι αναγνώσεις των βιβλίων της αφήνουν ένα δυνατό αποτύπωμα ανάμεσα στα πολλά παιδικά αναγνώσματα.

Ως εν ενεργεία εκπαιδευτικός της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με την ειδικότητα της φιλόλογου εντοπίζω και άλλο ένα κίνητρο στη συγγραφή αυτής της εργασίας: μέσα από την καθημερινή επαφή και επικοινωνία με τους μαθητές, που βιώνουν την ταραγμένη εφηβική ηλικία, γίνεται αντιληπτή η αμήχανη στάση των παιδιών, ο αποπροσανατολισμός τους, όσον αφορά την επιλογή προτύπων. Έτσι, το ανεξάντλητο έργο της Ζώρζ Σαρή συνιστά μια δημιουργική επιρροή, με σκοπό τη γόνιμη επιλογή προτύπων. Το χρέος για αυτή την γνώση και τη προσέγγιση βαραίνει κάθε εκπαιδευτικό. Αυτός οφείλει να αναζητήσει και να προβάλλει από τους συγγραφείς της παιδικής λογοτεχνίας, το αρτιότερο δείγμα προς τα παιδιά και τους νέους.

Το θέμα της παρούσας εισήγησης συγκεκριμενοποιείται στο εξής: οι λογοτεχνικές μορφές του ενήλικου προσώπου στο έργο της Ζώρζ Σαρή, με δεδομένο ότι αυτός είναι ο συμπρωταγωνιστής του κεντρικού παιδικού ήρωα σε κάθε μυθιστόρημα. Ειδικότερα, οι μορφές του ενήλικα που θα παρουσιαστούν είναι: α) οι γονείς, (πατέρας, μητέρα), β) συγγενικά πρόσωπα (θεία, νονός), γ) δάσκαλος και δ) πρόσωπα του κοινωνικού περίγυρου.

Τα μυθιστορήματα που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν είναι τα ακόλουθα:

1. Τα χέγια, 2. Τα γενέθλια, 3. Τα στενά παπούτσια,
4. Κρίμα κι άδικο, 5 Νινέτ, 6. Ε.Π.

Στόχοι της παρούσας μελέτης είναι:

1. Συνοπτική παρουσίαση και σύγκριση των μορφών του ενήλικα που προβάλλονται.

2. Ανάδειξη σταθερών και κοινών χαρακτηριστικών.
3. Βιογραφική και εργογραφική προσέγγιση της συγγραφέα. Εξάλλου, στη Ζώρζ Σαρή, βίος και συγγραφική παραγωγή είναι στενά συνδεδεμένα, καθώς το αυτοβιογραφικό στοιχείο είναι μια σταθερή παράμετρος των μυθιστορημάτων της.
4. Συνοπτική παρουσίαση της μορφής του ενήλικα γενικά στην παιδική λογοτεχνία.
- 5. Συμπεράσματα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Γεώργιο Καψάλη, ο οποίος με την πολύτιμη στήριξή του, κατά την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, συνέβαλε στην προσπάθειά μου να μελετήσω την ιδιαίτερη και σημαντική προσφορά της Ζώρζ Σαρή στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. Η ζωή της Ζώρζ Σαρή

Η Ζώρζ Σαρή γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Η μητέρα της, Έμμα, είχε γαλλική καταγωγή και έζησε στη γαλλική αποικία της Σενεγάλης. Ο πατέρας της, Σωκράτης Σαριβαξεβάνης, γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας. Αναγκάστηκε όμως να φύγει από τον τόπο του μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και να αναζητήσει την επαγγελματική αποκατάσταση του στο εξωτερικό. Η Ζώρζ Σαρή μεγάλωσε στην Αθήνα, όπου και ολοκλήρωσε τις σχολικές της σπουδές. Το τέλος των εγκύκλιων σπουδών της συνέπεσε με την έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Η οικογένειά της, όπως και κάθε ελληνική οικογένεια, επηρεάστηκε από τις δύσκολες μέρες που έφερε ο πόλεμος. Η ίδια ήταν ένα ζωντανό, δραστήριο, μαχητικό κορίτσι που επέλεξε να αναλάβει ρόλο και δράση κατά τη διάρκεια της Κατοχής συμμετέχοντας στην Αντίσταση με την πλευρά της ΕΠΟΝ. Χαρακτηριστικό της αδούλωτης ψυχής της είναι το εξής γεγονός: κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, που ακολούθησε τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, η Ζώρζ Σαρή πληγώθηκε σοβαρά από οβίδα στις γειτονιές της Αθήνας και νοσηλεύτηκε για αρκετό καιρό σε νοσοκομείο.

Παράλληλα με την αντιστασιακή της δράση, η Ζώρζ Σαρή, αφού τελείωσε το Γυμνάσιο, κυνήγησε έναν άλλο χώρο που την ενδιέφερε. Το όνειρό της ήταν να γίνει ηθοποιός. Έτσι παρακολούθησε τη Δραματική Σχολή του Δημήτρη Ροντήρη και πήρε μέρος σε θεατρικές παραστάσεις.

Το 1947 μετά τον ταραχώδη Εμφύλιο κατέφυγε στο Παρίσι. Συνέχισε τις σπουδές της σε θεατρικές σχολές. Εκεί γνώρισε τον Μαρσέλ Καρακώστα, γιατρό. Παντρεύτηκαν και απέκτησαν δύο παιδιά.

Το 1962 η οικογένεια Καρακώστα-Σαρή επέστρεψε στην Αθήνα. Η ίδια ασχολήθηκε και πάλι με το επάγγελμα της ηθοποιού και έπαιξε δίπλα σε γνωστά ονόματα του θεάτρου εκείνης της εποχής. Με την επιβολή της δικτατορίας του 1967 σταμάτησε να παίζει στο θέατρο. Αποφάσισε να διοχετεύσει τη δημιουργικότητά της στη συγγραφή. Ειδικότερα, δοκιμάζει να γράφει για παιδιά. Η ίδια χαρακτηρίζει την προσπάθειά της αυτή «σαν παιχνίδι με τα παιδιά που είχα

γύρω μου». Πρώτο της μυθιστόρημα είναι Ο Θησαυρός της Βαγίας το 1969, ένα έργο που γνώρισε αμέσως την επιτυχία.

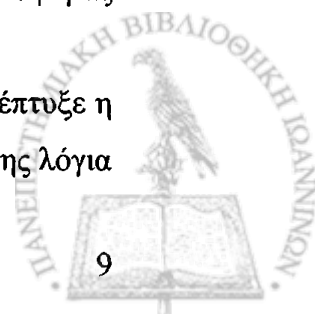
Αυτή η χρονιά καθόρισε την πορεία που πήρε η ζωή της πλέον. Αφοσιώνεται στη συγγραφή βιβλίων για παιδιά. Ίσως αυτή η στροφή προς το γράψιμο και την ενασχόληση με την παιδική ηλικία να ήταν μια εσωτερική ανάγκη για να βρει έκφραση η καλλιτεχνική της φύση, μετά την εγκατάλειψη του ονείρου της ηθοποιίας.

Η Ζώρζ Σαρή είναι μια από τις κορυφαίες δημιουργούς της παιδικής λογοτεχνίας. Τα αξιόλογα και πολυβραβευμένα της παιδικά αναγνώσματα έχουν ανοίξει ένα μεγάλο κεφάλαιο στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας. Το ξεχωριστό με την Ζώρζ Σαρή είναι ότι το αναγνωστικό της κοινό δεν περιορίζεται μόνο στα παιδιά. Αναγνώστες της είναι και οι ενήλικοι, αφού στα έργα της είναι ευδιάκριτες οι κοινωνικές και ιστορικές αναφορές σε σημαντικές περιόδους της ελληνικής ζωής. Ο λόγος, η αφηγηματική της ικανότητα και η θεματολογία της προκαλούν έντονο ενδιαφέρον στο σύνολο των ανθρώπων που αγαπούν και διαβάζουν την λογοτεχνία γενικότερα, και την παιδική ειδικότερα.

Εκτός από συγγραφέας, η Ζώρζ Σαρή ανέλαβε πολλές πρωτοβουλίες, είτε με τη συγγραφή άρθρων για λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες, είτε με ομιλίες και συνεντεύξεις σε εκδηλώσεις, για την ανάπτυξη και αναγνώριση της παιδικής λογοτεχνίας. Ιδιαίτερα σημαντικές προς αυτή την κατεύθυνση στάθηκαν και οι επισκέψεις που πραγματοποίησε στο παρελθόν η ίδια σε σχολεία και οι συζητήσεις που διεξήγαγε με τα μικρά παιδιά, δίνοντάς τους σε άμεση επαφή ένα ζωντανό πρότυπο μιας ακούραστης δημιουργού.

Η αναγνώριση του έργου της δηλώνεται με τις πολυπληθείς επανεκδόσεις των βιβλίων της, τις εμφανίσεις της στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, τις αμέτρητες βιβλιογραφικές αναφορές στο όνομά της και τις ξεχωριστές βραβεύσεις που ευτύχησε να γνωρίσει. Όλες αυτές τις διακρίσεις ήρθε να υπενθυμίσει και να συγκεντρώσει πρόσφατα μια αξιόλογη πρωτοβουλία. Συγκεκριμένα, το Μάιο του 2008 το Εργαστήριο Τέχνης και Λόγου του Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, οργάνωσε μια ημερίδα τιμητική και επιστημονική για τα 40 χρόνια προσφοράς της Ζώρζ Σαρή στη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους.

Καταλήγοντας, αν προσπαθούσαμε να συνοψίσουμε τη σχέση που ανέπτυξε η Ζώρζ Σαρή με τη συγγραφή και τη λογοτεχνία θα υιοθετούσαμε τα δικά της λόγια

που αποδίδουν μοναδικά αυτή τη σχέση: «Στο λεύκωμα μου υπάρχει η ερώτηση: Αν δεν είστε αυτό που είστε, τι θα θέλατε να είστε; Απάντηση: Συγγραφέας, γιατί τότε δε θα θυμάμαι τις ρυτίδες, τα γηρατειά, το θάνατο...»¹.

1.2. Το συγγραφικό έργο της Ζώρζ Σαρή

Η Ζώρζ Σαρή είναι μια σύγχρονη συγγραφέας και συγκαταλέγεται στις κορυφαίες δημιουργούς της παιδικής λογοτεχνίας. Αγαπώντας την τέχνη γενικότερα, η ενασχόλησή της με τη λογοτεχνία προέκυψε αβίαστα και ως φυσική συνέπεια. Ξαφνικά, όπως περιγράφει η ίδια σε προφορικά και γραπτά της κείμενα, άρχισε να γράφει εμπνευσμένη ένα καλοκαίρι από τα παιδιά της και τους φίλους της.

Η δημιουργική της πορεία στο χώρο της λογοτεχνίας ξεκίνησε το 1969 με το Θησαυρό της Βαγίας. Από κει και πέρα μέχρι σήμερα έχει γράψει γύρω στα είκοσι μυθιστορήματα. Συγκεκριμένα : *Ο Θησαυρός της Βαγίας, το Ψέμα, Όταν ο Ήλιος..., Κόκκινη κλωστή δεμένη..., Τα γενέθλια, Τα στενά παπούτσια, οι Νικητές, Τα Χέγια, Το παραράδιασμα, Κρίμα κι άδικο, Νινέτ, Ζουμ, Ε.Π., Μια αγάπη για δύο, Ο Χορός της ζωής, Σοφία, Κλειστά Χαρτιά, Ο πόλεμος, η Μαρία και το αδέσποτο, ο Κύριός μου, Τότε.*

Επιπλέον, ασχολήθηκε με διηγήματα και παραμύθια για μικρά παιδιά. Έτσι έγραψε: *Το γαϊτανάκι, Ο Φρίκος ο Κοντορεβουθούλης μου, Η σοφή μας δασκάλα, Η κυρία Κλοκλό, ο Τοτός και η Τοτίνα, ο Αρλεκίνος, Η Πολυλογού, Η κόκκινη κοτούλα, Η τουλιπίτσα.*

Μην ξεχνώντας τη μεγάλη της αγάπη, το θέατρο, συνέγραψε τέσσερα θεατρικά παιδικά έργα καθώς και τη νουβέλα η *Αντιπαροχή*. Επίσης μετέφρασε αρκετά μυθιστορήματα Γάλλων δημιουργών.

Σε πολλά από τα έργα της έχουν γίνει αρκετές επανεκδόσεις και ορισμένα έχουν τιμηθεί με βραβεία. Το 1988 τα *Χέγια* προτάθηκαν για το βραβείο Άντερσεν. Το 1994 η *Νινέτ* τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου όπως και από τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου. Ακόμη το 1999 ο Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου βράβευσε και το έργο ο *Χορός της ζωής*.

Η θεματολογία της είναι εμπνευσμένη από την προσωπική και την οικογενειακή της ζωή. Τους ήρωες της απασχολούν απλά και καθημερινά

---

1. Βλ. « Η Ζώρζ Σαρή για την παιδική λογοτεχνία», *Διαδρομές*, 16 (1989), σ.338.

προβλήματα. Ο διδακτισμός απουσιάζει και ο λόγος είναι απλός, αφηγηματικός, αληθινός. Συνδυάζει το βιωματικό γράψιμο με τη δημιουργική φαντασία. Ο πραγματικός πυρήνας της υπόθεσης συμπληρώνεται από τα μυθοπλαστικά στοιχεία και καταφέρνει να συνθέσει μυθιστορήματα που χαρακτηρίζονται ενδιαφέροντα, συναρπαστικά, συγκινητικά και ρεαλιστικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

2.1. Ορισμός και χαρακτηριστικά

Στις μέρες μας καθίσταται απόλυτα αναγκαία η μελέτη, η εμβάθυνση στην ουσία, το περιεχόμενο, τα μηνύματα και τις ιδέες που περιλαμβάνει η παιδική λογοτεχνία. Είναι υποχρέωση όλων όσων ασχολούνται συστηματικά και μεθοδικά με αυτό το χώρο είτε ως συγγραφείς, είτε ως εκδότες, ως κριτικοί, ως εκπαιδευτικοί και ως αναγνώστες. Αυτή η ενασχόληση είναι μια πολυσύνθετη διαδικασία, αν αναλογιστούμε την πληθώρα των εκδόσεων και τα διάφορα είδη της παιδικής λογοτεχνικής παραγωγής.

Εξάλλου δεν είναι θεωρητική η άποψη του Βασίλη Αναγνωστόπουλου σύμφωνα με την οποία η παιδική λογοτεχνία «αποτελεί αναμφισβήτητα το θεμέλιο της σωστής παιδείας [...] Η αληθινή παιδική λογοτεχνία, λοιπόν, βοηθάει τα παιδιά ν' αναχθούν σιγά σιγά στην εκλεκτή αντίληψη, ότι όλοι οι λαοί της γης, πέρα από τις βαθιές διαφορές, επιθυμούν το καλό, το δίκαιο, την ελευθερία, την ειρήνη. Στοχεύει δηλαδή όχι μόνο στην εθνική αλλά και στην πανανθρώπινη συνείδηση»².

Γενικότερα, ο χώρος της παιδικής λογοτεχνίας ασχολείται με αναγνώσματα και κείμενα που απευθύνονται σε μια ευαίσθητη και εύπλαστη ηλικιακή ομάδα. Τα παιδιά και οι νέοι σήμερα βιώνουν μια κατάσταση σύγχυσης, αφού οι πηγές επίδρασης τους έχουν πληθύνει. Αρκετές μάλιστα δρουν ανεξέλεγκτα. Ειδικότερα, τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα διατηρούν μια κυρίαρχη θέση, το σχολείο φιλοδοξεί να διαδραματίσει τον θεσπισμένο ρόλο του, όχι πάντα με επιτυχία, ο οικογενειακός παράγοντας καλείται να εντείνει την προσοχή του, να παράσχει συστηματικότερη και ουσιαστικότερη φροντίδα στα παιδιά. Σε όλη αυτή την προσπάθεια μερίδιο διεκδικεί όλο και πιο δυναμικά ο αχανής χώρος του Διαδικτύου και η ελεύθερη πρόσβαση του παιδιού σε αυτόν. Είναι ολοφάνερο, κατά συνέπεια, ότι μέσα στον παραπάνω καταϊγισμό πληροφοριών και ενημέρωσης, η παιδική λογοτεχνία οφείλει να διαμορφώσει ένα διαχρονικά αξιόπιστο και ποιοτικά πλουσιότερο πλαίσιο επιρροής στα παιδιά. Ευθύνη μεγάλη, πρόκληση, τελικά, γοητευτική, γιατί οφείλει να στείλει σκέψεις δημιουργικές, ιδέες – πρότυπα που θα εμπνεύσουν, αρχές και μηνύματα που θα ασκήσουν την κριτική σκέψη και θα βοηθήσουν στην ωρίμανση του παιδιού.

---

2. Βλ. Β. Αναγνωστόπουλος, *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-1980*, Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1990, σ. 7.

Ένα πρώτο ζήτημα σχετικά με την παιδική λογοτεχνία είναι, αν μπορούμε να ορίσουμε με όσο το δυνατόν περισσότερο σαφή και συγκεκριμένο τρόπο την έννοια «παιδική λογοτεχνία». Με αυτό το μόνιμο ερώτημα καταπιάστηκαν και συνεχίζουν να ασχολούνται πολλοί επιστημονικοί μελετητές του χώρου, καθώς και συγγραφείς παιδικών βιβλίων. Οι προαναφερθέντες φορείς διατυπώνουν ο καθένας και μια διαφορετική θέση εξαρτώμενη από τα κριτήρια που καθορίζουν κάθε φορά. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι επικρατεί μια ασάφεια, μια θολή εικόνα.

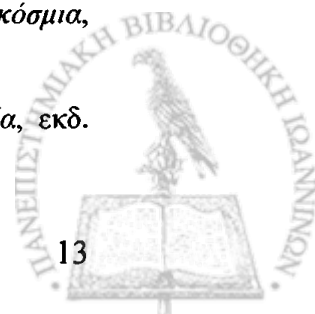
Στο συγκεκριμένο ζήτημα ο Χάρης Σακελλαρίου αναπτύσσει ορισμένους όρους και προϋποθέσεις που διαμορφώνουν ένα πλαίσιο ορισμού. Έτσι υποστηρίζει ότι: «1. το έργο να είναι προσαρμοσμένο στον γλωσσικό πλούτο του παιδιού, 2. το γνωσιολογικό πλούτο του παιδιού, 3. να ικανοποιεί την ανάγκη του για κίνηση, 4. να ικανοποιεί την ανάγκη για χαρά, 5. να μην προκαλεί ισχυρές, συγκλονιστικές συγκινήσεις, 6. να είναι απλό, παραστατικό, εποπτικό, 7. να καλλιεργεί στα παιδιά ευγενικά αισθήματα και να δημιουργεί παρορμήσεις για πράξεις ανώτερες, 8. να προάγει την κοινωνικότητα και τη συνεργασία ανάμεσα στους ανθρώπους, 9. να καλλιεργεί την αγωνιστικότητα και 10 την ισότητα των ανθρώπων».³

Αντίθετα, ο Αντώνης Δελώνης έχει μια διαφορετική άποψη, καθώς πιστεύει ότι για δεοντολογικούς και επιστημονικούς λόγους, είναι απαραίτητη η απόδοση ενός ορισμού. Έτσι, παιδική λογοτεχνία θεωρεί «το σύνολο χώρο μέσα στον οποίο συνυπάρχουν και λειτουργούν όλα εκείνα τα έργα λογοτεχνικά που απευθύνονται, άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και στα διαφέροντα των παιδιών της προσχολικής, σχολικής και εφηβικής ηλικίας και που ανταποκρίνονται στο αντιληπτικό, γλωσσικό και συναισθηματικό της επίπεδο»⁴.

Απόπειρα ορισμού της παιδικής λογοτεχνίας επιχειρεί και η Μένη Κανατσούλη η οποία αναφέρει ορισμένα διαπολιτισμικά και διαχρονικά χαρακτηριστικά. Ανάμεσα στα άλλα, παραθέτει την άποψη της γνωστής συγγραφέα Λότης Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου η οποία αναφέρει συγκεκριμένα: « Ως προς τη μορφή, τη λιτότητα του λόγου, την απουσία βωμολοχιών και σαρκασμού, τη συντομία και το καίριο των περιγραφών, την αμεσότητα της αφήγησης, τη διαγραφή των χαρακτήρων χωρίς επιμονή στην ψυχογράφησή τους. Ως προς το περιεχόμενο ότι

3. Βλ. Χάρης Σακελλαρίου, *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*, εκδόσεις Κίνητρο, Αθήνα⁷ 1991, σσ. 20-30.

4. Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Εισαγωγή στη μεταπολεμική ελληνική παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982, σ.16.

η υπόθεση έχει ξεκάθαρο πλαίσιο και η πλοκή είναι έντονη και γρήγορη, προπάντων ότι υπάρχει κάθαρση και το διάχυτο αίσθημα ότι ο αναγνώστης είναι αντικείμενο αγάπης από το συγγραφέα».⁵

Συνεχίζοντας, η Μένη Κανατσούλη διατυπώνει ένα κρίσιμο ερώτημα που σχετίζεται με το τι είναι η παιδική λογοτεχνία. «Το κείμενο» γράφει «προσαρμόζεται στις ανάγκες και τις επιθυμίες του παιδιού ή αντίθετα απηχεί τις σκέψεις και τις ιδέες του ενήλικα, ο οποίος θέλει να τις διαδηλώσει στο παιδί; [...] Οι σύγχρονοι θεωρητικοί, κριτικοί και ιστορικοί της παιδικής λογοτεχνίας μετατοπίζουν όλο και περισσότερο το κέντρο βάρους της έρευνάς τους στο τι ζητά το παιδί-αναγνώστης. Σήμερα υπάρχει η τάση να πιστεύουν ότι το παιδί ανταποκρίνεται εξίσου με τον ενήλικα στη λογοτεχνία [...] ταυτόχρονα όμως ξέρουν ότι διαφέρει η λογοτεχνική ανάγνωση που κάνει το παιδί από αυτήν του ενήλικα»⁶.

Εξάλλου, η ίδια η Ζώρζ Σαρή σε μια συνέντευξη που έδωσε, στην ερώτηση τι την έκανε να αναζητήσει ως καλλιτεχνική έκφραση την παιδική λογοτεχνία απάντησε: «ξεκίνησα τη λογοτεχνική μου καριέρα τυχαία. Ένα καλοκαιριάτικο παιχνίδι στα πρώτα χρόνια της δικτατορίας. Χρόνια σιωπής, χρόνια οργής. Ίσως η οργή να μ' έσπρωξε στο γράψιμο. Ωστόσο συγγραφέας και ηθοποιός είναι δύο πρωτοξάδελφα επαγγέλματα. Γιατί έγραψα για παιδιά; Η απάντηση είναι απλή. Γύρω μου, εκείνο το καλοκαίρι, υπήρχαν κάποια παιδιά –τα δικά μου και οι φίλοι τους- και μ' αυτά έπαιζα το πρώτο μου μυθιστόρημα. Ο ζωγράφος που ζωγραφίζει ένα πορτραίτο έχει μπροστά του ένα μοντέλο το αντιγράφει. Εγώ είχα σαν μοντέλο τα παιδιά. [...] είμαι πολύ αισιόδοξη. Σε εκατό χρόνια, οι ειδικοί που θα ασχοληθούν με τα βιβλία που γράφονται τις τελευταίες δεκαετίες, θα πουν: εποχή γόνιμη, επαναστατική, πλούσια συγκομιδή, ανοιχτοί ορίζοντες, πολυφωνία, το μαγικό πανηγύρι της Παιδικής Λογοτεχνίας».⁷

Στο ίδιο θέμα η Μάρθα Καρπόζηλου αναρωτιέται τι είναι παιδική λογοτεχνία και αναφέρει: «από μερικούς θεωρείται τόσο εξόφθαλμη, ώστε να κρίνεται περιττή και ανώφελη, ενώ άλλοι προσπαθούν να οριοθετήσουν τον χώρο δίνοντας απαντήσεις που ποικίλλουν [...] κάποιοι αρνούνται την ύπαρξη της παιδικής λογοτεχνίας,

5. Βλ. «Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου: η παιδική λογοτεχνία στην εποχή μας, Καστανιώτης, Αθήνα 1990, σ.138-140» Μένη Κανατσούλη, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας, σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 25.

6. Βλ. Μ. Κανατσούλη, *ό.π.*, σ.30.

7. Βλ. Διαδρομές, *ό.π.*, σ.338-9.

υποστηρίζοντας ότι δεν μπορούμε να αποκαλούμε λογοτεχνικά τα αναγνώσματα που προορίζονται για παιδιά».⁸

Καταδεικνύεται τελικά, ότι η προσπάθεια να ορίσουμε με τρόπο συγκεκριμένο, ξεκάθαρο και σαφή την παιδική λογοτεχνία δεν είναι εύκολη υπόθεση. Ο κάθε ερευνητής, ο κάθε θεωρητικός καταθέτει τα δικά του υποκειμενικά κριτήρια. Αυτά υπαγορεύονται άμεσα από τα βιώματά του, το γνωστικό του υπόβαθρο και τη διαφορετική αντίληψη που μπορεί να έχει για την αξία της παιδικής λογοτεχνίας.

Βασική παράμετρος στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας αποτελεί ασφαλώς το παιδί, ως εν δυνάμει αναγνώστης. Η παιδική και εφηβική ηλικία είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από την σωματική, ψυχοπνευματική και συναισθηματική εξέλιξη. Τίποτα στον κόσμο του παιδιού και του εφήβου δεν είναι σταθερό. Είναι στην καθοριστική ηλικία που διαμορφώνει τα γνωρίσματα της προσωπικότητάς του και είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στις ποικίλες επιδράσεις του περιβάλλοντός του. Συνεπώς, ο συγγραφέας του παιδικού βιβλίου είναι υποχρεωμένος να προσέξει ιδιαίτερα το κείμενο του και να το προσαρμόσει στα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες και τις επιθυμίες του παιδιού.

Αναγνώστης όμως, όπως ήδη επισημάνθηκε, δεν είναι μόνο το παιδί. Αναγνωστικό κοινό αποτελούν και οι γονείς που αναλαμβάνουν ξεχωριστό και δύσκολο ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού τους. Στο ίδιο κοινό ανήκουν και οι εκπαιδευτικοί. Αυτοί έχουν την ευθύνη να εισάγουν την παιδική λογοτεχνία στην εκπαιδευτική διαδικασία με τρόπο μεθοδικό, έτσι ώστε να είναι σε θέση ο μαθητής να γνωριστεί με την παιδική λογοτεχνία.

Ο συγγραφέας λοιπόν πρέπει να ικανοποιήσει και τα κριτήρια των ενήλικων αναγνωστικών ομάδων. Ο Ι. Ν. Βασιλαράκης, αναφερόμενος στο ρόλο του δασκάλου σημειώνει: «ο σύγχρονος παιδαγωγός και ο συγγραφέας παιδικών βιβλίων ασκεί σημαντικότερο διαπλαστικό ρόλο [...] δεν έχει το δικαίωμα να εξαπατά το παιδί περιγράφοντας έναν εξιδανικευμένο και μαγευτικό κόσμο και την πραγματικότητα, που θα αντιμετωπίσει το παιδί [...]η παιδική λογοτεχνία πρέπει να δίνει ανθρώπινα πρότυπα με τα οποία το παιδί ταυτίζεται».⁹

8. Μ. Καρπόζηλου, *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων, Συμβολή στην μελέτη των παιδικών αναγνωσμάτων*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα⁴ 2000, σ.151.

9. Βλ. Ι.Ν. Βασιλαράκης, *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, επιμέλεια Ι.Ν. Βασιλαράκης, Τυπωθήτω, Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 1998, σ.22-25.

2.2. Η παιδική λογοτεχνία στα πανεπιστήμια

Σήμερα, η παιδική λογοτεχνία κατέκτησε τη θέση που της αξίζει μέσα στα πλαίσια του παιδαγωγικού ρόλου της. Στα πανεπιστήμια της χώρας αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό κλάδο μελέτης, έρευνας και αξιολόγησης, ως βασικό μάθημα στα προγράμματα σπουδών των πανεπιστημιακών τμημάτων των Επιστημών Αγωγής. Η Μ. Καρπόζηλου σημειώνει σχετικά: « το παιδικό βιβλίο είναι αντικείμενο μελέτης από επιστήμονες διαφορετικών κλάδων και ειδικοτήτων. Παιδαγωγοί, ψυχολόγοι, λαογράφοι, ανθρωπολόγοι, κοινωνιολόγοι, φιλόλογοι, βιβλιοθηκονόμοι [...] η πολυμέρεια πιστοποιείται και από το ότι μαθήματα παιδικής λογοτεχνίας διδάσκονται σε διάφορες πανεπιστημιακές σχολές .¹⁰

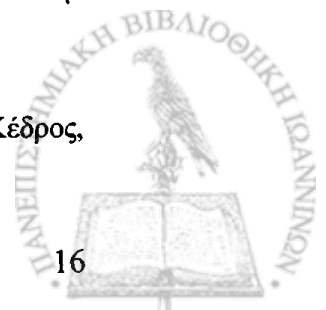
2.3. Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά-Κύκλος του Ελληνικού παιδικού βιβλίου: Η προσφορά τους στην παιδική λογοτεχνία

Οι δύο αυτοί φορείς συνέβαλαν καιρικά και καθοριστικά στο έργο της παιδικής λογοτεχνίας. Η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά (ΓΛΣ) ιδρύθηκε το 1955 με την πρωτοβουλία δύο δραστήριων γυναικών, της Ιωάννας Μπουκουβάλα – Αναγνώστου και της Τατιάνας Σταύρου. Στόχος της ΓΛΣ «η βελτίωση και προώθηση του παιδικού βιβλίου. Στον πυρήνα συμμετείχαν και οι λογοτέχνιδες: Αιλιανού Έφη, Καρθαίου Ρένα, Ουράνη Ελένη, Ταρσούλη Αθηνά κ.α. [...] σε λίγο χρονικό διάστημα στερέωσε στην κοινή συνείδηση την πεποίθηση ότι το παιδικό βιβλίο σωστά γραμμένο από υπεύθυνους συγγραφείς δικαιούται ένα δικό του αναγνωστικό κοινό, κι έκανε την παιδική λογοτεχνία αυτόνομο χώρο [...] Η ΓΛΣ δεν περιορίστηκε στην προκήρυξη απλώς διαγωνισμών. Δειδεδε τη σημασία της συγγραφής παιδικού βιβλίου που άξονάς του θα είναι ο ελληνικός χώρος, η ελληνική ιστορία και στόχοι της η γνώση του περιβάλλοντος του σημερινού παιδιού, η επαφή του με τα πρότυπα και αξίες που έχουν τις ρίζες τους στα ελληνικά ιδεώδη, η απόκτηση από το παιδί της λεγόμενης νεοελληνικής συνείδησης ,[...] παράλληλα προσπάθησε να προσανατολίσει τους συγγραφείς στο γράψιμο έργων που να εμπνέονται από αισιοδοξία και πίστη».¹¹

Ο Κύκλος του Ελληνικού παιδικού βιβλίου ιδρύθηκε το 1969 από μια ομάδα πνευματικών ανθρώπων που ορισμένοι τους υπήρξαν και μέλη της ΓΛΣ. Κατά τον Αντώνη Δελώνη «στόχος του ήταν η προώθηση του ελληνικού παιδικού βιβλίου στην

10. Βλ. Μ. Καρπόζηλου, *ό.π.*, σ.13.

11. Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Εισαγωγή στη μεταπολεμική ελληνική παιδική λογοτεχνία*, Κέδρος, Αθήνα 1982, σ.67.

Ελλάδα και το εξωτερικό. Σκοποί του ήταν η αθλοθέτηση βραβείων, η ενθάρρυνση της Λογοτεχνίας για παιδιά, η ίδρυση πρότυπων παιδικών βιβλιοθηκών, η αντιπροσώπευση της χώρας μας σε συνέδρια και εκθέσεις του εξωτερικού και η ενίσχυση και πλατιά διάδοση του παιδικού βιβλίου. Επιπλέον, κάθε χρόνο ο Κύκλος προκηρύσσει διαγωνισμούς για διάφορα είδη παιδικού βιβλίου (παραμύθι, νουβέλα, μυθιστόρημα, ποίηση, ταξιδιωτικά κ. α.) και η απονομή των βραβείων γίνεται συμβολικά την 2^α Απριλίου, η οποία έχει καθιερωθεί ως Παγκόσμια Ημέρα του παιδικού βιβλίου».¹²

---

12. Βλ. Αντώνης Δελώνης, *ό.π.*, σσ. 71-72.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Όλοι οι μελετητές της παιδικής λογοτεχνίας επιχειρώντας την ιστορική επισκόπηση της παιδικής λογοτεχνίας και προσπαθώντας να διαμορφώσουν ένα χρονολογικό διάγραμμα, διευκρινίζουν ότι πρόκειται ουσιαστικά για μια συμβατική χρονική διαίρεση. Είναι κατά κοινή ομολογία μια απόλυτα λογική στάση, αφού η λογοτεχνία είναι μια πνευματική δραστηριότητα που δεν είναι στάσιμη. Αντίθετα, εξελίσσεται διαρκώς και επηρεάζεται, καθορίζεται και διαμορφώνεται από το ευρύτερο κλίμα της κάθε εποχής, αλλά και από τη δυναμική –περισσότερο ή λιγότερο- παραγωγή των δημιουργών.

Στην παρούσα εργασία η ιστορική αναδρομή της παιδικής λογοτεχνίας περιορίζεται κατά συνθήκην στα χρόνια που συνδέονται με την δημιουργία του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Έτσι, συμβατικά, υιοθετούμε ως σημείο έναρξης της συγγραφής μας το 1821. Ιδιαίτερα μάλιστα αναφερόμαστε στα δύσκολα χρόνια που ακολούθησαν την Απελευθέρωση. Είναι η δεκαετία του 1830 που ο πρώτος κυβερνήτης της χώρας, Ιωάννης Καποδίστριας, προσπαθεί να οργανώσει το χάος και να θεμελιώσει τις υποδομές για ένα ευνομούμενο κράτος.

Συνεπώς, σχηματικά μπορούμε να περιγράψουμε τους εξής σταθμούς στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας με βάση τις μελέτες των ακόλουθων συγγραφέων:

1. Μένη Κανατσούλη: «Το 1821 ορίζει εντελώς συμβατικά την έναρξη της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας. Οι βασικοί σταθμοί στην εξέλιξή της είναι:
Α. 1821-1880. Κυριάρχο ρόλο παίζουν οι λογοτεχνικές σχολές, Α΄ Αθηναϊκή και Επτανησιακή Σχολή. Σ' αυτή την περίοδο η Παιδική Λογοτεχνία βρίσκεται στο ξεκίνημά της, έχει έναν έντονα διδακτικό χαρακτήρα και δέχεται πολλές ξένες επιδράσεις. Ταυτόχρονα, όμως, υπάρχουν και πρωτότυπα έργα. Βασικοί σταθμοί τα έργα *Γεροστάθης* του Λέοντα Μελά, και το περιοδικό *Η Διάπλασις των παιδων*.
Β. 1880-1922 ή 1917. Την περίοδο αυτή φουντώνουν οι αγώνες για τη γλώσσα, θριαμβεύει ο δημοτικισμός. Βασικοί σταθμοί η έκδοση του πρώτου βιβλίου της Πηνελόπης Δέλτα (*Για την πατρίδα*), Τα *Ψηλά Βουνά* του Ζαχαρία Παπαντωνίου.
Γ. 1922 ή 1917- 1940. Ξεχωρίζουν οι παρουσίες του Γρηγόριου Ξενόπουλου και της Αντιγόνης Μεταξά (Θεία Λένα).
Δ. 1945- Σήμερα. Το 1955 ιδρύεται η «Γυναικεία

Λογοτεχνική Συντροφιά» και το 1969 ο «Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», το ελληνικό παράρτημα του αντίστοιχου διεθνούς οργανισμού που ονομάζεται IBBY. Η περίοδος από το 1974 και ως σήμερα χαρακτηρίζεται ως «άνοιξη» της Παιδικής Λογοτεχνίας. Αλλαγές πολιτικές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και οικονομικές προετοιμάζουν ένα έδαφος εύφορο για την πλούσια παραγωγή παιδικών λογοτεχνημάτων. Για πρώτη φορά παρατηρούνται τάσεις αποκέντρωσης, ενώ νέοι προβληματισμοί και νέες θεματικές απασχολούν τη νεολαία και τη λογοτεχνία της.[...]Στη θεματολογία παρουσιάζει μεγάλη πρόοδο το ιστορικό μυθιστόρημα. Επίσης αναπτύσσεται και το περιπετειώδες μυθιστόρημα. Το κοινωνικό μυθιστόρημα είναι το μυθιστορηματικό εκείνο είδος που έχει τη μεγαλύτερη άνθηση ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Η Παιδική Λογοτεχνία επιδιώκει να αποδίδει ρεαλιστικά την πραγματικότητα, χωρίς άσκοπες ωραιοποιήσεις, αν και εμμένει σταθερά στην πεποίθηση ότι μαζί με το ρεαλισμό πρέπει να διαφυλαχθεί και ο λυρισμός. Πολλά νέα θέματα άμεσου κοινωνικού ενδιαφέροντος απασχολούν τους νεότερους συγγραφείς, όπως το οικολογικό, η ειρήνη, η έλλειψη επικοινωνίας των ανθρώπων, τα ναρκωτικά, ο χουλιγκανισμός κ.λ.π. τέλος αναπτύσσεται και το επιστημονικό μυθιστόρημα, που θέλει κυρίως να τονίσει τα δεινά από την αλόγιστη χρήση της τεχνολογίας από τον άνθρωπο. Το ύφος των σύγχρονων παιδικών λογοτεχνημάτων διαθέτει απλότητα και ειλικρίνεια, αν και είναι κάποιες φορές υπεραπλουστευτικό, χωρίς πολύ διδακτισμό, ενώ προβάλλονται κυρίως οι ηθικές αξίες της δικής μας εποχής.»¹³

2. Ο Δημήτριος Γιάκος στην αρχή της Παιδικής Λογοτεχνίας τοποθετεί τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή, τον Αλέξανδρο Πάλλη (1851-1935), τον Ζαχαρία Παπαντωνίου (1877-1940), τον Δημήτριο Βικέλα (1835-1908), τον Γεώργιο Βιζυηνό (1848-1896), τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη (1851-1911) κ.α., οι οποίοι τροφοδότησαν το ξεκίνημα. Συγκεκριμένα γράφει: «Ο Λέων Μελάς με το έργο *Γεροστάθης* στήριξε τη μόρφωση ολόκληρης σειράς από γενεές Ελληνόπουλων. Στόχος του να γίνει διδακτικό βιβλίο ενταγμένο απόλυτα στα καθιερωμένα παιδαγωγικά αιτήματα του καιρού του».¹⁴

13. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *ό.π.*, σσ. 65-69.

14. Βλ. Δημήτριος Γιάκος, *Ιστορία της Ελληνικής παιδικής Λογοτεχνίας. Από τον 10^ο αιώνα έως σήμερα*, Ζ' έκδοση, Αθήνα 1987, εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, σσ. 35-36.

3. Ο Αντώνης Δελώνης προχωρά σε μια ιστορική ανασκόπηση της Παιδικής Λογοτεχνίας από την αρχαιότητα ως σήμερα. Για τα χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση και μετά γράφει: « Α. Μετά την Απελευθέρωση (1821-1940). Ο Καποδίστριας προσπάθησε να δώσει ώθηση στη λαϊκή παιδεία. Όμως οι αντικειμενικές συνθήκες (οικονομικοί λόγοι, έλλειψη ανθρώπων) δεν βοήθησαν τα σχέδιά του. [...] Έργο σταθμός το 1858 ο Γεροστάθης του Λέοντα Μελά, πρωτοποριακό με διδακτικό χαρακτήρα. Έθεσε τα θεμέλια για την αγωγή και την ψυχαγωγία γενιών Ελληνοπαίδων και θεωρείται από τα πρώτα έργα της παιδικής λογοτεχνίας. [...] Β. Η περίοδος 1945-1970. Παρατηρείται κάμψη στην λογοτεχνική παραγωγή λόγω του Β' παγκόσμιου πολέμου, της εμφύλιας διαμάχης και ξεκινά μια προσπάθεια εθνικής ανασυγκρότησης. [...] Σχηματίζεται μια συνείδηση που ακολουθείται από μια πλατιά προσπάθεια στις αρχές του 1970-80 να αυτονομηθεί και να ανεξαρτητοποιηθεί η παιδική λογοτεχνία μας, να αποκτήσει τη δική της φυσιογνωμία. Γ. Η Δεκαετία 1970- 1980. Είναι η δεκαετία που η παιδική λογοτεχνία αυτονομείται και αναπτύσσεται. Αποκτά τα δικά της χαρακτηριστικά, τη δική της πορεία. Υπάρχει πληθώρα έργων. Επίσης διαμορφώνονται και ορισμένα γενικά χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας: η πολιτεία αναγνωρίζει την αξία της παιδικής λογοτεχνίας και εξήγγειλε ενέργειες που βοήθησαν στην διακίνηση, αγορά και προώθησή του. Πολλοί πνευματικοί άνθρωποι ασχολήθηκαν με τη συγγραφή ή και την κριτική του παιδικού βιβλίου. Σημειώνεται αύξηση των εκδόσεων και άνοδος της ποιότητας και στον τύπο καθιερώνονται στήλες κριτικής για το παιδικό βιβλίο. Η θεματολογία πλαταίνει γύρω από τη σύγχρονη ζωή [...] το παιδί αντιμετωπίζεται ως ον συμμετοχικό στη ζωή και τη δράση της κοινωνίας μας. Συγγράφεται η πρώτη Ιστορία της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας ύστερα από σχετική προκήρυξη της Ακαδημίας Αθηνών.¹⁵ Σε άλλο σημείο ο Αντώνης Δελώνης αναφέρεται στην εποχή μετά την Μεταπολίτευση και σημειώνει: «Μετά την Μεταπολίτευση αλλάζει ο κοινωνικός, πολιτιστικός και πολιτικός περίγυρος. Η τηλεόραση παίζει αποφασιστικότερο ρόλο στην καλλιέργεια της ατομικής συνείδησης, η τεχνολογία επιδρά ολοένα και περισσότερο στον θυμικό κόσμο του παιδιού και επηρεάζει την καθημερινή

15. Βλ. Αντ. Δελώνης, *ό.π.*, σσ. 25-39.

του ζώη, τα πολιτικά γεγονότα βιώνονται εντονότερα από τα παιδιά, τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα (ρύπανση περιβάλλοντος) ευαισθητοποιούν το παιδί και όλα αυτά δίνουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων στους συγγραφείς». ¹⁶

Τέλος, ο Αντώνης Δελώνης παραθέτει έναν κατάλογο με ονόματα αξιόλογων συγγραφέων εκείνης της περιόδου. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους παρακάτω:

Λ. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Ιφ. Αλμπανοπούλου, Ευάγγ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Α. Βαρελά, Ζ. Βαλάση, Γ. Σουρέλη-Γρηγοριάδου, Στ. Γαλανοπούλου, Μ. Κλιάφα, Μ. Κοντολέον, Δ. Μανθόπουλος, Η. Παπαμόσχου, Ελ. Σαραντίτη-Παναγιώτου, Ζ. Σαρή, Ε. Τριβιζάς, Θ. Χορτιάτη, Λ. Ψαράυτη κ. α.

---

16. Βλ. Αντ. Δελώνης, *ό.π.*, σσ.46-47.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΝΗΛΙΚΑ

Στην αρχή αυτής της ενότητας οφείλουμε να ξεκαθαρίσουμε ότι κεντρικός ήρωας στο παιδικό βιβλίο είναι το παιδί, ο έφηβος. Την πορεία εκείνου, τις σκέψεις του, τις ανησυχίες και τις δικές του χαρές θα παρακολουθήσουμε να εξελίσσονται. Πλάι όμως στο παιδί, βασικοί συμπρωταγωνιστές στέκονται οι ενήλικες παρουσίες: η μητέρα, ο πατέρας, ο/η δάσκαλος/α, ένα στενό συγγενικό πρόσωπο, ένας φίλος, ένας μεγάλος που είναι κοντά στο παιδί, δίπλα του ή ακόμη και απέναντί του, αναπτύσσοντας σχέση συνεργασίας, αλληλεξάρτησης ή αντίθετα σύγκρουσης. Η Μ. Καρπόζηλου γράφει σχετικά: «από μια πρόχειρη εξέταση των σύγχρονων ρεαλιστικών παιδικών μυθιστορημάτων είναι προφανές ότι οι ενήλικες είναι πανταχού παρόντες, εφόσον ο κόσμος που απεικονίζεται είναι ένας κόσμος που θα μπορούσε να είναι πραγματικός».¹⁷

Ένα βασικό κομμάτι κάθε λογοτεχνικού έργου, όπως και του παιδικού βιβλίου, είναι ο λογοτεχνικός χαρακτήρας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι όταν τελειώσει η ανάγνωση ενός βιβλίου και περάσει ένα εύλογο χρονικό διάστημα, στη μνήμη του αναγνώστη εντυπώνονται εντονότερα ορισμένοι λογοτεχνικοί ήρωες.

Η παρουσίαση ενός λογοτεχνικού χαρακτήρα στο παιδικό βιβλίο διαφοροποιείται σημαντικά από τον ήρωα ενός άλλου λογοτεχνικού κειμένου. Τη διαφορά οριοθετεί η εξής ιδιαιτερότητα: ο αναγνώστης είναι το παιδί. Η παιδική και εφηβική ηλικία αναγνωρίζεται ως η κρίσιμότερη περίοδος στη ζωή ενός ανθρώπου σε σχέση με την ψυχοπνευματική και συναισθηματική του ανάπτυξη. Σε αυτά τα καθοριστικά χρόνια το παιδί ολοκληρώνει τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του, τους άξονες της προσωπικότητάς του, αφομοιώνει και επεξεργάζεται τις γνώσεις, τις παραστάσεις και τις εικόνες που δέχεται από τα διάφορα περιβάλλοντά του.

Έτσι, για ένα παιδί που είναι φιλαναγνώστης, ένας βασικός φορέας επίδρασης είναι και το παιδικό βιβλίο. Κατά συνέπεια, ο λογοτεχνικός χαρακτήρας που προβάλλεται σε αυτό πρέπει να είναι ολοκληρωμένος, τέτοιος που να αποτελεί πρότυπο και να περνάει τα σωστά μηνύματα στο παιδί. Ακόμη και πρόσωπα που διακρίνονται για τα αρνητικά τους χαρακτηριστικά, πρέπει να αναπτύσσονται στην ολότητά τους, χωρίς να αποκρύβονται και εκείνα τα στοιχεία που τους καθιστούν μορφές που δεν λειτουργούν θετικά. Επιπλέον, επειδή ακριβώς μιλάμε για ήρωες

17. Βλ. Μ. Καρπόζηλου, *ό.π.*, σ.188.

παιδικών βιβλίων θα θέλαμε να δούμε τον συγγραφέα να τους περιγράφει με έναν σταθερό τρόπο. Ασφαλώς και ο τρόπος περιγραφής ενός χαρακτήρα σχετίζεται άμεσα με την προσωπικότητα, τις σκέψεις και τις προθέσεις του κάθε συγγραφέα.

Ένα γενικό θεωρητικό πλαίσιο που θα μπορούσαμε να θέσουμε για το πώς θα ήταν αποτελεσματικό και εποικοδομητικό να παρουσιάζονται οι χαρακτήρες στο παιδικό βιβλίο είναι το εξής: οι ήρωες να είναι ρεαλιστικοί, αληθοφανείς, να εμφανίζονται με τα πραγματικά τους χαρακτηριστικά. Επίσης να μην προβάλλονται εξωραϊσμένοι, αλλά αντίθετα να πείθουν μέσα από την θετική και αρνητική εκδοχή του χαρακτήρα τους. Να αναπτύσσεται φυσικά η συμπεριφορά τους και να είναι αντίστοιχη της κοινωνικής τους θέσης και του μορφωτικού τους επιπέδου. «Η παιδική λογοτεχνία της δεκαετίας του 1960 αποτυπώνει τον κλονισμό των οικογενειακών σχέσεων και την συνακόλουθη διάλυση της ιδανικής σχέσης αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ γονιών και παιδιών. Οι παιδικοί και εφηβικοί λογοτεχνικοί χαρακτήρες άρχισαν να αμφισβητούν τους γονείς τους, να συνειδητοποιούν την ενδεχόμενη ανεπάρκειά τους και να τους επικρίνουν για την αδυναμία τους να στηρίζουν τα παιδιά τους στην προσπάθειά τους να αντεπεξέλθουν στις συναισθηματικές αλλαγές και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους», γράφει σχετικά η Χρύσα Κουράκη¹⁸.

Οι θεωρητικοί της λογοτεχνίας διακρίνουν συγκεκριμένες κατηγορίες χαρακτήρων. Συνοψίζοντας αυτές τις κατηγορίες η Μάρθα Καρπόζηλου αναφέρει τα εξής: «οι χαρακτήρες μπορούν να διακριθούν σε επίπεδους και σφαιρικούς. Επίπεδοι χαρακτήρες είναι εκείνοι που επίσης ονομάζονται «τύποι» ή «καρικατούρες». Οι επίπεδοι χαρακτήρες είναι εύκολα αναγνωρίσιμοι και παραμένουν αμετάβλητοι από την πάροδο του χρόνου και την αλλαγή των περιστάσεων [...] οι σφαιρικοί χαρακτήρες είναι εκείνοι που εμφανίζονται πλήρως ανεπτυγμένοι. Παρουσιάζονται μέσα από τις πράξεις τους, τα λόγια τους, τις περιγραφές και τα σχόλια των άλλων χαρακτήρων, ή/και του αφηγητή, έτσι ώστε να γνωρίζουμε την προσωπικότητα τους σε βαθμό που να μπορούμε να προβλέψουμε την συμπεριφορά, τις αντιδράσεις και τα αισθήματά τους. Στα παιδιά ιδιαίτερα προσφιλείς είναι οι δυναμικοί χαρακτήρες, δηλαδή αυτοί που αναπτύσσονται, εξελίσσονται και αλλάζουν στην διάρκεια της ιστορίας σε αντίθεση με τους επίσης απαραίτητους στατικούς χαρακτήρες»¹⁹.

18. Βλ. Χρύσα Κουράκη, *Αφήγηση και λογοτεχνικοί χαρακτήρες, τα μυθοπλαστικά πρόσωπα στο πεζογραφικό έργο της Ζώρζ Σαρή* (1969-1995), εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008, σ. 123.

19. Βλ. Μ. Καρπόζηλου, *ό.π.*, σσ.189-190.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι γενικά στα έργα της παιδικής λογοτεχνίας οι ενήλικοι χαρακτήρες παρουσιάζονται δυναμικοί, αποφασιστικοί, συντηρητικοί ή προοδευτικοί, διαλλακτικοί ή ασυμβίβαστοι, ώριμοι. Έχουν αξιόλογη κοινωνική και πολιτική παρουσία. Είναι άνθρωποι της πόλης ή του χωριού. Καλοσυνάτοι, ευγενικοί, τυπολάτρες, κακοπροαίρετοι. Ουσιαστικά προβληματίζονται και εξελίσσονται μέσα από τις συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ

Από την πληθώρα της λογοτεχνικής παραγωγής της Ζώρζ Σαρή δεν ήταν εύκολη η επιλογή των συγκεκριμένων βιβλίων, που αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης της παρούσης εργασίας. Όλα τα έργα της συγγραφέα είναι πλούσια στην έξοχη σκιαγράφηση των πρωταγωνιστών. Οι χαρακτήρες, ενήλικες και παιδιά είναι πολυσύνθετοι. Υπάρχουν οι καλοί, οι κακοί, οι ιδιότροποι, οι αγνοί, οι ειλικρινείς, οι διπλωμάτες, οι σκοτεινοί, οι πονηροί κ.α. Δίπλα στο παιδί -πρωταγωνιστή στέκονται ενήλικες που μέσα από την πένα της Ζώρζ Σαρή μπορούν να αποτελέσουν πρότυπα μίμησης και παραδειγματισμού από τα παιδιά και τους νέους.

Οι ενήλικες πρωταγωνιστές της Ζώρζ Σαρή εμφανίζονται στους ακόλουθους ρόλους: μητέρα, πατέρας, γιαγιά, θεία, νονός, μέλη φιλικών οικογενειών, δασκάλα. Αυτούς τους ρόλους επιχειρεί η παρούσα εργασία να προσεγγίσει, να προσδιορίσει τα βασικά τους χαρακτηριστικά, να τους ερμηνεύσει και να καταλήξει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Τα έργα που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν:

α) Διακρίνονται από το ότι οι παραπάνω κατηγορίες ενήλικων ηρώων απεικονίζονται γλαφυρά. Η ψυχογράφηση είναι τόσο λεπτομερής, αναλυτική και ρεαλιστική, ώστε νιώθουμε ότι έχουμε απέναντί μας πρόσωπα της καθημερινής μας ζωής. Και δεν είναι τυχαίο αυτό, αν αναλογιστούμε ότι πολλούς από αυτούς τους πρωταγωνιστές η Ζώρζ Σαρή τους εμπνεύστηκε από μέλη του στενού της περιβάλλοντος και του ευρύτερου κοινωνικού και πολιτικού κύκλου της εποχής της.

β) Είναι ήρωες που μένουν στη μνήμη του αναγνώστη πολύ καιρό μετά το διάβασμα του βιβλίου. Το σημαντικό είναι ότι άγγιξαν την ψυχή και την καρδιά των μικρών και των μεγάλων που τα διάβασαν.

γ) Τα συγκεκριμένα βιβλία είναι από τα πιο πολυδιαβασμένα και αγαπημένα στο παιδικό και ενήλικο αναγνωστικό κοινό, χαρίζοντας βραβεία και επιτυχίες στη συγγραφέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΓΕΝΕΘΛΙΑ

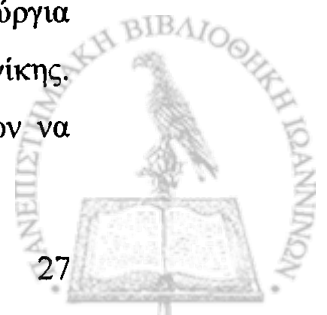
Το συγκεκριμένο μυθιστόρημα χαρακτηρίζεται πολιτικό και κοινωνικό, αφού τοποθετείται χρονικά στην επταετία του δικτατορικού καθεστώτος του 1967 στην Ελλάδα, με όλες τις τραγικές συνέπειες που προκάλεσε αυτό το γεγονός. Η Ζώρζ Σαρή, ώριμη και συνειδητοποιημένη, εμπνέεται από αυτή την θλιβερή περίοδο της ελληνικής ιστορίας και γράφει ένα βιβλίο-καταγγελία όλων των ολοκληρωτικών καθεστώτων, όπου και αν εγκαθιδρύονται αυτά.

2.1. Περίληψη

Η ιστορία εκτυλίσσεται τον Απρίλιο του 1967, χρονιά ορόσημο στη σύγχρονη ιστορία. Η μικρή Άννα ετοιμάζεται να γιορτάσει τα ένατα γενέθλιά της και η οικογένειά της οργανώνει την γενέθλια γιορτή της. Όμως η γιορτή δεν πραγματοποιείται λόγω των σφοδρών πολιτικών γεγονότων και της επιβολής της δικτατορίας. Η καθημερινότητα της Άννας και της οικογένειάς της ανατρέπεται. Το κείμενο παρακολουθεί την πορεία των γεγονότων από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Μία κυρίαρχη οπτική είναι αυτή της μικρής Άννας. Ζούμε τις εξελίξεις μέσα από το αθώο και απονήρευτο παιδικό μάτι της Άννας που προσπαθεί να λάβει μέρος στις σοβαρές συζητήσεις των μεγάλων και πασχίζει να καταλάβει τις τρομερές αλλαγές που συντελούνται. Η Άννα θυμώνει με τη μαμά της που την αποπαίρνει και τη στέλνει στο δωμάτιό της για να αποφύγει τις κουβέντες και τις ερμηνείες των ενηλίκων. Παρηγοριά της, στήριγμά της είναι ο νονός της, τον οποίο θαυμάζει και υπεραγαπά.

Μια άμεση συνέπεια της νέας πολιτικής κατάστασης που επηρεάζει την καθημερινότητά της Άννας και αποτελεί σημαντικό πλήγμα για αυτήν, είναι η ακύρωση της γιορτής των γενεθλίων της. Η απογοήτευση της είναι μεγάλη και τα βάζει με όλους τους μεγάλους «που λένε και ξελένε, καπνίζουν, πίνουνε καφέδες...». Μοναδική εξαίρεση ο νονός της, ο Δημήτρης. Αυτός είναι διαφορετικός. Τον εμπιστεύεται. Με τη μαμά της θυμώνει και νιώθει ότι δεν την καταλαβαίνει. Οι μεγάλοι σχολιάζουν και κρίνουν τις πολιτικές εξελίξεις.

Ο νονός, Δημήτρης Μαλέρης ξεσπά αγανακτισμένος από την καινούργια κατάσταση. Είναι διαπρεπής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Αναγκάζεται όμως λόγω της δικτατορίας και των πολιτικών του πεποιθήσεων να

εγκαταλείπει την έδρα του. Επιπλέον, συλλαμβάνεται από την Ασφάλεια και σε πρώτη φάση τελεί υπό κατ' οίκον περιορισμό.

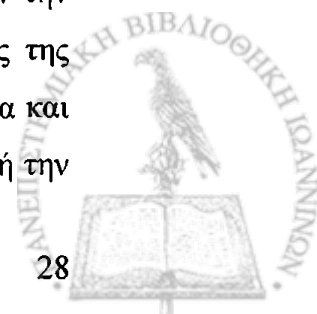
Στην εξέλιξη της ιστορίας παρακολουθούμε χαρακτηριστικά στιγμιότυπα των σκληρών πρακτικών της δικτατορίας στην Ασφάλεια και τις φυλακές, καθώς συμπληρώνεται ένας χρόνος δικτατορικού καθεστώτος. Σ' αυτές τις δύσκολες στιγμές στήριγμα της Άννας είναι ο νονός της, τον οποίο και συναντά μόλις αναστέλλεται ο κατ' οίκον περιορισμός του. Η σχέση τους παραμένει δυνατή. Ο νονός συμπαραστέκεται στους παιδικούς της προβληματισμούς με σοβαρότητα και ειλικρίνεια, εξηγώντας της όσο πιο απλά μπορεί τις συνθήκες που άλλαξαν τις ζωές τους.

Στη συνέχεια ο Δημήτρης συλλαμβάνεται και οδηγείται στις φυλακές στην Αθήνα. Αυτό το γεγονός λειτουργεί ως ένα αφηγηματικό τέχνασμα, ώστε να παρακολουθήσουμε τις απάνθρωπες ανακριτικές διαδικασίες καθώς και τις αβάσταχτες συνθήκες διαβίωσης στη φυλακή. Μια κατάσταση που σημάδεψε χιλιάδες πολίτες εκείνα τα σκοτεινά χρόνια.

Γυρίζοντας στην οικογένεια της Άννας βλέπουμε την αντιστασιακή δράση του έφηβου αδερφού, την αρχική αμηχανία της μητέρας – και η ίδια είχε αναπτύξει αντίστοιχη δράση κατά την Γερμανική Κατοχή- και την σιωπηρή συναίνεσή της τελικά, καθώς και του πατέρα. Ο Δημήτρης Μαλέρης μετά από ένα μήνα φυλάκισης αφήνεται ελεύθερος.

Η ιστορία προχωρά και χρονικά φτάνουμε προς το τέλος της δικτατορίας. Όλοι οι ήρωες είναι περισσότερο ώριμοι, ταλαιπωρημένοι, συνειδητοποιημένοι έχοντας ζήσει πολλές δυσκολίες όλα αυτά τα χρόνια. Διαφορετική είναι και η μικρή Άννα. Το 1973 είναι πια έφηβη και ετοιμάζεται να γιορτάσει και πάλι τα γενέθλια της. Η γιορτή όμως χαλά και πάλι αφού έρχεται το δυσάρεστο νέο της δεύτερης σύλληψης του νονού της. Ακολουθεί μια σκληρή σκηνή όπου περιγράφονται οι άγριες ανακριτικές διαδικασίες και τα βασανιστήρια που πέρασε στη φυλακή. Επίσης παρατίθενται τα γεγονότα της εξέγερσης του Πολυτεχνείου τον Νοέμβριο του 1973, που σηματοδότησε την αρχή του τέλους για την δικτατορία.

Το μυθιστόρημα τελειώνει με την ημερομηνία 22 Απριλίου 1974. Η Άννα θα γιορτάσει τα δέκατα πέμπτα γενέθλιά της. Αυτά τα γενέθλια λίγους μήνες πριν την πτώση της δικτατορίας σηματοδεύονται από μια συγκινητική πράξη αντίστασης της έφηβης Άννας και των φίλων της. Γράφουν χαρτιά με αντιδικτατορικά μηνύματα και αποφασίζουν να τα κολλήσουν σε δημόσιους χώρους. Η Άννα νιώθει ότι με αυτή την

πράξη της τιμά τα βασανιστήρια, τις δοκιμασίες, τις ιδέες και γενικότερα τη στάση ζωής του ανθρώπου που στάθηκε πρότυπο για αυτήν: του νονού της Δημήτρη Μαλέρη, του ενήλικα πρωταγωνιστή του βιβλίου.

2.2. Τα πρόσωπα

Άννα Παυλίδη

Ανήκει στην κατηγορία των δυναμικών χαρακτήρων. Την παρακολουθούμε από την παιδική της ηλικία ως και την είσοδο της στην εφηβεία. Στην αρχή είναι ένα χαριτωμένο εννιάχρονο κοριτσάκι που η καθημερινότητά της περιστρέφεται γύρω από την οικογένειά της, το σχολείο, τους φίλους και τους συμμαθητές της. Μια χαρούμενη μέρα της ζωής της - τα γενέθλιά της- γνωρίζει το σκληρό πρόσωπο της πραγματικότητας; Την επιβολή ενός δικτατορικού καθεστώτος. Αρχικά νιώθει ότι αυτό είναι ένα παιχνίδι που θα τελειώσει. Θυμώνει μαζί του γιατί της χάλασε τα γενέθλιά της. Όσο όμως μεγαλώνει συνειδητοποιεί τις αρνητικές πτυχές της νέας κατάστασης. Νιώθει και βλέπει ανθρώπους του περιγυρού της να βασανίζονται και να υποφέρουν. Η αλλαγή στη σκέψη της και η ανάπτυξη προβληματισμών ταυτίζεται και συνδυάζεται από τη μια με την έναρξη της εφηβικής ηλικίας και από την άλλη με τη σύλληψη και το βασανισμό του αγαπημένου της νονού. Σε αυτό το σημείο από ανέμελο κοριτσάκι, χαρούμενο, απασχολημένο με τον εαυτό του, τη σχέση του με τους φίλους της και τη μητέρα της μεταμορφώνεται σε μια έφηβη που σκέφτεται, αντιδρά και αποφασίζει να συμμετάσχει με τις μικρές της δυνάμεις στην αντίσταση κατά της δικτατορίας.

« -Τι ποια «τούρτα»; Την τούρτα μου. Αύριο έχω τα γενέθλιά μου.

Ο Παύλος κοιτάζει σοβαρά την Άννα και ύστερα λέει μια φοβερή φράση:

-Τα γενέθλιά σου σβήσ' τα. Έχουμε δικτατορία.

Η Άννα στάθηκε βουβή. Τρόμαξε. Η καρδιά της άρχισε να χοροπηδάει μέσα της. Μα τρελάθηκε ο Παύλος; Τι σχέση έχει αυτή η δικτατορία με τα γενέθλιά της; Και τα μπαλόνια, όλα αυτά τα μπαλόνια γιατί τα φούσκωσε τότε ο κύριος; Για το τίποτε; Πρέπει να μιλήσει με κάποιο μεγάλο, με τον μπαμπά της. Αυτός θα της πει, είναι σίγουρη: «Μην ακούς τον Παύλο, Άννα μου, του αρέσει να σε πειράζει...[...] ο κόσμος της Άννας αναποδογυρίστηκε»²⁰.

---

20. Βλ. Ζ. Σαρή, *Τα γενέθλια*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999, σσ. 28-29.

«Η Άννα λέει: Κάτω η Δικτατορία [...] Η Άννα λέει: Η Δικτατορία θα πεθάνει...[...] η Άννα κλείνεται μέσα στον καμπινέ, κολλάει με την ησυχία της την ετικέτα πάνω στην πόρτα, έτσι που μόλις θα κάθεται κάποιος στη λεκάνη να τη βλέπει.[...] Η Άννα θυμάται τον Δημήτρη. Θυμάται όσα της έλεγε για την ελληνική γλώσσα. Όσα έκανε για τη λευτεριά. Τώρα ξέρει ποιες είναι οι πρωταρχικές αξίες στη ζωή ενός ανθρώπου. Τρεις λέξεις που αν γίνουμε πραγματικότητα μπορεί να πάνω τους να στηθεί γερά μια όμορφη ζωή. Λέει: -Να γράψουμε: Ψωμί, παιδεία, ελευθερία»²¹.

Παρακολουθούμε έναν απλό χαρακτήρα που μεταμορφώνεται μέσα από τις λιτές γραμμές της καθημερινότητας σε έναν σύνθετο χαρακτήρα που διαμορφώνει τη φυσιογνωμία του λίγο πριν την ενηλικίωσή του. Ο αναγνώστης ταυτίζεται με τις δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες της ηρωίδας. Αρχικά του εννιάχρονου κοριτσιού και αργότερα της δεκαπεντάχρονης Άννας Παυλίδη, που σφυρηλατεί την προσωπικότητά της μέσα σε ένα εκρηκτικό πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Δημήτρης Μαλέρης

Ανήκει στην κατηγορία των σφαιρικών χαρακτήρων. Είναι ο ενήλικος πρωταγωνιστής που στέκεται πλάι στην ανήλικη ηρωίδα. Για τον συγκεκριμένο ήρωα αξίζει να αναφέρουμε ότι είναι εμπνευσμένος από την πολιτική δράση του καθηγητή Δ. Ν. Μαρωνίτη. Η Ζώρζ Σαρή πρωτοτυπεί σε αυτό το έργο αποδίδοντας του την ιδιότητα του νονού και ξεφεύγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο από τους παραδοσιακούς χαρακτήρες των δύο γονιών.

Ο Δημήτρης Μαλέρης είναι το αγαπημένο πρόσωπο της μικρής Άννας. Ο άνθρωπος με τον οποίο είναι δεμένη, ίσως περισσότερο και από ό,τι με τους γονείς της. *«Ο Δημήτρης είναι ο μόνος μεγάλος μέσα στους μεγάλους που αγαπά την Άννα. Αυτός ΞΕΡΕΙ. Θα πατούσε το μαγικό κουμπί και θα σκόρπιζε τα σκοτάδια. Θα 'διωχνε τη δικτατορία. [...] Δημήτρη μου, έλα γρήγορα να με πάρεις, να με σώσεις. Εσύ μ' αγαπάς και θέλω να ζήσω μαζί σου».*²²

Τόσο τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά όσο και ο πλούσιος εσωτερικός του κόσμος σε συνδυασμό με την επαγγελματική και κοινωνική του θέση (καθηγητής Πανεπιστημίου, νεόνυμφος), διαμορφώνουν έναν χαρακτήρα πρότυπο: *«Ο Δημήτρης είναι τριάντα οχτώ χρονών. Είναι όμορφος, ψηλός, με μάτια σαν το μέλι κι όλο χαμογελάει. Ο Δημήτρης ζει στη Θεσσαλονίκη, με τη γυναίκα του, την Αλίκη. Ο*

21. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό π.*, σσ. 243-244.

22. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό π.*, σσ.34-38.

*Δημήτρης είναι καθηγητής στο πανεπιστήμιο. Ανεβαίνει στην έδρα και κάνει μάθημα σε πολλά, πάρα πολλά παιδιά, που τον ακούνε μ' ορθάνοιχτα τ' αυτιά, γιατί ο Δημήτρης έχει τη «θεία χάρη του ρήτορα».*²³

Ως καθηγητής απολαμβάνει τη συμπάθεια των φοιτητών του, «ο Δημήτρης είναι καθηγητής στο πανεπιστήμιο. Ανεβαίνει στην έδρα και κάνει μάθημα σε πολλά, πάρα πολλά παιδιά, τον ακούνε μ' ορθάνοιχτα τ' αυτιά», αγαπά το αντικείμενό του. Νιώθει και λειτουργεί ως παιδαγωγός. Βασικό του χαρακτηριστικό είναι η πίστη του σε συγκεκριμένες αξίες και ιδανικά που σχετίζονται με τον ανθρωπισμό, την αξιοπρέπεια, τη μόρφωση, την πρόοδο και την ελευθεροφροσύνη. Είναι ένας ειλικρινής ιδεολόγος που παλεύει να κάνει πράξη καθημερινή τις ιδέες του. Αξιοσημείωτο είναι ότι στο γλωσσικό ζήτημα που απασχολούσε την ελληνική κοινωνία και εκείνη την εποχή, ο ίδιος υιοθετεί μια προοδευτική στάση υπερασπιζόμενος τη δημοτική γλώσσα.

Μέσα από συνεχείς εγκιβωτισμένες αφηγήσεις, οι οποίες περιγράφουν μνήμες του ίδιου για τα παιδικά του χρόνια, σχηματίζουμε μια εικόνα για το οικογενειακό του περιβάλλον που τον διαμόρφωσε ως προσωπικότητα. Οι γονείς του ήταν φτωχοί εργάτες που με αξιοπρέπεια και εντιμότητα προσπάθησαν να συντηρήσουν την οικογένειά τους μέσα σε ένα πλαίσιο αριστερών πολιτικών αντιλήψεων.

Ο ήρωας μας λοιπόν μεγαλώνοντας τελειοποίησε αυτά τα χαρακτηριστικά. Προκύπτει αβίαστα λοιπόν η στάση που θα τηρήσει απέναντι στο δικτατορικό καθεστώς που επιβλήθηκε. Ο ίδιος αυτοδημιούργητος, αποφασιστικός, άκαμπτος, ακλόνητος ηθικά στέκεται απέναντι και δεν συμβιβάζεται. «Απομονώστε όσους συνεχώς χαμογελούν, που όταν μιλούν δε σας κοιτούν στα μάτια κι όταν τους δίνετε το χέρι δεν ξέρουν ή δε θέλουν να το σφίξουν. Ανάμεσά τους θα βρείτε χαφιέδες. Σηκώστε με σεμνότητα το χρέος που σας ανήκει. Φανείτε εις μικρόν γενναίοι... Ο Δημήτρης έκανε μια κίνηση σαν χαιρετισμό, κατέβηκε αργά από την έδρα και βγήκε από την αίθουσα [...] Πρέπει να διαμαρτυρηθούμε. Το πανεπιστημιακό άσυλο είναι απαραβίαστο [...] Για μένα η 'έδρα' αντιπροσωπεύει την ελευθερία μου. Απ' αυτήν μπορώ να μιλάω ελεύθερα»²⁴.

Έτσι καταλήγει σε πρώτη φάση να χάσει τη θέση του στο Πανεπιστήμιο. Όμως η αντιστασιακή δράση που αναπτύσσει καθόλη τη διάρκεια της δικτατορίας τον οδηγεί σε περιπέτειες. Επανειλημμένες συλλήψεις, ανακρίσεις και βασανισμοί

23. Βλ. Ζ. Σαρή, ό π., σ.34.

24. Βλ. Ζ. Σαρή, ό π., σ. 91.

θέτουν σε δοκιμασία τις αντοχές του, σωματικές, ψυχικές και συναισθηματικές. «Τώρα θα μάθει ο κόσμος πως ο Δημήτρης Μαλέρης συνελήφθη. Θα το πούνε σίγουρα τα ξένα ραδιόφωνα. Νιώθει μια βαθειά ικανοποίηση. Καλύτερα στη φυλακή στην πατρίδα, παρά πολιτικός εξόριστος στην Ευρώπη. Δε φοβάται. Είναι ήρεμος κι ευχαριστημένος. Ο Δημήτρης βιαζόταν να φτάσει στο τέρμα αυτού του ταξιδιού. Πολύ γρήγορα το αυτοκίνητο σταμάτησε μπροστά στις φυλακές του Κορυδαλλού»²⁵.

Παραδειγματίζει με την αποφασιστικότητα και την καρτερικότητά του, ανέχεται στωικά τους βασανισμούς και κρατά το στόμα του κλειστό: « Το κελί είναι χαμηλοτάβανο. Ένας μικρός φεγγίτης δίχως κάγκελα το φωτίζει. Τώρα είναι ήρεμος, νιώθει χαλαρό το κορμί του.[...]Όσο περνούσαν οι ώρες, τόσο ο Δημήτρης πνιγόταν. Είχε αποφασίσει τη σιωπή του όταν θα 'πρεπε. Βιαζόταν να βρεθεί πρόσωπο με πρόσωπο με τον 'εχθρό'. [...] θέλω να πω πως για να ζήσω μου χρειάζεται αέρας για ν' αναπνέω, και τον αέρα αυτόν η δικτατορία μου τον πήρε»²⁶. Η Ζώρζ Σαρή μέσα σε αυτό το σκληρό πλαίσιο εισάγει και κάποια μικρά σημεία που δείχνουν ότι ως άνθρωπος πονά, υποφέρει, αγωνίζεται σκληρά να μην υποχωρήσει. « Από κείνη τη μέρα ο Δημήτρης άρχισε να χάνει τον αυτοέλεγχό του. Τσάκισε. Ο Δημήτρης δε χαμογελούσε πια, δεν κοιμόταν, δεν έτρωγε, είχε αδυνατίσει πολύ [...] Όλα είναι λάσπη γύρω του. Τριάντα μέρες, τριάντα χαρακιές πάνω στον τοίχο, πόσες άλλες θα πρέπει να χαραξεί;»²⁷. Η δεύτερη σύλληψή του είναι πιο τραυματική « Τα γένια του Δημήτρη είναι σκούρα βυσινιά. Το αίμα ξεράθηκε πάνω τους και τα 'βαψε. Τριάντα τρεις μέρες στην ΕΣΑ. . [...] τα βασανιστήρια αδυνάτισαν τόσο πολύ το Δημήτρη.[...] Όλα του τα πήραν. Τα δόντια του όμως όχι. Τα 'χει γερά μέσα στο στόμα του. Είναι δικά του. Τα ορίζει κι όποτε θέλει μπορεί να τα διατάζει: κόψτε τη γλώσσα που θέλει να πει ποιος είναι ο Μανόλης. Η δύναμη, η θέληση του Δημήτρη συγκεντρώθηκαν μέσα στο στόμα του[...] Δημήτρη νίκησες. Ο Δημήτρης έχασε μέσα σε τριάντα μέρες είκοσι πέντε κιλά. Ίσως και να 'ταν είκοσι πέντε κιλά άχρηστο βάρος που έσερνε πίσω του μια ολάκερη ζωή. Τώρα νιώθει πιο ανάλαφρος»²⁸.

Ένα βασικό τμήμα του μυθιστορήματος αναφέρεται στη σχέση του Δημήτρη Μαλέρη με την Άννα Παυλίδη, την βαφτιστικιά του. Είναι πολύ δεμένος μαζί της. Μάλιστα με ένα έξυπνο συγγραφικό τέχνασμα αυτή η σχέση φαντάζει καρμική:

25. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό.π.*, σ.91 .

26. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό.π.*, σ. 134-138.

27. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό.π.*, σσ. 176-177.

28. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό.π.*, σσ. 204-229.

νονός και αναδεχτή έχουν την ίδια μέρα τα γενέθλιά τους. Είναι τρυφερός, με την Άννα, της επιστρέφει όλη την αγάπη και την αδυναμία που του δείχνει. Σε όλο το έργο φαίνεται να είναι ο μόνος ενήλικας που την παίρνει στα σοβαρά, την υπολογίζει και συζητά μαζί της, την σέβεται. Πρόθυμα ακούει τις παιδιάστικες ανησυχίες και τους προβληματισμούς της. Ανεξάρτητα από τη διαφορά ηλικίας μοιράζονται ένα δυνατό πνευματικό και συναισθηματικό δέσιμο. Μοιάζουν σα δύο αγαπημένοι, στενοί φίλοι που μοιράζονται τα πάντα. « Κάθισε κοντά στην Άννα, έβαλε το χέρι του πάνω στους ώμους της. Και τώρα Αννούλα, άνοιξε το συρταράκι για να το συγυρίσουμε... Η Άννα περίμενε τούτη τη στιγμή με τόση λαχτάρα. Δε διστάζει ξέρει τι θέλει να πει στον νονό της [...] Άκουσε Άννα, πρέπει να καταλάβεις, αν δε σου απάντησα ήταν γιατί ήμουν πολύ στενοχωρημένος με την απόλυσή μου κι ύστερα άρχισα να ψάχνω για δουλειά, δε μου περίσσευε χρόνος, όμως σου τ' ορκίζομαι, ούτε στιγμή δε βγήκες από το μυαλό μου, από την καρδιά μου. Για σένα κατέβηκα στην Αθήνα. Όσα θα πούμε σήμερα, θ' αξίζουν για δέκα γράμματα.»²⁹.

Επιπλέον ο Δημήτρης Μαλέρης είναι και σύζυγος. Είναι παντρεμένος με την Αλίκη. Παρουσιάζονται ως ένα σύγχρονο και δυναμικό ζευγάρι. Ο καθένας τους έχει μια αυτόνομη και επιτυχημένη επαγγελματική πορεία και φαίνεται ολοκάθαρα η αγάπη που νιώθουν καθώς και ο αλληλοσεβασμός. Αυτά τα συναισθήματα αξιοποιούνται και γίνονται ουσιωδέστερα βαθύτερα μέσα από την δοκιμασία που βιώνει το ζευγάρι με τις συλλήψεις του Μαλέρη. Εξέρχονται δυνατότεροι, πιο δεμένοι, ωριμότεροι και πιο έμπειροι.

Τέλος, ο Δημήτρης Μαλέρης παρουσιάζεται και δίπλα στους υπόλοιπους ενήλικους ήρωες του μυθιστορήματος. Ξεχωρίζει από όλους με την ιδεολογία του και τον τρόπο ζωής του γενικότερα. Συζητά, επιχειρηματολογεί ασυμβίβαστος από εξαρτήσεις ή δεύτερες σκέψεις κάθε φορά. Ουσιαστικά στέκεται ένα σκαλί παραπάνω από όλους.

Συνοπτικά, θα λέγαμε ότι ο Δημήτρης Μαλέρης είναι ένας πολυεπίπεδος χαρακτήρας που απεικονίζεται ρεαλιστικά. Η Ζώρζ Σαρή δημιούργησε στο πρόσωπο αυτού του ήρωα ένα πρότυπο ζωής, που μπορεί να εμπνεύσει τόσο τους μικρούς, όσο και τους μεγάλους αναγνώστες.

---

29. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό.π.*, σ.113.

Ανδρέας Παυλίδης

Ο πατέρας Ανδρέας Παυλίδης έχει τα τυπικά χαρακτηριστικά της πατρικής φιγούρας, έτσι όπως παρουσιάζεται στα περισσότερα έργα της Ζώρζ Σαρή. Είναι μορφωμένος, επαγγελματικά αποκατεστημένος, έχοντας διαμορφώσει ένα μεσαίο αστικό περιβάλλον για την οικογένεια του. Είναι ο τυπικός πατέρας που είναι κοντά στα παιδιά του, καλύπτει τις υλικές τους ανάγκες. Ταυτόχρονα όμως εμφανίζεται αυστηρός, σοβαρός, μετρημένος. Κρατά μια απόσταση, τέτοια που να δίνει την εικόνα ενός πατέρα «πατριάρχη» που ενδιαφέρεται για την καθημερινότητα των παιδιών του.

Και ο ίδιος έρχεται αντιμέτωπος με τη νέα πολιτική κατάσταση. Η αρχική αμηχανία μετατρέπεται σε έντονο προβληματισμό και ανησυχία αρχικά και τελικά σε σιωπηρή διαμαρτυρία και δυσάρεστη ανοχή. Σε όλες του τις κινήσεις κυριαρχεί το μέτρο και ο καλός υπολογισμός. Με τη γυναίκα του φαίνεται να έχουν μια καλή, δημιουργική σχέση. Μαζί μοιράζονται τις έγνοιες και τους προβληματισμούς τους για την ανατροφή των παιδιών τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η παράθεση των χαρακτηριστικών του σε σχέση με τον άλλο δυναμικό ανδρικό χαρακτήρα, τον Δημήτρη Μαλέρη. Διαθέτει και αυτός κριτικό νου, αξίες και ιδανικά προοδευτικά, αλλά δεν εμφορείται από το ίδιο πνεύμα αντίδρασης. Μάλιστα κάποια στιγμή φαίνεται να αναρωτιέται για τις κινήσεις του Μαλέρη *«Η αγάπη της κόρης του για τον Δημήτρη, ενοχλεί τον Αντρέα. Όχι πως ζηλεύει, αλλά, πώς να το κάνουμε, αυτός ο θαυμασμός για το νονό της δεν αρέσει στον πατέρα. Όταν θα τύχει να ξανασυναντηθούνε με τον Δημήτρη, θα συζητήσει αυτό το θέμα μαζί του. Η ανατροφή της κόρης του τον αφορά. Η δικτατορία στάθηκε μια δοκιμασία για όλους. Οι χτεσινοί εχθροί γινήκανε φίλοι και πολλοί φίλοι απομακρύνθηκαν, σαν τον Δημήτρη λόγου χάρη. Γιατί άραγε να τον έβαλαν υπό περιορισμόν; Αυτό τους παραξένεψε όλους»*. Σύντομα όμως ακολουθεί η γνώση και η μετάνοια: *«Καταδίκαζα το Δημήτρη για την παθητική του στάση. Τώρα σκέφτομαι πως κι εγώ είμαι παθητικός. Τι κάνω; Μόλις παρουσιάζεται ο παραμικρός κίνδυνος, δειλιάζω κι αρνιέμαι να κάνω αυτό που πρέπει. Είμαι δειλός. Ίσως ο Δημήτρης να τόλμησε κάτι που δεν τόλμησα εγώ»*.³⁰

Η εκκίνηση των δύο ανδρών είναι η ίδια: κοινός κώδικας ηθικών αξιών. Διαφοροποιούνται ως προς τον βαθμό που πρέπει να έχει η αντίδρασή τους.

---

30. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό. π.*, σ.104.

Μαρία Παυλίδη

Η μητέρα στο πρώτο μισό του μυθιστορήματος περιγράφεται σε γενικές γραμμές. Είναι η τυπική μητέρα που φροντίζει τα παιδιά της. Από την αρχή διαφαίνεται μια αυστηρότητα στη συμπεριφορά της που εξηγείται από το ότι θέλει να έχει τον έλεγχο στη σχέση με τα παιδιά της. Δεν τα παραχαϊδεύει. Αντίθετα στηρίζεται πολύ στη λογική της, ο συναισθηματισμός της λανθάνει. Η πολιτική ανατροπή αιφνιδιάζει και την ίδια. Η στάση απέναντι στα παιδικά αιτήματα της Άννας γίνεται πιο αυστηρή, την αποπαίρνει και δεν δίνει χρόνο και σημασία στις αγωνίες της μικρής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η Άννα να είναι θυμωμένη με τη μαμά της. Στην πορεία της υπόθεσης μαθαίνουμε ότι η ίδια ως νέα είχε αναπτύξει αντιστασιακή δράση κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής. Αυτή η μνήμη ενεργοποιείται και ξυπνά μέσα της μια μορφή αντίδρασης απέναντι στο δικτατορικό καθεστώς: « Ξέρεις τ' αποφάσισα, γράφω στον Σαρτρ, πρέπει οι έξω να μάθουν τα βασανιστήρια που γίνονται σ' αυτή τη χώρα... »³¹. Τέτοια εκδήλωση είναι η στάση της στο επεισόδιο του Πολυτεχνείου. Οι προοδευτικές της ιδέες ενισχύουν την επιθυμία της να κάνει κι η ίδια κάτι. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο αποκαθίστανται σταδιακά και οι σχέσεις της με τα παιδιά της. Η αρχική της ανησυχία όταν πληροφορείται τη δράση του φοιτητή-γιου της, μετατρέπεται σε αποδοχή, συμπαράσταση και αναγνώριση: « Η Μαρία δεν αντέχει άλλο. Με ποιο δικαίωμα αυτό το παιδί την κρίνει; Πόσο άδικος είναι; Όχι, όχι, θα πρέπει να μιλήσει με το γιο της. Αυτό το αγοράκι ξάφνου ορθώνεται μπροστά της σαν αντίπαλος, ένας ξένος. Πονάει βαθιά μέσα της. Μια φράση την καίει σαν πρωμένο σίδερο: Που είναι η κοπέλα της Κατοχής; [...] η Μαρία και ο Παύλος σώπαιναν κι άκουγαν. Ήταν οι μόνοι που ήξεραν την καθαρή αλήθεια. Σαν συνένοχοι χαμογελούσαν και οι ματιές τους κορόιδευαν τους άλλους που ο καθένας είχε μια καταδική του άποψη και την υποστήριζε με φανατισμό» [...] Η Μαρία ήταν πολύ συγκρατημένη. Τον άκουγε σαν φίλη και όχι σαν μαμά που φοβάται, που μαλώνει, που συνετίζει. Λες κι έδινε εξετάσεις μπροστά του. Ήθελε να αποδείξει πως η κοπέλα της Κατοχής δεν είχε ολότελα πεθάνει»³². Σταδιακά αποκαθιστά τη σχέση της και με την έφηβη πια Άννα. Σέβεται και αναγνωρίζει την προσωπικότητα της κόρης της. Γίνεται διαλλακτική και προσιτή στηριζόμενη στην εμπειρία που έχει αποθηκεύσει μέσα από τα διάφορα γεγονότα που έζησε.

31. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό. π.*, σ.104.

32. Βλ. Ζ. Σαρή, *ό. π.*, σ.166-167.

Είναι μια μητρική φιγούρα που αναπτύσσει στο τέλος του μυθιστορήματος μια ολοκληρωμένη θετική προσωπικότητα.

Αλίκη Μαλέρη

Είναι η γυναίκα του Δημήτρη Μαλέρη. Τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της δείχνουν μια νέα και όμορφη γυναίκα. Επαγγελματικά και οικονομικά αυτόνομη, χαράσσει τη δική της πορεία πλάι στην πληθωρική παρουσία του άνδρα της. Είναι ανεξάρτητη και δυναμική. Η σχέση της με τον άντρα της στηρίζεται στην αγάπη, το σεβασμό, την ειλικρίνεια. Θαυμάζει τον Δημήτρη, μάλιστα υπήρξε φοιτήριά του. Μοιράζονται ένα κοινό μορφωτικό επίπεδο και η ίδια αναγνωρίζει με υπομονή και καρτερικότητα το έργο και τη στάση ζωής του συζύγου της. *«Η Αλίκη κοντεύει τα τριάντα, μοιάζει όμως με εικοσάχρονη κοπέλα. Είναι όμορφη. Πρόπερσι τελείωσε το πανεπιστήμιο. Στον τελευταίο χρόνο γνώρισε το Δημήτρη που μόλις είχε γίνει υφηγητής. Είχε παρακολουθήσει κάποιο μάθημά του και της είχε κάνει εντύπωση ο τρόπος που μιλούσε, η ζεστασιά της φωνής του, τα μάτια του. Της φάνηκε πως μιλούσε μόνο για κείνη. Φρόντισε να τον ξαναδεί. Μια μέρα τον πλησίασε και τον ρώτησε μια λεπτομέρεια που είχε σχέση με το θέμα της διάλεξης. Μίλησαν κάμποση ώρα, γνωρίστηκαν, συναντήθηκαν ξανά και ξανά κι ύστερα αποφασίσανε να παντρευτούνε, χωρίς δισταγμό και αμφιβολίες. Λες κι ο Δημήτρης ίσαμε εκείνη τη μέρα περίμενε την Αλίκη, αυτή τη συγκεκριμένη κοπέλα, για να παντρευτεί».*³³

Όλα αυτά τα θετικά χαρακτηριστικά ενισχύονται όταν έρχεται αντιμέτωπη με τη σύλληψη και φυλάκιση του άντρα της. Επιδεικνύει απaráμιλλη δύναμη, συμπαραστέκεται στον Δημήτρη και παλεύει με όσα μέσα διαθέτει να τον ανακουφίσει, παρόλη την αγωνία και τους φόβους που νιώθει.

Τέλος η σχέση της με την οικογένεια Παυλίδη αν και τυπικά φιλική, καταλήγει να γίνει ουσιαστική μετά τη φυλάκιση του Μαλέρη. Γίνονται και αυτοί δικοί της άνθρωποι, στους οποίους μπορεί να στηριχτεί στις δύσκολες στιγμές. Ειδικότερα, την Άννα την αντιμετωπίζει με την ίδια σοβαρότητα που την αντιμετώπιζε και ο άντρας της. Σε μια κορυφαία σκηνή κατά τη φυλάκιση του Μαλέρη, η Άννα γίνεται η πολύτιμη βοηθός της.

33. Βλ. Ζ. Σαρή, ό π., σσ.89-90.

Οι δασκάλες

Κυρία Ξένου

Η δασκάλα είναι ένα μυθιστορηματικό πρόσωπο που συναντούμε συχνά στα έργα της Ζώρζ Σαρή. Εδώ έχουμε δύο γυναικείες παρουσίες. Η κυρία Ξένου είναι η ιδιοκτήτρια ενός μεσαίου σχολείου που φοιτά η Άννα. Είναι μια δυναμική και προσιτή γυναίκα που παλεύει να κρατήσει το σχολείο της σε δύσκολους καιρούς. Ξεχωρίζει για τον ανθρωπισμό και τις προοδευτικές της ιδέες. Δε διστάζει ούτε στιγμή να κρατήσει δωρεάν κάποιους από τους μαθητές της που αδυνατούν να αντεπεξέλθουν οικονομικά. Εκείνο που την ξεχωρίζει και δείχνει τις υψηλές ηθικές αξίες της είναι η δική της πράξη αντίστασης απέναντι στη δικτατορία: επίσημα ακολουθεί το πρόγραμμα σπουδών που επέβαλε το νέο καθεστώς και που προπαγανδίζει τις ιδέες του. Όμως εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία και έχει μετατρέψει το σχολείο της σε «κρυφό σχολειό» διδάσκοντας κείμενα που μιλούν για την ελευθερία και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Κυρία Ρίτα

Είναι η τυπική μορφή δασκάλας. Νέα και εμφανίσιμη μοιράζεται τον ίδιο κώδικα αξιών με την ιδιοκτήτρια κυρία Ξένου. Είναι ευαίσθητη και προσιτή στα παιδιά. Έχει πλήρη συνείδηση των δύσκολων καιρών και στα πλαίσια των δυνατοτήτων της παλεύει και αυτή απέναντι στη Δικτατορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΡΙΜΑ ΚΙ ΑΔΙΚΟ

« Το Κρίμα κι άδικο αναπλάθει μια τραγική ιστορία με θέμα την σκληρή μοίρα των μεταναστών και των οικείων τους, καθώς και της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Διαφορετικά ήθη και έθιμα και ιδιοσυγκρασίες λαών, φτωχά όνειρα και προσδοκίες των λαϊκών ανθρώπων και τελικά η τραγική τους μοίρα αφήνουν τη στυφή γεύση της πίκρας και εξηγείρουν το συναισθηματισμό του αναγνώστη» σημειώνει ο Γιάννης Παπακώστας.³⁴

Το συγκεκριμένο έργο ανήκει στην κατηγορία του ηθογραφικού μυθιστορήματος. Κατά τη Μένη Κανατσούλη «το ηθογραφικό μυθιστόρημα προβάλλει τη ζωή του χωριού, τα έθιμα και τις παραδόσεις της υπαίθρου. Οι σύγχρονοι συγγραφείς προσπαθώντας να μη χαθεί ανεπιστρεπτί αυτός ο κόσμος προσπαθούν να τον συγκρατήσουν έστω στις σελίδες του χαρτιού. Αντλούν τις περιγραφόμενες εμπειρίες από προσωπικά βιώματα και μνήμες και υποθάλλεται μια διάθεση νοσταλγικής αναπόλησης».³⁵

3.1 Περίληψη

Κεντρικό πρόσωπο είναι η Κορτέσα Λαμπρινού, μια γυναίκα που κοντεύει τα εξήντα. Ζει στο χωριό της, χήρα παρέα με τα τρία εγγόνια της, από την κόρη της Μαρία. Ένα γράμμα του γιου της Δημήτρη, που είναι μετανάστης στην Ολλανδία, έρχεται να ανατρέψει την καθημερινότητά της. Ο γιος της άνοιξε εστιατόριο και της ζητά να πάει να τους βοηθήσει. Βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα δίλημμα: να φύγει για την ξενιτιά και να βοηθήσει τον αγαπημένο της γιο ή να μείνει στο χωριό και να συνεχίσει να βοηθά την οικογένεια της κόρης της; Η απόφαση είναι δύσκολη, αφού αναγνωρίζει ότι θα πρέπει να δυσαρεστήσει το ένα από τα δύο της παιδιά. Επιπλέον αυτή η μετακίνηση σημαίνει αλλαγή στον τρόπο ζωής και για την ίδια. Μετά από μια έντονη λογομαχία με την κόρη της Μαρία, που δε θέλει να την αφήσει να φύγει, η Κορτέσα τους ανακοινώνει ότι είναι αποφασισμένη να πάει στο γιο της. Παρά της συνεχείς αντιρρήσεις της κόρης της η Κορτέσα προετοιμάζει μόνη της το ταξίδι της. Ο αγαπημένος της εγγονός Ηλίας στην προσπάθειά του να μη φύγει η γιαγιά

34. Βλ. Ι. Ν. Βασιλαράκης, *ό.π.*, σ.248.

35. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *ό.π.*, σ.178.

του κλέβει τις οικονομίες της. Η Κορτέσα παρασύρεται και άθελά της κατηγορεί την κόρη της. Όταν αποκαλύπτεται η αλήθεια, συνειδητοποιεί ότι δεν της είναι καθόλου εύκολο τελικά να αφήσει πίσω την οικογένεια που έχει στο χωριό.

Το χαρούμενο ταξίδι όμως ανατρέπεται από μια τραγική είδηση: ο Δημήτρης σκοτώνεται σε τροχάιο στην Ολλανδία. Ο κόσμος της Κορτέσας καταρρέει. Το προγραμματισμένο ταξίδι πραγματοποιείται για άλλο όμως σκοπό: η Κορτέσα πηγαίνει τώρα στην κηδεία του γιου της. Εκεί συνοδεύει τον γιο της στην τελευταία του κατοικία με βάση το ξένο τελετουργικό. Νιώθει ότι δεν μπορεί να θρηνησει όπως θέλει και πρέπει. Νιώθει ξένη στον αποχαιρετισμό του παιδιού της. Βιάζεται να γυρίσει στο χωριό της. Παρηγοριά πίσω έχει τον αγαπημένο εγγονό της, τον Ηλία. Τελικά η Κορτέσα βρίσκει το θάρρος να συνεχίσει να ζει και με αυτή την τραγική απώλεια επιστρέφοντας στο χωριό της και την οικογένειά της.

3.2 Τα πρόσωπα

Κορτέσα Λαμπρινού

Σφαιρικός χαρακτήρας με ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Η Ζώρζ Σαρή περιγράφει ένα από τα πιο αγαπημένα και σταθερά εμφανιζόμενα πρόσωπα στα βιβλία της: τη μάνα. Η εικόνα που εκπέμπει η Κορτέσα είναι συγκεκριμένη: είναι η Ελληνίδα μάνα της υπαίθρου. Είναι μια γυναίκα της μέσης ηλικίας, λίγο πριν τα εξήντα. Έχει χάσει τον άντρα της και ζει μια παραδοσιακή ζωή στο χωριό της πλάι στην οικογένεια της κόρης της. Βοηθά στην ανατροφή των τριών εγγονιών της, καθώς και στην καθημερινή διαχείριση του νοικοκυριού : *«Κορτέσα. Το πρόσωπό της είναι γεμάτο ρυτίδες. Ο ήλιος στο χωριό χαράζει το πρόσωπο της γυναίκας πολύ νωρίς, πριν ακόμη γεράσει. Τα μαλλιά της ασπρίζουν, όμως τα μάτια της είναι πάντα τα ίδια, φωτεινά, σου γελάνε. Πάνε δέκα χρόνια που έχασε τον άνδρα της»*.³⁶ Η μεγάλη της αδυναμία είναι ο γιός της Δημήτρης, που ζει μετανάστης στην Ολλανδία και έχει δημιουργήσει εκεί τη δική του οικογένεια με μια Ολλανδέζα. Η Κορτέσα είναι μια δυνατή γυναίκα που έχει δουλέψει σκληρά στη ζωή της και δεν αποθαρρύνεται εύκολα. Σε όλο το κείμενο διακρίνεται η ιδιαίτερη ευαισθησία που τρέφει για δύο πρόσωπα: τον γιο της, Δημήτρη και τον εγγονό της Ηλία, από την κόρη της. Χαρακτηριστικά και τους δύο τους αποκαλεί «ανθρωπάκι». Αν και ζει με την κόρη της, Μαρία, η σχέση τους χαρακτηρίζεται από διαφωνίες και εντάσεις.

36. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Κρίμα κι άδικο*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα ¹⁴ 1999, σ.11.

Εκπλήσσει θετικά η αποφασιστικότητα που επιδεικνύει όταν δέχεται την πρόσκληση του γιου της, να πάει στην Ολλανδία. Αν και γυναίκα του χωριού, δραστηριοποιείται για να ρυθμίσει τις λεπτομέρειες του ταξιδιού της, γεγονός που δείχνει την ευστροφία και την τόλμη της. Θαρραλέα επιλέγει να αφήσει την ασφαλή καθημερινότητα της ζωής της στο χωριό και να ξενιτευτεί για χάρη του γιου της. Ωστόσο αφήνει να διαφανεί και η στενοχώρια της για αυτή της την επιλογή. Η Κορτέσα υψώνεται σε πρότυπο μάνας στα μάτια του αναγνώστη, όταν η τραγωδία ενσκήπτει στο σπίτι της. Η πρώτη της αντίδραση, η κατάρρευση στο άκουσμα της είδησης του θανάτου του μονάκριβου γιου της, είναι λογική και αναμενόμενη. Με γλαφυρό τρόπο η Ζώρζ Σαρή περιγράφει την αντίδραση της στην τραγωδία. «*Τα λόγια σα σφαίρες βάρεσαν τη μάνα στην καρδιά. Εκεί που χτυπούσε η καρδιά του γιου της. Χάθηκε το φως της μέρας και του κόσμου. Ίσα που πρόλαβε να την κρατήσει στην αγκαλιά του ο Γρηγόρης. Θα σωριαζόταν*».³⁷ Γρήγορα όμως μαζεύει όλο της το κουράγιο και παρουσιάζεται δυνατή και αξιοπρεπής τόσο στην κηδεία του γιου της, όσο και μετά την επιστροφή της στο χωριό. Ο δυνατός της χαρακτήρας την βοηθά να γυρίσει στην καθημερινότητα της και στην φροντίδα των εγγονιών της. Ταυτόχρονα σκιαγραφούνται κάποιες χαραμάδες στην καρτερική της φυσιογνωμία που μας αφήνουν να δούμε την ευαισθησία της και τον κρυφό της θρήνο για τον γιο της.

Η Κορτέσα είναι τελικά μια βασανισμένη μάνα της ελληνικής υπαίθρου που θυσιάζει τον εαυτό της για τα παιδιά και τα εγγόνια της και επιδεικνύει απaráμιλλη υπομονή και αστείρευτο κουράγιο μπροστά στα τραγικά γεγονότα που σημάδεψαν τη ζωή της.

Μαρία Λαμπρινού

Ανήκει στους ημισφαιρικούς χαρακτήρες, αφού ως δευτεραγωνίστρια ο χαρακτήρας δεν αναπτύσσεται, ούτε και εξελίσσεται. Είναι η κόρη της Κορτέσας και έχει τρία παιδιά. Οι συνθήκες της ζωής την αναγκάζουν να εργαστεί για να βοηθήσει την οικογένειά της. Η σχέση της μητέρας της έχει σκαμπανεβάσματα. Η Μαρία παρουσιάζεται κακότροπη, νευρική και εριστική. Το γεγονός ότι εργάζεται πολλές ώρες εξηγεί ως ένα σημείο αυτά τα χαρακτηριστικά. Ζώντας στην κλειστή κοινωνία του χωριού οι δυνατότητες για διασκέδαση και ψυχαγωγία είναι ανύπαρκτες, ενώ την ίδια στιγμή η Μαρία είναι απορροφημένη από την δύσκολη καθημερινότητα. Δεν

37. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.98.

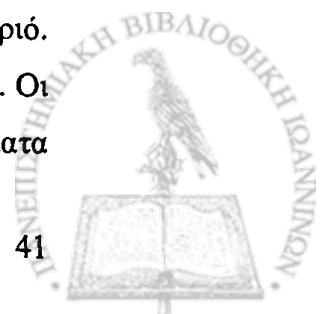
φαίνεται να ασχολείται ιδιαίτερα με την φροντίδα και τη μόρφωση των παιδιών της. Δίπλα τους βρίσκεται τις περισσότερες ώρες η Κορτέσα. Στο ζήτημα του ταξιδιού της μητέρας της επιδεικνύει μια εγωιστική συμπεριφορά, αρνείται να την αφήσει να φύγει και της μιλά άσχημα. Ίσως αυτή η στάση να οφείλεται και στην ενδόμυχη ζήλια που νιώθει για την αγάπη της μάνας της προς τον αδελφό της, που την καταλαβαίνει ως αδυναμία της Κορτέσας. Στο τέλος βέβαια ο χαρακτήρας της μεταβάλλεται, μετανιώνει για αυτή της την συμπεριφορά και εκδηλώνει την αγάπη της προς την μητέρα της. Σε καμία περίπτωση πάντως δεν μπορούμε να καταλογίσουμε κακία ή δόλο στον δύσκολο χαρακτήρα της Μαρίας.

Δημήτρης Λαμπρινός

Μπορούμε να τον μελετήσουμε ως επίπεδο χαρακτήρα. Είναι ο αγαπημένος γιος της Κορτέσας. Αν και απόν με την παρουσία-απουσία του καθορίζει την εξέλιξη της πλοκής. Τον γνωρίζουμε μέσα από αναδρομές σε στιγμές της ζωής του, καθώς και μέσα από την οπτική της μάνας του. Επιγραμματικά σχηματίζουμε μια θετική εικόνα για το πρόσωπό του. Φαίνεται καλός και ευγενικός χαρακτήρας. Ιδιαίτερη είναι η σχέση του με τη μάνα του που βασίζεται στην αμοιβαία αγάπη, την τρυφερότητα και το σεβασμό. Μικρός είχε όνειρο να σπουδάσει και να γίνει δάσκαλος. Οι δυσκολίες της ζωής όμως δεν τον βοήθησαν να το υλοποιήσει και έτσι έγινε μετανάστης στην Ολλανδία. Ο δυνατός και αποφασιστικός του χαρακτήρας πιστοποιείται από το ότι έστησε μόνος του μια νέα ζωή εκεί και με αισιοδοξία, μεθοδικότητα και πείσμα προσπαθεί να την βελτιώσει. Όμως ο τραγικός του θάνατος έβαλε ένα τέλος σε όλα αυτά.

Λέα

Ανήκει στους ημισφαιρικούς χαρακτήρες αφού έχει περιορισμένο ρόλο στην ιστορία. Τα χαρακτηριστικά της δεν αναπτύσσονται ολοκληρωμένα, αφού παρεμβαίνει μόνο σε καίρια σημεία για να δώσει ώθηση στην εξέλιξη της υπόθεσης. Είναι κουμπάρα της Κορτέσας, καθώς έχει βαπτίσει τον αγαπημένο της εγγονό, τον Ηλία. Ανάμεσα στις δύο γυναίκες αναπτύσσεται μια στενή φιλία. Είναι η έμπιστη της Κορτέσας. Ως χαρακτήρας είναι εντελώς διαφορετική από την Κορτέσα. Είναι μια γυναίκα που έζησε στην πόλη, μορφωμένη και δραστήρια. Τώρα πια έχει αποσυρθεί στο χωριό. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι το ορθολογικό της πνεύμα και ο συνετός νους. Οι συμβουλές της δίνουν λύσεις σε δύσκολες στιγμές. Αντιμετωπίζει τα προβλήματα

ρεαλιστικά και με ανοιχτό μυαλό, αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής της. Αν και αρκετά μεγάλη σε ηλικία, η προσωπικότητά της είναι νεανική, δυναμική και αισιόδοξη. Το μοναδικό στοιχείο που την στενοχωρεί είναι ότι ο γιος της βρίσκεται μακριά και η σχέση τους αντιμετωπίζει προβλήματα. Το κοινό σημείο της με την Κορτέσα πάνω από όλα είναι ότι είναι και οι δύο μητέρες που αγωνιούν για τα παιδιά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

NINET

Σε αυτό το μυθιστόρημα η Ζώρζ Σαρή αφηγείται τη ζωή της μεγαλύτερης αδερφής της, της Νινέτ. Στην πραγματικότητα το κείμενο περιέχει πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία. Ορισμένα έχουν τη μορφή των αφηγήσεων εκ μέρους της συγγραφέας και βασίζονται σε όσα είχε ακούσει από την οικογένεια και τους φίλους για τη Νινέτ-σημειώνουμε την δεκαετή ηλικιακή διαφορά-ή και σε όσα η ίδια η Ζώρζ Σαρή είχε βιώσει. Επιπλέον, η συγγραφέας παραθέτει αποσπάσματα επιστολών των συγγενικών της προσώπων, περιγραφές των ιδίων, αλλά και φωτογραφίες για να πιστοποιήσει την πραγματικότητα αυτών που θα ιστορήσει. Ο πυρήνας λοιπόν της ιστορίας είναι αληθινός.

Το συγκεκριμένο μυθιστόρημα χαρακτηρίζεται με τον όρο *Bildungsroman*. Ειδικότερα «στον τύπο αυτού του εξελικτικού μυθιστορήματος εντάσσονται έργα στα οποία παρακολουθούμε την εξελικτική πορεία του ήρωα και την εσωτερική του ολοκλήρωση, η οποία δεν είναι τόσο στενά συνδεδεμένη με την ηλικία του, όσο με το πέρασμα του στην ωριμότητα. Η ανάπτυξη του ήρωα συμβαδίζει και επηρεάζεται από τις χρονικές, πολιτικο- ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες που συναντά στην πορεία του. Στη *Νινέτ* παρακολουθούμε τη ζωή της ηρωίδας από τη στιγμή της γέννησής της μέχρι και το γάμο της, κλείνοντας έτσι έναν κύκλο ο οποίος διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε σε άρρηκτη σχέση με το περιβάλλον που ζούσε και τις μεταβολές του».³⁸

Η Μένη Κανατσούλη χαρακτηρίζει το μυθιστόρημα γυναικοκεντρικό και σημειώνει: « η Ζώρζ Σαρή δημιούργησε ένα γυναικείο παιδικό μυθιστόρημα. Αυτό προέκυψε σταδιακά μέσα από την πλοκή της ιστορίας, εκμαιεύθηκε σιγά σιγά μέσα από το στήσιμο της προσωπικότητας της ηρωίδας. Η συγγραφέας έδειξε πως, για να αναδυθεί ένας ανθρώπινος χαρακτήρας, που βρίσκεται μάλιστα σε εξέλιξη, μέσα από τη λογοτεχνική πλοκή, δεν αρκεί να περιγράφεται μόνο. Πρέπει να αποκτά πραγματική υπόσταση, να φαίνεται αληθινός και ζωντανός».³⁹

Η *Νινέτ* είναι ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα με πρωταγωνιστές που διαθέτουν ποικιλία χαρακτηριστικών. Άλλοι ήρωες ανήκουν στους σφαιρικούς, στους δυναμικούς και εξελισσόμενους και άλλοι στους επίπεδους και στάσιμους. Όπως

38. Βλ. Χρ. Κουράκη, *ό.π.*, σ.30.

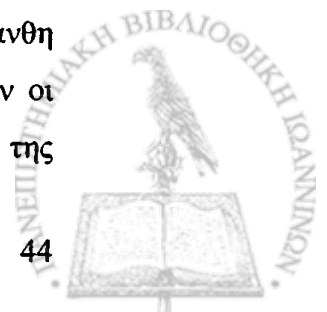
39. Βλ. Μ. Κανατσούλη, *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα, όψεις και απόψεις*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα ⁵ 2008, σ.135.

επισημίναμε και παραπάνω κυριαρχούν οι γυναικείοι χαρακτήρες. Σημαντικότερη αναδεικνύεται η μητρική φιγούρα που προβάλλεται μέσα από την προσωπικότητα της Έμμα κατά κύριο λόγο και της Γαλλίδας γιαγιάς κατά δεύτερον. Δευτερεύουσα είναι η μητρική παρουσία της Κορνηλίας Καραζήση, της οικογενειακής φίλης που καταλήγει να γίνει συγγενής. Άλλες γυναικείες παρουσίες είναι η μορφή της αυστηρής θείας που αναδεικνύεται στο πρόσωπο της Μαριάνθης και της Μαρί και τέλος η νονά Ζάν που διατηρεί έναν ιδιαίτερο ρόλο.

Πλάι σε αυτούς τους γυναικείους ρόλους στέκονται οι άνδρες του έργου. Ο πατέρας Σωκράτης, ο Κόλιας, που από παιδικός φίλος εξελίσσεται σε σύζυγο, ο Νικόλαος Καραζήσης, οι θείοι και από τις δύο πλευρές. Είναι από μόνοι τους δυναμικοί χαρακτήρες. Παρεμβαίνουν σε κομβικά σημεία της υπόθεσης χωρίς να σκιάζουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο των γυναικών.

4.1. Περίληψη

Το μυθιστόρημα ξεκινά με τη γέννηση της πρωταγωνίστριας. Η Έμμα και ο Σωκράτης Σαριβαξεβάνης αποκτούν το πρώτο τους παιδί, ένα κοριτσάκι που παίρνει το όνομα Νινέτ. Ο Σωκράτης δοκιμάζει μια μικρή απογοήτευση – επιθυμούσε γιο. Δίπλα στο ζευγάρι βρίσκεται η Μαριάνθη, η γεροντοκόρη αδερφή του Σωκράτη. Η οικογένεια είναι εγκατεστημένη στη Κωνσταντινούπολη, αλλά σύντομα αναγκάζεται να φύγει και να ξενιτευτεί για την Οδησό. Για την Έμμα είναι μια ακόμη μετακίνηση. Η πρώτη, ήταν όταν έφυγε από την πατρίδα της, τη Σενεγάλη για να παντρευτεί τον Σωκράτη, παρά τις αντιρρήσεις της μητέρας της. Στην εγκατάστασή τους στην Οδησό βοηθήθηκαν από μια ελληνική οικογένεια, του Νικηφόρου Καραζήση, με την οποία ανέπτυξαν στενούς δεσμούς φιλίας. Όλα αυτά τα χρόνια η μικρή μας πρωταγωνίστρια μεγάλωνε και εξελισσόταν σε ένα ζωηρό και χαριτωμένο κοριτσάκι. Οι πολιτικές εξελίξεις της Οκτωβριανής επανάστασης δυσκόλεψαν τις συνθήκες ζωής της οικογένειας Σαριβαξεβάνη. Αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την Οδησό, την ευτυχισμένη ζωή τους εκεί και την οικογένεια Καραζήση. Ο Σωκράτης με αποφασιστικότητα επιλέγει να φύγουν και να ζήσουν πια στην Ελλάδα. Στη συνέχεια παρακολουθούμε τη ζωή της οικογένειας στην νέα τους πατρίδα. Αποβιβάζονται στην Θεσσαλονίκη και έπειτα κατεβαίνουν στην Αθήνα, όπου ζει μόνη της η Μαριάνθη. Προσωρινά εγκαθίστανται στο σπίτι της. Η Μαριάνθη υποδέχεται με ανοχή την οικογένεια του αδερφού της. Σύντομα όμως αρχίζουν οι δυσκολίες της συγκατοίκησης που οφείλονται στην διαφορετική νοοτροπία της

Μαριάνθης και εκείνης του αδερφού της και της νύφης της. Η μικρή Νινέτ με τα παιχνίδια και τη ζωηράδα της αναστατώνει τη ρουτίνα της Μαριάνθης που ήθελε να έχει υπό έλεγχο όλα τα πράγματα.

Ο καιρός περνά και η Έμμα αποφασίζει να γράψει τη Νινέτ σε ένα καθολικό σχολείο για να λάβει επιμελημένη μόρφωση. Η μικρή Νινέτ είναι ενθουσιασμένη. Καθώς περνούν τα χρόνια στην Αθήνα έρχεται να εγκατασταθεί και η οικογένεια Καραζήση. Οι δύο οικογένειες επανασυνδέονται. Την ίδια περίοδο η Έμμα περιμένει το δεύτερο παιδί της. Στην οικογένεια Καραζήση προστάτης είναι πια ο γιος, ο Κόλιας, ένα εικοσάχρονο παλικάρι που φροντίζει για τα πάντα μετά την εξαφάνιση του πατέρα. Η Έμμα αποκτά και δεύτερο κορίτσι, απογοητεύοντας ξανά τον Σωκράτη που περιμένει τον πολυπόθητο διάδοχο. Η μικρή Νινέτ αρχικά νιώθει ζήλια για το μωρό, αλλά τελικά συμβιβάζεται. Το τρίτο μωρό της οικογένειας είναι ξανά κορίτσι και η απογοήτευση του Σωκράτη είναι απερίγραπτη. Η Νινέτ στα δώδεκά της χρόνια νιώθει ξανά τα αγκάθια της ζήλιας και δημιουργεί προβλήματα στην οικογένεια με τη συμπεριφορά της. Η Έμμα σε μια επίδειξη αποφασιστικότητας συγκαλεί οικογενειακό συμβούλιο και ανακοινώνει στον άντρα της και την κουνιάδα της την απόφασή της να στείλει τη Νινέτ στο Παρίσι, εσώκλειστη σε κολέγιο θηλέων, ελπίζοντας ότι έτσι θα ωριμάσει και θα ηρεμήσει.

Η Νινέτ ξεκινά τη νέα της ζωή μακριά από την οικογένειά της στην πατρίδα της μητέρας της, την Γαλλία. Η αρχή είναι δύσκολη, καθώς της λείπουν οι δικοί της άνθρωποι. Σύντομα όμως προσαρμόζεται στη νέα κατάσταση και μετατρέπεται σε μια υπάκουη, πρόθυμη και ευγενική έφηβη που αλληλογραφεί με τη μητέρα της, δίνοντας στην τελευταία μεγάλη χαρά και ηρεμία.

Καθώς περνούν τα χρόνια και η Νινέτ είναι πια δεκαπέντε ετών, περνά για πρώτη φορά το καλοκαίρι της μαζί με τη μητέρα της και τις αδερφές της στην Γαλλία με τους συγγενείς της Έμμα και τη γαλλίδα γιαγιά Ελέν.

Πλέον συναντούμε τη Νινέτ ενήλικη και κάτοχο του πτυχίου της καθηγήτριας των γαλλικών. Ένα νέο κεφάλαιο ξεκινά στη ζωή της. Πρώτη της κίνηση είναι να αποδεχτεί την πρόσκληση της Γαλλίδας γιαγιάς της να γνωρίσει τη Σενεγάλη, την πατρίδα της μητέρας της. Εκεί ζει υπέροχες στιγμές και γνωρίζει την πρώτη της αγάπη. Ερωτεύεται κεραυνοβόλα έναν έγχρωμο Σενεγαλέζο, τον Πολ Ροζ. Η ανακοίνωση αυτής της σχέσης ξεσηκώνει θύελλα αντιδράσεων από την οικογένειά της μητέρας της. Η Νινέτ αναζητά σύμμαχο στη γιαγιά Ελέν. Την ίδια στιγμή δέχεται ένα ξαφνικό γράμμα από τον παλιό παιδικό της φίλο, τον Κόλια, ο οποίος της

αποκαλύπτει τα αισθήματά του και τη ζητά σε γάμο. Η ερωτευμένη Νινέτ αναστατώνεται και αποφασίζει να μιλήσει σε όλους για τον έρωτά της με τον Πολ Ροζ και την πρόθεσή τους να παντρευτούν. Οι γονείς της θορυβούνται και την καλούν στην Αθήνα να συζητήσουν. Εκεί η Νινέτ ξεκαθαρίζει τα συναισθήματά της και καταλαβαίνει ότι τελικά δε θέλει να παντρευτεί τον Πολ Ροζ. Παραμένει στην Αθήνα και τελικά υποκύπτει στη γοητεία και την αγάπη του Κόλια. Το μυθιστόρημα τελειώνει ευτυχισμένα με την Νινέτ να συνειδητοποιεί την αγάπη της για τον Κόλια και να τον παντρεύεται.

4.2 Τα πρόσωπα

Έμμα Σαριβαξεβάνη

Είναι η αδιαφιλονίκητη ενήλικη πρωταγωνίστρια του μυθιστορήματος εκτός από την κεντρική ηρωίδα, την Νινέτ. Η Έμμα είναι Γαλλίδα, που γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Σαιν Λουί της Σενεγάλης, γαλλικής αποικίας εκείνη την εποχή. Σε όλο το κείμενο και σε δεύτερο επίπεδο παρακολουθούμε ουσιαστικά την εξέλιξη της δικής της ζωής. Έτσι μαθαίνουμε ότι η οικογένεια της ήταν μια αξιόλογη οικογένεια της εποχής με αξιοπρεπείς γονείς και αρκετά αδέρφια. Την παιδική της ηλικία σημάδεψε το γεγονός του πνιγμού του πατέρα της. Αυτό σε συνδυασμό με τον ελεύθερο και αδούλωτο χαρακτήρα της, την οδήγησε στο να θέλει να φύγει από τον τόπο της και να ζήσει αλλού. Έτσι, αλληλογραφεί με τον Σωκράτη Σαριβαξεβάνη και αποφασίζει να αποδεχτεί την πρόταση γάμου που της έκανε και να τον ακολουθήσει. Το κάνει παρά τις έντονες αντιρρήσεις της μητέρας της. Από το Σαιν Λουί η Έμμα μετακινείται στην Κωνσταντινούπολη και στο σπίτι του άντρα της. Εκεί γεννά το πρώτο της παιδί, τη Νινέτ, «η Έμμα έσφιξε το μωρό πάνω σ' ένα στήθος που ξεχείλιζε από γάλα κι ευχαρίστησε το Θεό, που της χάρισε ένα τόσο όμορφο πλάσμα. Ξανθουλό χνούδι, μεταξένιο, σκέπαζε το κεφαλάκι του, που έμοιαζε με πεπονάκι. Τα μάτια του ήταν μπλε και το στόμα του είχε το σχήμα της καρδιάς».⁴⁰ Η ζωή τους εκεί διαταράσσεται από το φόβο των εθνικιστικών αντιδράσεων των Τούρκων. Επόμενος σταθμός η Οδησός και η Ουκρανία. Μαζί με τον Σωκράτη πίνουν τη ζωή τους από την αρχή. Συνδέονται φιλικά με την οικογένεια Καραζήση και επιπλέον η κόρη Ζάν γίνεται

40. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Νινέτ*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα ³¹ 1999, σ.10.

νονά της Νινέτ. Με δύναμη και αισιοδοξία η Έμμα στήνει το νοικοκυριό της και ο Σωκράτης διαμορφώνει όσο μπορεί καλύτερες συνθήκες ζωής.

Η τρυφερότητα και συναισθηματισμός της είναι κυρίαρχο χαρακτηριστικό της: *«Μητέρα η κόρη σου είναι ευτυχομένη»*, σε συνδυασμό με την αισιόδοξη οπτική της: *«Η Έμμα σωπαίνει. Μια πόρτα κλείνει πίσω της, μια άλλη ανοίγει στο άγνωστο. Θέλει να κλάψει, όμως δεν το επιτρέπει στον εαυτό της»*.⁴¹

Στην ανατροφή των παιδιών της επιδεικνύει υπομονή και διαλλακτικότητα. Δεν είναι ούτε αυστηρή, ούτε υπερπροστατευτική. Τους μιλά με γλυκύτητα και τρυφερότητα. Σέβεται τον χαρακτήρα τους, στέκεται πλάι τους και επιθυμεί να είναι η έμπιστή τους. Τους δίνει χώρο να κινηθούν και να εκφραστούν. Έτσι βοηθά τις κόρες της να αναπτύξουν έναν ελεύθερο χαρακτήρα και τρόπο σκέψης. Είναι αρκετές οι φορές που επιστρατεύει τη σύνεσή της και μεταμορφώνεται σε συνδετικό κρίκο ανάμεσα στις αταξίες της Νινέτ και την αυστηρότητα του Σωκράτη: *«έτρεχαν δάκρυα από τα μάτια της Έμμα. Άγγελος ή διάβολος; Τι έπρεπε να κάνει; Να σφίξει στην αγκαλιά της τη Νινέτ ή να την τιμωρήσει; Και ποιος να τη βοηθήσει να δώσει μια απάντηση; [...] Η Έμμα στα κρυφά χαιρόταν τα αγγελούδια της. Η Ειρήνη, φρόνιμη σαν Παναγιά, έπαιζε με το νινάκι, που έτρωγε σαν λυκόπουλο, ρόδιζαν τα μάγουλά του και ξεκαρδιζόταν!»*.⁴² Σε αρκετά σημεία του έργου εκφράζει την αγωνία της για τον ευερέθιστο και ατίθασο χαρακτήρα της Νινέτ: *«Και με τη Νινέτ τι θα γίνει; Με τρομάζει. Της κάνω όλα τα χατίρια και πάλι φοβάμαι. Μια λέξη μου, μια αυθόρμητη κίνησή μου μπορούν ν' ανάψουν το φτιλί και καμιά ώρα θ' ανατιναχτούμε»*.⁴³

Ενεργοποιώντας το μητρικό φίλτρο αναλαμβάνει αποφασιστικές πρωτοβουλίες για τη μόρφωση της Νινέτ: *«Εκείνη τη νύχτα δεν άφησε τον ύπνο να της θολώσει, ούτε στιγμή το νου. Τα' βαλε όλα κάτω, όλα τα σκέφτηκε, τα ζύγιασε, τα λογάριασε και το πρωί με μυαλό λαμπικαρισμένο πήρε τη μεγάλη απόφαση και συγκάλεσε για τ' απόγευμα «οικογενειακό συμβούλιο [...] η Έμμα δίχως περιστροφές τους ανακοίνωσε την απόφασή της»*.⁴⁴ Τη στέλνει εσωτερική σε ένα καθολικό σχολείο στη Γαλλία. Απόφαση κομβική και επιτυχημένη γιατί από εκείνη τη στιγμή αρχίζει να αλλάζει ο χαρακτήρας της Νινέτ. Από αυτό το γεγονός φαίνεται και το ελεύθερο πνεύμα της Έμμα και η απουσία κάθε θρησκοληψίας. Ως τρυφερή μάνα δεν

41. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ. 64.

42. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σσ.102,134.

43. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.134.

44. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.139.

κρύβει τις δεύτερες σκέψεις της και τη στενοχώρια της για την απόφασή της να στείλει μακριά τη Νινέτ: «Διώχνω το παιδί μου. Η Νινέτ μου χάρισε μια αίσθηση μοναδικότητας. Ήθελα από την πρώτη της ανάσα να νιώθει ελεύθερα, να κουνάει χέρια και ποδαράκια. Κρυφή μου αδυναμία είναι η Νινέτ. Την αγαπώ όσο κανέναν άλλο στον κόσμο». ⁴⁵

Ανεκτικότητα απέναντι στις επιλογές της Νινέτ δείχνει και αργότερα, όταν η ενήλικη πια κόρη της φαίνεται αποφασισμένη να παντρευτεί έναν έγχρωμο Γάλλο. Δεν πιέζει την κόρη της και την αφήνει να κάνει τις επιλογές της.

Η σχέση της με τον άντρα της περνά από διάφορα στάδια. Ο σεβασμός της προς αυτόν είναι μια σταθερή παράμετρος, που άλλοτε είναι αυξημένος (στην αρχή του γάμου τους) και άλλοτε υφίσταται φθορά. Είναι η τυπική σύζυγος που δε θα αψηφήσει τη θέση του συζύγου, αλλά και δε θα υποταχθεί σε αυτόν. Ιδιαίτερα θυμώνει μαζί του μετά από τις γέννες των κοριτσιών και την απογοήτευσή του για την απουσία ανδρικού διαδόχου: «Με τον Σωκράτη δεν είμαστε πια όπως παλιά, δεν μπορώ να του συγχωρήσω τη στάση του, με πλήγωσε. Πιστεύω στην ισότητα των φύλων και είναι ντροπή στον 20^ο αιώνα, οι Έλληνες να υποβαθμίζουν τόσο τη γυναίκα. Γιατί το αγόρι να αξίζει πιο πολύ από το κορίτσι; Όχι και πάλι όχι! Άλλο παιδί δεν πρόκειται να κάνω! Το δήλωσα στο Σωκράτη». ⁴⁶

Η Αλεξάνδρα Ζερβού γράφει: «όσο η αφήγηση προχωρά η τρυφερή Έμμα Σαριβαξεβάνη, φαίνεται αρκετά δυναμική, αφού επιστρατεύει τη θετική της διάθεση, την καρτερικότητα, την προσαρμοστικότητα, αλλά και την αποφασιστικότητα της στις κρίσιμες στιγμές μιας ζωής που αποδεικνύεται πολυκύμαντη και περιπετειώδης». ⁴⁷

Συνοψίζοντας μπορούμε να σημειώσουμε ότι Έμμα είναι το ιδανικό πρότυπο μητέρας. Γλυκιά, ανεκτική, καρτερική, αλλά και αποφασιστική, όπου πρέπει, ελεύθερη και ανεξάρτητη. Αυτά τα χαρακτηριστικά της αναδεικνύει τόσο στις σχέσεις της με τα παιδιά της και τον άντρα της, όσο και στις επαφές της και με τον συγγενικό και φιλικό της κύκλο. Η τελική εικόνα που κρατάμε στη μνήμη μας είναι εκείνη της τρυφερής και ευαίσθητης μητέρας.

45. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.147.

46. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.134.

47. Βλ. «Αλεξάνδρα Ζερβού, *Τα κείμενα των άλλων: Χρήσεις, αναφορές και αναγνώσεις στα μυθιστορήματα Νινέτ της Ζώρζ Σαρή*», Α. Κατσίκη- Γκίβαλου, *Όταν η Ζώρζ Σαρή, 40 χρόνια προσφοράς στη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009, σ.171.

Νινέτ

Η Νινέτ είναι ο κατεξοχήν σφαιρικός χαρακτήρας του κειμένου, αφού εξελίσσεται ριζικά και δυναμικά. Σε πρώτο πλάνο παρακολουθούμε τη ζωή της από τη γέννησή της στην Κωνσταντινούπολη, τα παιδικά της χρόνια στην Οδησό και την Αθήνα, την εφηβεία της στο Παρίσι, τα πρώτα ενήλικα χρόνια της στο Σαιν Λουί και την οριστική επιστροφή στην οικογενειακή εστία, στην Αθήνα. Όλα αυτά τα μέρη σηματοδοτούν και μια νέα περίοδο κάθε φορά στη γεμάτη εμπειρίες ζωή της.

Για πρώτη φορά ενηλικιωμένη τη συναντούμε απόφοιτη της Σχολής Ανώτατων Εκπαιδευτικών Σπουδών στο Παρίσι, όπου σπούδασε καθηγήτρια Γαλλικών. Είναι φιλομαθής, περιεργη, αποφασιστική, δυναμική με όρεξη για ζωή, για περιπέτειες και γνωριμίες. Τα είκοσί της χρόνια την βρίσκουν στην πατρίδα της μητέρας της, όπου και εξοικειώνεται με τους συγγενείς της. Εκεί γνωρίζει για πρώτη φορά τον έρωτα, έναν έρωτα αντισυμβατικό, που πηγαίνει κόντρα στο ρεύμα: *«Ήταν ψηλός, αδύνατος, με άσπρο πουκάμισο ανοιχτό στο στήθος. Το δέρμα του ήταν μελαψό. Όχι, δεν ήταν όμορφος, έμοιαζε με άγριο θηρίο. Ένιωσε την ανάσα της να κόβεται, τα πόδια της να μουδιάζουν – κι αυτή τη φορά να μη φταίει η ζέστη. Είχε ξεθυμάνει. Η βραδιά ήταν δροσερή»*.⁴⁸

Νιώθει τόσο σίγουρη για την επιλογή της που παλεύει με επιμονή και αποφασιστικότητα για τον αγαπημένο της απέναντι σε όλους τους συγγενείς της : *« Πρέπει να σου μιλήσω για τον Πολ Ροζ. Ήταν τόσο ξαφνικό κι εγώ ανυποψίαστη. Δεν ήξερα πως θα πρωτοερωτευόμουν στον τόπο που γεννήθηκε η μαμά μου. Αχ, γιαγιά, μπλέχτηκα στα δίκτυα του έρωτα κι ούτε που θέλω να ξεμπλέξω [...] Γιατί ο Πολ Ροζ να είναι κατώτερος από σένα, από μένα, από τον θείο Πολ; Όταν θα τον γνωρίσετε θα διαπιστώσετε την ανθρώπινη ομορφιά του. Σας παρακαλώ, δεχτείτε τον πρώτα κι ύστερα, αφού συζητήσετε μαζί του, απορρίψτε τον. Όμως το χρώμα του δέρματος δε φτάνει για να διαγράψεις έναν άνθρωπο»*.⁴⁹ Ο νεανικός της ενθουσιασμός δεν τη βοηθά να δει ρεαλιστικά τον κοινωνικό αντίκτυπο που θα είχε εκείνη την εποχή – όχι μόνο στην Αθήνα- η επιθυμία της να παντρευτεί έναν έγχρωμο άνδρα. «Η επιλογή του αγαπημένου της είναι εμφανώς αντισυμβατική, όπως εν γένει προμήνυε η μέχρι τώρα διάπλαση του χαρακτήρα της, και η φραστική της τοποθέτηση μαρτυρεί την αποφασιστικότητά της: *Σ' αγαπώ και μ' αγαπάς. Έλα αύριο να με ζητήσεις επίσημα από τη γιαγιά. Θα παντρευτούμε, έτσι δεν είναι; Ο Πολ τα 'χασε. Μια γυναίκα του*

48. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ. 212.

49. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.232,236.

έκανε πρόταση γάμου. *Ε. λοιπόν, οι Ελληνίδες είναι χειραφετημένες. Το μόνο που βρήκε να πει: Το ότι είμαι μαύρος δεν θα την πειράζει;». Η φωνή της αντανακλά το χαρακτήρα μιας ερωτευμένης γυναίκας, η οποία δεν υπολογίζει τις κοινωνικές αντιστάσεις ούτε συμβιβάζεται με τις προκαταλήψεις που διαχωρίζουν τους ανθρώπους. Ο λόγος της ακούγεται ταυτόχρονα νεανικός, για την ανεμελιά και τον αυθορμητισμό του, και ώριμος, για την αποφασιστικότητα και τη μαχητικότητά του».⁵⁰*

Η ωριμότητα που αναπτύσσει με την ενηλικίωσή της τη φέρνουν πολύ κοντά στη μητέρα της, έχοντας αφήσει στην άκρη την αντιδραστικότητα και τον αρνητισμό των δύσκολων παιδικών χρόνων. Στοιχείο ωριμότητας είναι και η πλήρης συνειδητοποίηση εκ μέρους της του εξής γεγονότος: το μεγαλύτερο δύλημμα στην απόφαση της να παντρευτεί τον άνθρωπο που αγαπά, κρύβεται μέσα της: «*το ένα μέτωπο, το πιο σκληρό, ο ίδιος ο εαυτός της. Το άλλο ο κόσμος της, ένα μέτωπο άλλοπρόσωλλο[...] και πώς να μη κλαίει η Νινέτ, μια και δεν ήξερε, κι ας το συζητούσε μερόνυχτα με τον εαυτό της, για ποιο λόγο είχε χωρίσει με τον Πολ; Επειδή ήταν μαύρος και δε θ' άντεχε την αποδοκιμασία του κόσμου της ή γιατί δεν τον αγαπούσε αρκετά για να την αντέξει;».⁵¹ Έτσι, απόλυτα φυσιολογικά έρχεται και η τελική της απόφαση, να αφήσει στην άκρη τον νεανικό της ενθουσιασμό και να παντρευτεί τον παλιό της παιδικό φίλο, τον Κόλια.*

Μαριάνθη

Αν και δεν ανήκει στους πρωταγωνιστικούς ήρωες, είναι σφαιρικός χαρακτήρας, γιατί η προσωπικότητά της παρουσιάζει ποικίλα γνωρίσματα. Είναι η γεροντοκόρη αδερφή του Σωκράτη. Εξωτερικά η Μαριάνθη είναι μια γυναίκα που έχει παραμελήσει την εμφάνισή της, άμεση συνέπεια των βασικών χαρακτηριστικών της. Επέλεξε τη μοναξιά και ο χαρακτήρας της είναι δύσκολος και κακότροπος, «*από μικρή ήταν εσωστρεφής χαρακτήρας, στο σχολείο δεν είχε φίλνάδες, στο σπίτι κλεινόταν στην κάμαρή της και διάβαζε, όλο διάβαζε, έγραφε στίχους».*⁵² Η ζωή της στην Αθήνα είναι μονότονη και κληκτική. Δεν έχει καμία κοινωνική επαφή, ούτε καν και με τους γείτονές της.

50. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα ο.π., σ. 134.*

51. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π., σ.289-290.*

52. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π., σ.71.*

Δεν κρύβει όμως καμία κακία. Αντίθετα αγαπά πολύ τον αδερφό της και την νύφη της. Δέχεται να τους φιλοξενήσει στο σπίτι της. Από κει και πέρα η ζωή της ταυτίζεται με την οικογένεια του αδερφού της. Μάλιστα προσφέρει όση περισσότερη βοήθεια μπορεί, καταλαμβάνοντας έτσι έναν αναντικατάστατο ρόλο μέσα στην οικογένεια. Τα τόσο χρόνια μοναξιάς διαμόρφωσαν έναν αυστηρό και μονόχρωτο χαρακτήρα με συγκεκριμένες αντιλήψεις για τη ζωή. Στη συγκατοίκηση με την Έμμα και τον Σωκράτη επιθυμεί να έχει τον έλεγχο και την διαχείριση του σπιτιού. Επίσης ονειρεύεται να αναλάβει τη μόρφωση της μικρής Νινέτ με βάση το δικό της κώδικα ηθικών αξιών, που είναι πολύ διαφορετικός από εκείνον της Έμμας. *«Προγραμματίζει το αύριο, το δικός της αύριο συνυφασμένο με το αύριο του Σωκράτη και της οικογένειάς του. Μια καινούργια ζωή άρχιζε και μέσα σε λίγες μέρες είχε κανονίσει και την πιο μικρή λεπτομέρειά της. [...] εκείνη η μεγάλη αδερφή, η προστάτιδά τους, θα κρατούσε το τιμόνι του σπιτιού».*⁵³ Τελικά όλες αυτές οι προσδοκίες της διαψεύδονται *«από την πρώτη στιγμή της άφιξής τους πήγαν περίπατο οι αυταπάτες της. Ανήμπορη παρακολούθουσε όσα συνέβαιναν στο σεισμόπληκτο κόσμο της[...]κανε Παναγιά μου, να πουληθούν το γρηγορότερο τα κτήματά της, να πιάσει τα χρήματα στα χέρια της, να μετακομίσουν κι ίσως να αρπάξει το τιμόνι και να οδηγήσει το καράβι σ' απάνεμο λιμάνι...Παρηγοριόταν μ' αυτή τη σκέψη και την έπαιρνε ο ύπνος».*⁵⁴

Ο ανεξάρτητος χαρακτήρας της διακρίνεται και από την απόφασή της να ακυρώσει το γάμο της με τον Τρύφωνα Καραπιπέρη, όταν έμαθε ότι εκείνος ζήτησε προίκα. Τέλος ένα απρόσμενο χαρακτηριστικό, της δεδομένου του συντηρητικού και δύστροπου χαρακτήρα της, είναι το ότι δεν κάνει διακρίσεις ανάμεσα στα θηλυκά και τα αρσενικά παιδιά. Μάλιστα μαλώνει τον αδερφό της κάθε φορά που εκείνος απογοητεύεται μετά τη γέννηση των κοριτσιών του.

Μαρί Ντατ

Έχει κοινό χαρακτηριστικό με τη Μαριάνθη το ότι είναι κακότροπη, ανεξάρτητη και πιστεύει σε συγκεκριμένες αντιλήψεις που δε γίνονται αποδεκτές από τους υπόλοιπους ήρωες. Ανήκει στους επίπεδους χαρακτήρες. Είναι αδερφή της Έμμας. Μετά τη χηρεία της υιοθετεί μια μονότονη και ανούσια ζωή εγκατεστημένη στο πατρικό σπίτι. Είναι πολύ αυστηρή με συντηρητικές αρχές που στηρίζονται στην υπακοή, την πειθαρχία και την απουσία έκφρασης συναισθημάτων. *«Η χήρα Ντατ λέει*

53. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σσ.73-74.

54. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σσ.77-78.

στην Έμμα: «γιατί παραχωρείς τόσες ελευθερίες στην κόρη σου; Αν ζούσε ο αείμνηστος, θα σου έλεγε πως η πειθαρχία, η υπακοή στους νόμους της κοινωνίας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία του ανθρώπου». ⁵⁵

Έντονη είναι η αντίδρασή της στην επιθυμία της Νινέτ να παντρευτεί τον Πολ Ροζ. Σε όλη την ιστορία δεν εξελίσσει τα χαρακτηριστικά της, είναι τυπική και μονοδιάστατη.

Ελέν ντ' Ενερβίλ

Ανήκει στην κατηγορία των ημισφαιρικών χαρακτήρων. Είναι η δεύτερη μητρική φιγούρα του έργου. Είναι Γαλλίδα που έζησε στο πνεύμα της αποικιοκρατίας, αλλά η ίδια υιοθετεί μια προοδευτική και αξιοπρεπή στάση. Η συνολική της παρουσία αποπνέει έναν αριστοκρατικό αέρα : «η Ελέν έγινε γιαγιά, γέρασε, έχει ολόασπρα μαλλιά και βαστάει ένα λεπτό μαστουνάκι με σκαλιστή ασημένια χειρολαβή. Φοράει πάντα μαύρα και γύρω στο λαιμό της δένει σφιχτά μια φαρδιά βελούδινη κορδέλα». ⁵⁶

Η παρουσία της αν και εντυπωσιακή, δεν είναι πληθωρική. Αντίθετα μέσα στο κείμενο φαίνεται ολιγομίλητη, συνετή και ήρεμη. Υπάρχει επίσης μια λανθάνουσα και διακριτική στοργικότητα, τέτοια που να μην πνίγει τα παιδιά και τα εγγόνια της. Από τις ανάδρομες αφηγήσεις πληροφορούμαστε για το στενό δεσμό με τον άντρα της. Επίσης μαθαίνουμε την άρνησή της να αποδεχτεί το γάμο της Έμμας με έναν «Τούρκο», όπως αποκαλούσε τον Σωκράτη. Αλλάζει όμως στάση όταν η κόρη της, της χαρίζει τα εγγονάκια της: «Ευλογημένος να είσαι, Σωκράτη, που μου χάρισες τρεις εγγονές. Κι εγώ η ανόητη, που δε σε ήθελα για γαμπρό μου. Συγχώρεσέ με, παιδί μου, τότε φοβόμουν πως θα μου κλέψεις το κοριτσάκι μου...». ⁵⁷

Ξεχωριστή είναι η σχέση που αναπτύσσει με τη Νινέτ. Η αγάπη και η στοργή για την εγγονή της συνδυάζεται με την ανεκτικότητα που δείχνει όταν μαθαίνει για τον κεραυνοβόλο έρωτα της Νινέτ. Αποφεύγει τις εντάσεις και τους αφορισμούς, και με βάση τη λογική προσπαθεί να βοηθήσει την εγγονή της να δει την πραγματικότητα. : «οι επιφυλάξεις που έχω για τον κύριο Πολ Ροζ δεν έχουν σχέση με το χρώμα του. Θέλω να τον γνωρίσω, να συζητήσω μαζί του, ν' ακούσω πως αντιμετωπίζει ένα γάμο με μια Ελληνίδα. Ο γάμος χαράζει το δρόμο της ζωής». ⁵⁸

55. Βλ. Ζώρζ Σαρή, ό.π., σ.176.

56. Βλ. Ζώρζ Σαρή, ό.π., σ.174.

57. Βλ. Ζώρζ Σαρή, ό.π., σ.177.

58. Βλ. Ζώρζ Σαρή, ό.π., σ.237.

Γενικά η γιαγιά Ελέν διακρίνεται για τις σύγχρονες και προοδευτικές της ιδέες. Διαμορφώνεται έτσι ένας οριζόντιος άξονας τριών γυναικών που μοιράζονται ως κοινό χαρακτηριστικό την έντονη, δυναμική και προοδευτική προσωπικότητα: η γιαγιά Ελέν, η μαμά Έμμα και η εγγονή και κόρη Νινέτ.

Ζάν Καραζήση

Ανήκει στους επίπεδους χαρακτήρες. Είναι η νονά της Νινέτ. Είναι ένα νεό και μορφωμένο κορίτσι με επιμελημένη ανατροφή και αγωγή. Την παρακολουθούμε να εξελίσσεται από ένα ευγενικό και πρόσχαρο κορίτσι σε μια νέα γυναίκα, δυναμική, δραστήρια, αποφασιστική. Είναι αυτή που παίρνει τις αποφάσεις για την προσωπική της ζωή, ακόμη και αν αυτές δε βρίσκουν σύμφωνη της οικογένειά της. Δεν είναι διατεθειμένη να συμβιβαστεί. Παρουσιάζεται απελευθερωμένη από τις συμβατικότητες και τις τυπικότητες του κοινωνικού κύκλου και τις επιταγές της εποχής. Η ίδια εργάζεται έχοντας μια ενδιαφέρουσα επαγγελματική ζωή. Ο προοδευτικός χαρακτήρας της βρίσκει έκφραση στις φεμινιστικές αντιλήψεις της εποχής και η ίδια είναι ένθερμη υποστηρίκτρια της Καλλιρρόης Παρέν. Υποστηρίζει με σθένος τις ιδέες της, ακόμη και απέναντι στους δυναμικούς άνδρες της οικογένειας. *«Αιώνες τώρα η γυναίκα, υπόδουλη του άντρα, δεχόταν τη μοίρα της, σαν κάτι το αναπόφευκτο, όμως σήμερα επιτέλους συνειδητοποίησε την άδικη ανισότητα. Η γυναίκα έχει τα ίδια δικαιώματα με τον άντρα και είναι απαράδεκτο- ακούς Νινέτ; - απαράδεκτο, είπα...»*.⁵⁹

Απέναντι στην αναδεχτή της, τη Νινέτ, είναι τρυφερή, ευαίσθητη και προστατευτική. Αγαπά το δυναμικό και ατίθασο πνεύμα της μικρής και χαίρεται την εξέλιξή της. Προσπαθεί να τις μεταδώσει τις ιδέες και την αγωνιστικότητα της.

Σεμνή, σοβαρή, συνειδητοποιημένη συνιστά μια αξιόλογη προσωπικότητα στο μυθιστόρημα.

Σωκράτης Σαριβαξεβάνης

Ανήκει στους σφαιρικούς χαρακτήρες. Έλκει την καταγωγή του από το Αϊβαλί της Μ. Ασίας. Είναι καθηγητής γαλλικών. Γνωρίζει τη γυναίκα μέσω αλληλογραφίας και παντρεύονται. Με την οικογένειά του μετακινείται από την Κωνσταντινούπολη, στην

59. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.117.

Οδησσο΄ και τελικά στην Αθήνα. Σε όλους αυτούς τους τόπους επιδεικνύει αποφασιστικότητα στις επιλογές που αναλαμβάνει.

Είναι ο κλασικός οικογενειάρχης που προσπαθεί να εξασφαλίσει τα απαραίτητα υλικά αγαθά για την οικογένειά του. Οι αντιλήψεις του είναι συντηρητικές. Χαρακτηριστική είναι η αντίδρασή του στη γέννηση των τριών κοριτσιών του: *«Κορίτσι... Τόσους μήνες, τόσες ώρες περίμενε με λαχτάρα κι αγωνία αυτή τη στιγμή και ξαφνικά η αναμονή κόπηκε με κοφτερό μαχαίρι. Άλλο δεν έχει πια να περιμένει[...] Κι ο Σωκράτης πήγε ο ίδιος στο κεντρικό ταχυδρομείο και τηλεγράφησε στο Χριστόφορο στην Αμερική: Σου αναγγέλλω με βαθύτατη θλίψη γέννησιν τρίτης θυγατρός».*⁶⁰

Απέναντι στη γυναίκα του, στην αρχή του γάμου τους, παρουσιάζεται τρυφερός και περιποιητικός. Βασικό του μέλημα η οικογένειά του. Ενδεικτικά, κατά την παραμονή του στην Οδησσο΄ αρνήθηκε εξέχουσα διοικητική θέση στην εκπαίδευση για να μη βρίσκεται μακριά από τη γυναίκα και το παιδί του. Η διαφορά του από την Έμμα όσον αφορά το συναισθηματικό τους κόσμο, έγκειται στο ότι το ενδιαφέρον του ξεκινά και σταματά στην οικογένειά του. Αντίθετα η ευαίσθητη και τρυφερή Έμμα νοιάζεται και για τους ανθρώπους εκτός της οικογένειάς της. Ο Σωκράτης αρκετές φορές αρνείται να βοηθήσει ανθρώπους που αντιμετωπίζουν προβλήματα, διατηρώντας τις οικονομίες και τα περισεύματα για το σπίτι του. Αν και δυνατός χαρακτήρας και ο ίδιος επηρεάζεται από τις συγκλονιστικές συνέπειες της Οκτωβριανής επανάστασης. Η αρχική του ηρεμία μετατρέπεται σε ανησυχία και κορυφώνεται με την απόφασή του να εγκαταλείψουν μια σίγουρη και ευτυχημένη ζωή στην Οδησσο΄. Ο δυναμισμός, η σταθερότητα του επιβεβαιώνεται αμέσως με την εγκατάστασή της οικογένειας στην Ελλάδα και τη σιγουριά και την αισιοδοξία που εκφράζει για τη νέα τους ζωή στην πατρίδα: *«Δεν πρέπει να στεναχωριέσαι. Αρχίζουμε μια καινούρια ζωή. Κρατώ στα χέρια μου ένα όπλο, το επάγγελμά μου. Θα γίνω μεγάλος καθηγητής στον τόπο μου και η Μέθοδός μου θα εγκριθεί από το κράτος, είμαι σίγουρος. Θα γίνουμε πλούσιοι. Στην Ελλάδα ο κόσμος είναι ειρηνικός, φιλόξενος, το κλίμα εύκρατο, δε θα κρυώνεις πια, καλής μου».*⁶¹

Απέναντι στα παιδιά του ο Σωκράτης συμπεριφέρεται με αυστηρότητα. Η συντηρητική και παραδοσιακή του ανατροφή διαμορφώνουν μια απόσταση από την καθημερινότητα των παιδιών του. Είναι παρόν στις μεγάλες αποφάσεις, η πατρική

60. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.112,133.

61. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.64.

παρουσία είναι αισθητή, όχι όμως και το καθημερινό χάδι, ο τρυφερός λόγος, όπως τον απολαμβάνουν από την πλευρά της μητέρας. Ενισχυτικό ίσως αυτής της στάσης εκ μέρους του Σωκράτη είναι το γεγονός ότι έχει να κάνει με τρία κορίτσια και κανένα αγόρι, που ήταν το όνειρο του.

Γενικά, ως χαρακτήρας επιλέγει να διατηρήσει αποστάσεις απέναντι σε όλους τους δικούς του ανθρώπους, δημιουργώντας ένα τείχος άμυνας και προφύλαξης. Χαρακτηριστικό της αυστηρής συμπεριφοράς του προς τα παιδιά του είναι η στάση προς τη Νινέτ και η τιμωρία που της επιβάλλει στις ζαβολιές της: «Δεν πάω πουθενά, δεν έχω κέφι για γλέντια. Αυτό το τέρας μας χάλασε τη μέρα. Διπλοκλείδωσε τη στην κάμαρή της κι άφησέ τη νηστική ίσαμε αύριο...Ακούς;».⁶²

Ως επαγγελματίας έχει μια αξιόλογη πορεία. Ανανεώνει τις γνώσεις του, επεκτείνοντας τη μόρφωσή του και αναζητά νέες πηγές μάθησης. Στα βιβλία της Ζώρζ Σαρή τον συναντούμε εκτός από καθηγητή γαλλικών και ιδιοκτήτη βιβλιοπωλείου. Στην αναζήτηση της γνώσης καθοδηγεί και τις κόρες του. Για παράδειγμα συμφωνεί με την απόφαση της Έμμας να στείλουν τη Νινέτ σε σχολείο στη Γαλλία.

Συνοψίζοντας ο Σωκράτης είναι ο κλασικός, συντηρητικός Έλληνας οικογενειάρχης που θέλει να έχει τον τελευταίο λόγο στα θέματα της οικογένειάς του. Επιλέγει να είναι κοντά στα παιδιά του, αλλά ταυτόχρονα και μακριά, χωρίς να αναλώνεται στα καθημερινά και μικρά θέματα. Μεγαλύτερη του υποχρέωση θεωρεί την οικονομική προσφορά στην οικογένεια περισσότερο, και λιγότερο την συναισθηματική παρουσία. Ως προσωπικότητα βρίσκεται στην αντίθετη πλευρά σε σχέση με την Έμμα.

Πολ Ροζ

Επίπεδος χαρακτήρας. Με την παρουσία του δίνει σημαντική εξέλιξη στην υπόθεση. Είναι ένας νέος έγχρωμος άντρας που σπούδασε χημικός και εργάζεται στο Παρίσι. Το όνειρό του ήταν να γίνει πιανίστας. Παρουσιάζονται επιφανειακά τα χαρακτηριστικά του. Έτσι φαίνεται ένας δυναμικός, δραστήριος νέος που αγαπά την αναζήτηση ρόλων και εμπειριών για τον εαυτό του. Είναι ευχάριστος και διασκεδαστικός τύπος. Η συνάντησή του με την Νινέτ είναι καθοριστική. Ο έρωτας και γι' αυτόν είναι κεραυνοβόλος: «Αν τα πόδια της Νινέτ κόπηκαν

---

62. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.107.

πρωταταντικρίζοντας τον Πολ Ροζ, τα πόδια του Πολ Ροζ τρεμούλιασαν όταν είδε την άγνωστη. Τaráχτηκε όσο τaráχτηκε η Νινέτ, κι ας μην το φανέρωσε. Έπαιξε τον αδιάφορο. Όλοι μιλούσαν, όλοι γελούσαν, έτρωγαν, έπιναν κι ο Πολ κοιτούσε φανερά τη Νινέτ, που σε μια γωνιά, σοβαρή, συγκρατημένη, τον περίμενε. Ναι, τον περίμενε! Κι εκείνος άφησε το πιάτο του σ' ένα τραπεζάκι και την πλησίασε...». ⁶³ Ωστόσο τελικά παρουσιάζεται ανώριμος και ασυνεπής προς αυτά τα συναισθήματα, καταπατώντας τις υποσχέσεις που έδωσε στη Νινέτ και θέτοντας τέλος σε αυτό τον έρωτα.

Κόλιας Καραζήσης

Ανήκει στους ημισφαιρικούς ήρωες. Στο μυθιστόρημα τον γνωρίσαμε ως ένα μικρό και αξιόλογο αγόρι από μια αστική οικογένεια με προσεγμένη ανατροφή. Φαίνεται ένα αγόρι με πολλά ενδιαφέροντα. Γνωρίζει τη Νινέτ από τη γέννησή της, αφού οι οικογένειές τους έχουν φιλικές σχέσεις. Ως παιδί νιώθει να ενοχλείται από την παρουσία της μικρής. Χαρακτηριστικός είναι ο θυμός του σε μια από τις αταξίες της Νινέτ : «όταν ο Κόλιας έμαθε το τελευταίο κατόρθωμα της Νινέτ έγινε έξω φρενών. Να την είχε μπροστά του, θα την έπνιγε. Λυπάμαι τον άντρα που θα την παντρευτεί. Από την πρώτη μέρα του γάμου θα του κάνει τη ζωή κόλαση. Θα τον ρίξει σε κοχλαστό καζάνι! Τον λυπάμαι, αληθινά τον λυπάμαι...». ⁶⁴

Στη συνέχεια τον συναντούμε ως έναν ώριμο νεαρό είκοσι ετών που οι συνθήκες της ζωής του έχουν αλλάξει. Ο πατέρας του μετά την επανάσταση των μπολσεβίκων αγνοείται. Έτσι ο Κόλιας υποχρεώνεται να γίνει ο προστάτης της οικογένειας. Αφήνει λοιπόν τα όνειρά του για τη μουσική, εργάζεται και ταυτόχρονα σπουδάζει στη Νομική. Επιδεικνύει σύνεση, ωριμότητα και υπευθυνότητα σε όλες τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η οικογένειά του. Σε καμία περίπτωση δεν απογοητεύεται και δεν εγκαταλείπει τα σχέδιά του. Αν και ως ρόλος δεν είναι πρωταγωνιστικός, η παρουσία του στο τέλος του μυθιστορήματος είναι καθοριστική. Αποκαλύπτει τον έρωτά του για τη Νινέτ. Το τέλος είναι αίσιο αφού εκείνη αποδέχεται την πρόταση γάμου που της έκανε.

63. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.215.

64. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.108.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ε.Π.

Το μυθιστόρημα Ε.Π. τοποθετείται στα κοινωνικά και ιστορικά μυθιστορήματα της Ζώρζ Σαρή. Κάτω από το πολιτικό γεγονός της κυριαρχίας ενός δικτατορικού καθεστώτος παρακολουθούμε τις ζωές των μικρών μαθητριών και των οικογενειών τους. Η υπόθεση εκτυλίσσεται τη δεκαετία του 1930, κατά τη δικτατορία του Μεταξά.

Στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα «ταυτίζεται ο αφηγητής με τον συγγραφέα και ο συγγραφέας με το κεντρικό πρόσωπο. Πίσω από το κεντρικό θέμα προβάλλει η ελληνική κοινωνία του μεσοπολέμου, τα ήθη της, οι αντιλήψεις για την ανατροφή των κοριτσιών, αλλά και η ανατροπή τους, οι διαφορετικές αντιλήψεις για τη διαπαιδαγώγηση και τη μαθητεία από γονείς και δασκάλους, οι οικογενειακές συγκρούσεις, η πολιτική κατάσταση και το κλίμα των πρώτων ψηγμάτων, ιδεολογικής διαμόρφωσης των κοριτσιών σε σχέση με αυτή, αλλά και σε σχέση με τη συγκρότηση του φύλου τους, η αγνότητα και η δύναμη του αισθήματος της φιλίας. Τόσο μέσα από τους μητρικούς χαρακτήρες (Εμμα, Έλλη) σε αντιπαράθεση με τους ανδρικούς – πατρικούς συντηρητικούς χαρακτήρες ή τους χαρακτήρες των γυναικών – δασκάλων (δεσποινίς Κλάρα), όσο και μέσα από πρόσωπα κοριτσιών κεντρικά η δευτερεύοντα, η γυναίκα αναδεικνύεται ως ένα πρόσωπο ιδιαίτερα επικοινωνιακό με τον εαυτό του και τους άλλους, ικανό να οικοδομήσει για τον εαυτό του ένα «εγώ» αυτόνομο».⁶⁵

5.1. Περίληψη

Το μυθιστόρημα, καθαρά αυτοβιογραφικό, ξεκινά με την Ζώρζ Σαρή να φοιτά στο καινούργιο της σχολείο, τη Σχολή Θηλέων της Ερασμίας Δελαπόρτα, ένα πρότυπο σχολείο. Ο πατέρας της διδάσκει εκεί και έτσι εγγράφει την Ζώρζ με μειωμένα δίδακτρα. Οι πρώτες εβδομάδες στο σχολείο κυλούν ευχάριστα, συναρπαστικά, καθώς η Ζώρζ γίνεται φίλη με την Άλκη Ζέη και με άλλα κορίτσια. Οι συμμαθήτρίες δένονται με στενή φιλία και νιώθουν ειλικρινή αγάπη για τη δασκάλα τους, τη νεαρή Αλεξάνδρα Κλάρα. Μάλιστα την ημέρα των γενεθλίων της, της κάνουν ένα συμβολικό δώρο. Η Ζώρζ γνωρίζει την οικογένεια της Άλκης και εντυπωσιάζεται από

65. Βλ. Δ. Αναγνωστοπούλου, *ό.π.*, σσ. 326-327.

τη νέα και όμορφη μαμά της, τον σοβαρό μπαμπά της και την πληθωρική αδερφή της, Λένα.

Το μεγαλύτερο μέρος της υπόθεσης αναφέρεται στις ζωές των μικρών κοριτσιών, τις μέρες τους στο σχολείο, τις σχέσεις τους, γέλια, τα πειράγματα, τους τσακωμούς, τις ανησυχίες και τα διλήμματά τους. Σε όλα αυτά κυριαρχεί η οπτική ματιά της συγγραφέως που αφηγείται τα γεγονότα βιώνοντας τα ως μικρή μαθήτρια. Έτσι, η Ζώρζ αποκαλύπτει στην καλή της φίλη, Άλκη, το όνειρο της να γίνει ηθοποιός.

Ένα σημαντικό γεγονός στη ζωή της μικρής Ζώρζ είναι το γράμμα που έλαβε από τον βασιλιά Παύλο. Συγκεκριμένα είχε στείλει μια επιστολή στον βασιλιά με την οποία του ζητούσε να τον συναντήσει. Σε απάντηση το παλάτι της έστειλε μια επιστολή και μια φωτογραφία του βασιλιά. Περήφανη την έδειξε στις φίλες της στο σχολείο. Όμως συνάντησε την οργισμένη αντίδραση της Άλκης, η οποία άρχισε να κατηγορεί τον βασιλιά και τη Ζώρζ για την αλληλογραφία. Η σύγκρουση ξεπέρασε τα όρια και κατέληξε στον άγριο τσακωμό των δύο φιλενάδων. Στο τέλος βέβαια η μία συγχώρεσε την άλλη.

Καθώς η σχολική χρονιά φτάνει στο τέλος της η Διευθύντρια αποφασίζει να ανεβάσει το σχολείο μια θεατρική παράσταση. Η Ζώρζ ενθουσιάζεται με την προοπτική να πρωταγωνιστήσει σε ένα έργο. Μάλιστα όλο το σχολείο συμμετέχει στο ανέβασμα αυτής της παράστασης. Όμως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν θετικά, καθώς οι κάτοικοι της περιοχής που διαφωνούσαν, όρμησαν και κατέστρεψαν τα σκηνικά και τα κοστούμια των κοριτσιών, ακυρώνοντας την παράσταση. Οι μαθήτριες ήταν απαρηγόρητες και η διευθύντρια απέφυγε να μιλήσει για αυτό το θέμα επιλέγοντας τη σιωπή.

Για τρεις μήνες οι φίλες χωρίζουν για τις θερινές διακοπές. Ωστόσο αυτό το καλοκαίρι ήταν σημαδιακό. Έφερε μαζί του τον Αύγουστο του 1936 και τη δικτατορία του Μεταξά. Έτσι μέσα σε ένα δικτατορικό καθεστώς ξεκινά η Β' τάξη για τη Ζώρζ και τις φίλες της.

Με το ξεκίνημα της χρονιάς μια καινούρια ιδέα μπαίνει στο μυαλό της Ζώρζ: να γίνει μέλος της ΕΟΝ!. Ο πατέρας της είναι σύμφωνος, ενώ η μητέρα της διαφωνεί. Δε θέλει την κόρη της στρατιωτίνα. Με αυτή την κίνηση της Ζώρζ διαφωνεί και η φίλη της, Άλκη.

Άμεση συνέπεια της πολιτικής αλλαγής αποτελεί και η ανατροπή του προγράμματος σπουδών του σχολείου, το οποίο πλέον υπηρετεί τις βασικές ιδέες του

νέου καθεστώτος. Αρκετοί γονείς αντιδρούν. Τελικά με εντολή του Μεταξά όλοι οι μαθητές αναγκαστικά γίνονται μέλη της ΕΟΝ. Σύμμαχο σε αυτή την επιλογή η Ζώρζ έχει τη διευθύντρια, η οποία την επαινεί διαρκώς. Μέσα σε αυτό το κλίμα και με τις φίλες να δένονται και να μοιράζονται περισσότερες εμπειρίες μεταξύ τους, τελειώνει και η Β' τάξη. Η Ζώρζ παραμένει φανατική οπαδός της ΕΟΝ και αυτή είναι η μεγάλη της διαφορά από την Άλκη.

Η Γ' Γυμνασίου βρίσκει τις φίλες να ανταλλάσσουν τα καλοκαιρινά τους νέα και το δικτατορικό καθεστώς να περιορίζει όλο και περισσότερο τον τρόπο λειτουργίας στα σχολεία. Έτσι η Ζώρζ αρχίζει να έχει τις πρώτες της αμφιβολίες για την προσφορά και αξία της ΕΟΝ. Ένα περιστατικό στο σχολείο στάθηκε αφορμή για να τιμωρήσει η Διευθύντρια την Ζώρζ και να της αφαιρέσει τα γαλόνια της αρχηγού των φαλαγγιτισσών. Εκείνη που χάρηκε πρώτη ήταν ή Άλκη. Όμως η φιλία αυτή βρίσκει ένα εμπόδιο. Ο πατέρας Ζέης μην αντέχοντας πλέον την αυστηρή πειθαρχία και την ανελευθερία του σχολείου Θηλέων, στέλνει τις κόρες του σε άλλο σχολείο. Οι φίλες αν και στενοχωρημένες που χώρισαν, αποφασίζουν να διατηρήσουν τη φιλία ξεπερνώντας αυτό το πρόσκαιρο εμπόδιο. Υπογράφουν τελικά ένα ισχυρό συμβόλαιο φιλίας με τα αρχικά Ε.Π., δηλαδή Ενωμένες για Πάντα.

5.2. Τα πρόσωπα

Έμμα Σαριβαξεβάνη

Η Έμμα όπως και στα υπόλοιπα έργα της Ζώρζ Σαρή είναι η χαρακτηριστική μητρική φιγούρα. Έχει τα ίδια βασικά χαρακτηριστικά που αναφέραμε και σε προηγούμενα σημεία της εργασίας. Παραμένει η τρυφερή, ευαίσθητη, καλόκαρδη μητέρα. Στο συγκεκριμένο έργο ο ρόλος της δεν είναι τόσο ανεπτυγμένος όπως στη Νινέτ. Αναγνωρίζουμε όμως και εδώ τη σταθερή της θέση δίπλα στις κόρες της. Οι συμβουλές που δίνει στην κόρη της επιβεβαιώνουν το υψηλό επίπεδο πνευματικής μόρφωσης που έχει κατακτήσει, τη συνετή σκέψη και τις εμπειρίες ζωής που αποκόμισε: « Θα σου πω κάτι κι αν δεν το καταλάβεις τώρα, θα το καταλάβεις αργότερα. Καλύτερα να πονάς, να κλαις, όταν αποχωρίζεσαι ένα φίλο, ένα δικό σου άνθρωπο, παρά να νιώθεις αδιαφορία και να λες " Αχ, τι ανακούφιση!". Η λύπη που νιώθεις είναι θησαυρός. Μαζί πάνε χαρά και λύπη για αγαπημένους φίλους και σε θρέφουν. Κι εγώ θέλω την κόρη μου χορτάτη». ⁶⁶ Η στενή της σχέση με τις κόρες της

66. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Ε.Π.*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα ²⁰ 2008, σ.57-58.

φαίνεται και από το ακόλουθο απόσπασμα: *«η μαμά της Ζώρζ συγκινήθηκε. Το πρώτο βραβείο της κόρης της, της ζέστανε την καρδιά»*.⁶⁷

Ξεφεύγει από τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την παιδεία των κοριτσιών της και τολμά να είναι πρωτοποριακή. Ενθαρρύνει την ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά της. Θέλει να διαμορφωθούν σε χαρακτήρες δυνατούς, θαρραλέους, δραστήριους : *« Η Έμμα μεγάλωνε τα παιδιά 'της διαφορετικά απ' ό,τι μεγάλωναν τα δικά τους παιδιά οι μανάδες της Αθήνας. Μάθαινε στις κόρες της να πηγαίνουν μόνες στο σχολείο, τις έστελνε να ψωνίζουν στον μπακάλη, στο φούρνο. Ήθελε να μάθει τις κόρες της να είναι από μικρές ανεξάρτητες. Μάθαινε στις κόρες της να μη φοβούνται τον άνθρωπο. 'Να εμπιστεύεσαι τον άνθρωπο ο άνθρωπος είσαι εσύ' »*.⁶⁸

Επιπλέον η ανοιχτή της σκέψη διακρίνεται και από τη διάθεσή της να έχει φιλικές σχέσεις με τους γονείς των συμμαθητριών των παιδιών της επιδεικνύοντας φιλόξενη διάθεση και κοινωνικότητα.

Έλλη Ζέη

Ανήκει στους ημισφαιρικούς χαρακτήρες, ως δευτεραγωνίστρια. Είναι η μητέρα της Άλκης. Προβάλλει μια δεύτερη μητρική φιγούρα στο μυθιστόρημα, που αν και δεν αναπτύσσεται ως χαρακτήρας ολοκληρωμένα, στο τέλος αφήνει μια συνολικά θετική εικόνα. Τόσο η εξωτερική της εμφάνιση, όσο και τα χαρακτηριστικά της, μας παραπέμπουν σε μια νεανική παρουσία. Είναι μια νέα μητέρα 34 χρόνων που παράλληλα ακολουθεί τη δική της επαγγελματική πορεία. Το πνεύμα της είναι προοδευτικό και αντισυμβατικό σε θέματα αγωγής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών μοιράζεται κοινές αντιλήψεις με την Έμμα. Μάλιστα επιδιώκει τη γνωριμία και τη συνεργασία μαζί της, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το συντηρητισμό των συζύγων τους.

Οι αντιλήψεις της διαμορφώνουν μια νεανική και αυθόρμητη προσωπικότητα: *«Πιστεύω τόσο πολύ στις ανθρώπινες σχέσεις...Βλέπετε, ο άντρας μου δε συμφωνεί όμως τι μπορώ να κάνω; Είμαι νεότερη του, με θεωρεί παιδί, μια τρίτη κόρη του, κι είναι ανένδοτος. Αν θέλουμε να ...επιζήσουμε σ' αυτόν τον τόπο κυρία Σαριβαξεβάνη, εμείς οι γυναίκες πρέπει να συμμαχήσουμε[...]* Η Έλλη είχε παντρευτεί πολύ νέα. Πριν

67 Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ. 166.

68. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ. 90.

καλά καλά προλάβει να κάνει τις ζαβολιές της, έγινε μητέρα. Αναγκαστικά σοβαρεύτηκε. Ωστόσο, φορές της ερχόταν να πετάξει τη σκούφια της στον αέρα».⁶⁹

Είναι κοντά στα παιδιά της, τα ενθαρρύνει να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη μέσω της ελεύθερης έκφρασης.

Η Έλλη Ζέη σε συνδυασμό με την Έμμα απαρτίζουν δύο γυναικείες παρουσίες προοδευτικές, που προβάλλουν ως αυτόνομες και ολοκληρωμένες προσωπικότητες μέσα στο συντηρητικό περιβάλλον της ελληνικής κοινωνίας του μεσοπολέμου.

Σωκράτης Σαριβαξεβάνης

Στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα παρουσιάζεται ως επίπεδος χαρακτήρας. Η συμμετοχή του είναι μικρή και τα βασικά του χαρακτηριστικά διακρίνονται από μια σταθερή επανάληψη. Παρατηρούμε δύο όψεις του. Είναι ο κλασικός πατέρας με τις αυστηρές αντιλήψεις και την πίστη του σε παραδοσιακές αξίες. Κρατά την ίδια απόσταση από τα παιδιά του, δεν συμμετέχει ενεργά και άμεσα στην καθημερινότητά τους. Σε σχέση με την Έμμα προβάλλει πιο κλειστός στις κοινωνικές σχέσεις και αυστηρότερος στα θέματα αγωγής μόρφωσης. Ενδιαφέρεται με τον δικό του μονοδιάστατο τρόπο για τις σπουδές των κοριτσιών του: «Από τον Οκτώβριο θα διδάσκω στη Σχολή Θηλέων. Αποφάσισα να εγγράψω τη Ζώρζ σ' αυτήν τη σχολή. Τα δίδακτρα, λόγω της ιδιότητός μου, θα είναι μειωμένα[...] Ένας καθηγητής δεν πρέπει να κατεβαίνει στο επίπεδο των μαθητών, πρέπει να παραμένει στη θέση του. Πρέπει να τηρείται μια απόσταση μεταξύ διδάσκοντος και διδασκομένου. Απαραίτητη απόσταση!»⁷⁰. Εξίσου συγκρατημένος είναι και στα τιμητικά βραβεία που κερδίζει η Ζώρζ στο σχολείο, απορρίπτοντας τους ενθουσιώδεις επαίνους.

Η δεύτερη εικόνα που σχηματίζουμε είναι η επαγγελματική. Εργάζεται ως καθηγητής γαλλικών στο ιδιωτικό σχολείο. Εμφανίζεται ως ένας τυπικός, εργασιομανής και σχολαστικός επαγγελματίας-δάσκαλος, που τηρεί λεπτομερώς τους κανόνες και τις παραδόσεις, μη δίδοντας σημασία και αξία στην αυτενέργεια και την ελεύθερη έκφραση των μαθητριών και των παιδιών τους.

69. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ. 212.

70. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.14,22.

Ζήνων Ζέης

Ως επίπεδος χαρακτήρας τοποθετείται στους τριταγωνιστές του βιβλίου. Είναι ο πατέρας της Άλκης. Όπως και ο Σωκράτης Σαριβαξεβάνης έχει τα τυπικά χαρακτηριστικά του παραδοσιακού και συντηρητικού πατέρα. Σοβαρός, μετρημένος και ολιγομίλητος επιδεικνύει αποφασιστικότητα και δυναμισμό στα οικογενειακά ζητήματα και ειδικότερα στο θέμα της αλλαγής σχολείου για τις κόρες του, όπως παρακολουθούμε στην υπόθεση. Επίσης λειτουργεί με αυστηρότητα στην καθημερινότητα των παιδιών του, κρατώντας κι αυτός μια τυπική απόσταση. Τέλος όσον αφορά τη σχέση του με τη σύζυγό του, η υπόθεση μας αφήνει να καταλάβουμε πως υπάρχει μια δεδομένη διαφορά ηλικίας. Έτσι, συχνά ο Ζήνων Ζέης νιώθει ότι είναι η μεγαλύτερη κόρη του, χωρίς όμως να έχει αρνητική γνώμη για τον αυθορμητισμό και το νεανικό πνεύμα της.

Ερασμία Δελαπόρτα

Τοποθετείται στους επίπεδους χαρακτήρες. Παρόλα αυτά τα χαρακτηριστικά της αναπτύσσονται αναλυτικά. Το βασικότερο της στοιχείο είναι ο συντηρητισμός της συνδυασμένος με μια καχυποψία για όσους την περιβάλλουν.

Είναι η διευθύντρια της Σχολής Θηλέων. Το οικογενειακό της περιβάλλον διαμόρφωσε τον κακότερο και μονοδιάστατο χαρακτήρα της. « Ξαφνικά το γέλιο κόπηκε μαχαίρι. Στην πόρτα φανερώθηκε η κυρία Διευθύντρια. Όλες οι μαθήτρες στάθηκαν κλαρίνο. Η Ζώρζ τρόμαξε. Δε φανταζόταν πως ήταν τόσο χοντρή, τόσο κοντή και πως θα φορούσε ένα μαύρο, όμοιο με ράσο φόρεμα, μακρύ ως τον αστράγαλο». ⁷¹

Ορφανή από μητέρα μεγάλωσε με τον συμβολαιογράφο πατέρα της και την γεροντοκόρη θεία της σε εάν συντηρητικό σπίτι, από το οποίο έλειπε η αγάπη και η ελευθερία. Η ίδια μεγάλωσε χωρίς παρέες και όταν ενηλικιώθηκε επέλεξε μια μοναχική ζωή απορρίπτοντας το γάμο. Το όνειρό της είναι να ανοίξει ένα ιδιωτικό σχολείο. Πετυχαίνει το στόχο της αποδεικνύοντας ότι είναι μια δυναμική και αποφασιστική γυναίκα.

Στο σχολείο της δεν λειτουργεί ως σωστή παιδαγωγός. Στηρίζεται στην αυστηρή πειθαρχία, στην αυταρχικότητα, στην υπακοή στους νόμους και τις παραδόσεις, καταπνίγοντας κάθε μορφή ελεύθερης δραστηριότητας και έκφρασης. Μέσα στο νέο πολιτικό καθεστώς νιώθει άνετα και θεωρεί ότι είναι μια ευκαιρία για

---

71. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.18.

να τεθούν τα σωστά – κατά την κρίση της – θεμέλια στο ζήτημα της παιδείας των μαθητριών της. Είναι απόλυτα αυστηρή μαζί τους, απρόσιτη και αγέλαστη: *«Η φήμη των αρχών της: αυστηρότης, πειθαρχία, σεβασμός προς τους ανωτέρους. Κι έτσι, η δεσποινίς Ερασμία σε λίγα χρόνια ήταν ικανή να διευθύνει το σχολείο της με σιδερένια πυγμή»*.⁷² Μέσω αγωγής θεωρεί την επιβολή τιμωριών και ποινών. Την ίδια αυστηρότητα επιδεικνύει και απέναντι στις δασκάλες.

Σε αυτόν τον αυστηρό, συμπαγή και ολοκληρωτικό χαρακτήρα μοναδική ρωγμή είναι η ευαισθησία που έχει για την τέχνη. Συγκεκριμένα τρέφει ιδιαίτερη αγάπη για το θέατρο. Γι' αυτό εξάλλου είναι και η μοναδική καλλιτεχνική έκφραση που επιτρέπει να διεξαχθεί στο σχολείο με την οργάνωση μιας θεατρικής παράστασης στο τέλος της σχολικής χρονιάς : *« Πως η κυρία Διευθύντρια, η τόσο αυστηρή στο σχολικό πρόγραμμα, άφηνε τόσο χαλαρά τα λουριά; Άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου. Τως η κυρία Ερασμία να 'χε μια κρυφή αδυναμία: το θέατρο»*.⁷³

Αλεξάνδρα Κλάρα

Επίπεδος χαρακτήρας. Είναι η δασκάλα των ελληνικών στο σχολείο. Έχει τα χαρακτηριστικά της τυπικής δασκάλας. Είναι νέα και αρχικά έχει άγχος και αμηχανία για το επαγγελματικό της ξεκίνημα. Γρήγορα όμως διαφαίνονται στοιχεία καλής παιδαγωγού. Γίνεται αμέσως αγαπητή στις μαθήτριάς της. Από όλη την εικόνα της σχηματίζεται η μορφή μιας καλοδιάθετης, ευγενικής παιδαγωγού που έχει προοδευτικές αντιλήψεις, νεανική νοοτροπία και που ασφυκτιά στο αυστηρό, συντηρητικό σχολείο που εργάζεται.

---

72. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.38.

73. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.104.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΑ ΣΤΕΝΑ ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ

Τα Στενά παπούτσια είναι ένα κοινωνικό μυθιστόρημα ενταγμένο στο χώρο της ελληνικής υπαίθρου της εποχής του μεσοπολέμου. Συγκεκριμένα, περιγράφονται δύο διαφορετικοί κόσμοι που συνυπάρχουν αρμονικά και ο ένας σέβεται τον πολιτισμό του άλλου. Από τη μία είναι ο κόσμος της πόλης με την αστική νοοτροπία και την επιμελημένη στάση ζωής, και από την άλλη οι άνθρωποι του χωριού με την γνησιότητα και την ευθύτητα της κοινωνίας τους. Η Ζώρζ Σαρή περιγράφει με καθαρές και δυνατές εικόνες και τις δύο πλευρές. Ίσως με μεγαλύτερη ευαισθησία να δίνονται τα χρώματα της υπαίθρου επειδή εκείνος είναι ένας τόπος, και ένας τρόπος ζωής που ξεθωριάζει και χάνεται οριστικά. Σε όλο το κείμενο διαφαίνεται μια έντονη νοσταλγία για αυτά που φεύγουν και δεν ξαναγυρίζουν.

6.1 Περίληψη

Η Ζώρζ Σαρή αφορμάται από τα πραγματικά περιστατικά της ζωής της και γράφει το παραπάνω μυθιστόρημα. Συγκεκριμένα η υπόθεση του έργου μας γυρίζει στο καλοκαίρι του 1935 και το χωριό Βαγία της Αίγινας. Η οικογένεια Αϊβαλιώτη έχοντας αγαπήσει αυτό το χωριουδάκι και τους ανθρώπους, περνούσε εκεί τα καλοκαίρια της.

Ο αφηγητής μας ενήλικος πια, ο Παναγιώτης Χαλδαίος θυμάται εκείνο το καλοκαίρι που μικρό αγόρι ο ίδιος περίμενε τη Ζωή και τους γονείς της για να περάσουν με χαρά και παιχνίδι τις καλοκαιρινές τους διακοπές. Για τον Παναγιώτη αυτό ήταν ένα ευχάριστο διάλειμμα στη μονότονη και δύσκολη ζωή τους στο νησί. Μέσα από τις αφηγήσεις του ήρωα- ενήλικα και κατοίκου της πόλης πλέον- μαθαίνουμε για την δική του οικογένεια: τον πατέρα που δε ζεί και τη μάνα, την κυρά – Λένη. Αναγκαστικά αναλαμβάνει περισσότερες ευθύνες ως μοναδικός γονιός και παλεύει να ζήσει την οικογένειά της, με τη βοήθεια του μεγαλύτερου γιου, του Νίκου και των μεγαλύτερων κοριτσιών, της Φωτεινής και Ιουλίας. Ο Παναγιώτης μιλά και για τον δίδυμο αδερφό του, τον Σώζο, με τον οποίο όμως διαφέρουν εντελώς χαρακτήρες.

Από την αρχή του μυθιστορήματος γίνεται φανερή η στενή σχέση του Παναγιώτη με τη Ζωή, που είχε αναπτυχθεί από το προηγούμενο καλοκαίρι. Μάλιστα καταλαβαίνουμε ότι για τον Παναγιώτη είναι κάτι παραπάνω από μια παιδική φίλια.

Ο ήρωάς μας νιώθει τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα. Μάλιστα έχει χτίσει ένα μικρό σπιτάκι για τη Ζωή και περιμένει με ανυπομονησία να της δείξει.

Η οικογένεια της Έμμας και του Σωκράτη καταφτάνει και αρχίζει το ευχάριστο καλοκαίρι. Τα κορίτσια τους επανασυνδέονται αμέσως με τα παιδιά και αρχίζουν τα παιχνίδια και τις βόλτες. Ο Παναγιώτης προσπαθεί με διάφορες ενέργειες και συμπεριφορές να εντυπωσιάσει τη Ζωή και να κερδίσει το θαυμασμό της. Και η Ζωή από την πλευρά της έχει αδυναμία στον Παναγιώτη.

Εκτός από τα παιδιά την ευχάριστη διαμονή απολαμβάνει και η Έμμα που αναπτύσσει μια καλή σχέση με την άλλη μητέρα, την κυρά – Λένη, παρόλο που οι αντιλήψεις του για την ανατροφή των παιδιών είναι εντελώς διαφορετική. Την ευχάριστη καθημερινότητα της Βαγίας εμπλουτίζει η άφιξη μιας ομάδας Γάλλων τουριστών. Η Ζωή και η Ειρήνη επικοινωνούν μαζί τους και τους φέρνουν κοντά στους ντόπιους και την οικογένεια των Χαλδαιών. Η Ζωή συνδέεται φιλικά με έναν νεαρό Γάλλο τουρίστα, τον Ζώρζ, ο οποίος εντυπωσιάζεται από την μεγαλύτερη αδερφή, τη Φωτεινή. Ο Παναγιώτης ζηλεύει για αυτή την επικοινωνία της Ζωής. Η οικογένεια της κυρά – Λένης φιλοξενεί μια βραδιά τον Γάλλο, επειδή είχε χαθεί και δεν πρόλαβε το πλοίο της επιστροφής. Εκεί τα αισθήματα του ξένου δυνάμωσαν. Αργότερα, σε ένα γράμμα ο Γάλλος ξεκαθαρίζει τα συναισθήματά του για την Φωτεινή και τη ζητούσε σε γάμο. Η οικογένεια δεν είναι αρνητική σε αυτή την προοπτική.

Το καλοκαίρι προχωρά προς το τέλος του. Ο Σωκράτης προτείνει να συνεχίσει ο Παναγιώτης τις σπουδές του στην Αθήνα. Η κυρά- Λένη είναι διστακτική. Ο Παναγιώτης το θεωρεί μοναδική ευκαιρία και στενοχωριέται που θα χάσει τη Ζωή. Οι δύο τους αποφασίζουν να παντρευτούν. Με την βοήθεια των παιδιών στήνουν έναν γάμο, ο οποίος διακόπτεται από τις οργισμένες φωνές της κυρά – Λένης. Η Έμμα δικαιολογεί όλο το γεγονός ως ένα παιχνίδι και προσπαθεί να ηρεμήσει την κυρά – Λένη.

Την τελευταία βδομάδα του καλοκαιριού όλα κυλούν ήρεμα. Ο κύριος Σωκράτης έχει επιστρέψει για να συμμαζέψει την οικογένεια. Επιπλέον μια σημαντική απόφαση έχει παρθεί για τον Παναγιώτη. Η μάνα του συγκατένευσε στο να συνεχίσει τις σπουδές του στην Αθήνα.

6.2 Τα πρόσωπα

Κυρά- Λένη Χαλδαίου

Είναι η ενήλικη πρωταγωνίστρια του κειμένου. Αν και στην πραγματικότητα η παρουσία της κινείται σε ένα δεύτερο επίπεδο με τα παιδιά να έχουν τον πρώτο ρόλο, τα χαρακτηριστικά της αναπτύσσονται ολοκληρωμένα και είναι ένας σφαιρικός χαρακτήρας.

Είναι μια άλλη μορφή μητρικής παρουσίας. Χήρα αναλαμβάνει όλες τις υποχρεώσεις του σπιτιού έχοντας ως συμπαραστάτες τον μεγαλύτερο γιο της, Νίκο και την κόρη της Ιουλία. Είναι η κλασική γυναίκα του χωριού. Το περιβάλλον τη διαμόρφωσε και ως χαρακτήρα. Δεν ξέρει γράμματα και η ανατροφή της έχει υπαγορευτεί από τον κοινωνικό της περίγυρο. Η σκληρή εργασία εκτός από το χαρακτήρα της έχει διαμορφώσει και τα εξωτερικά της χαρακτηριστικά: *«Σαν έγερνε ο ήλιος, η μάνα μου ζαπόσταινε στο κατώφλι μας πλάι στην κυρία Έμμα, που καθόταν στην ψάθινη πολυθρόνα της. Δύο τόσο διαφορετικές μανάδες. Χρειάστηκε να περάσουν τα χρόνια, να παντρευτώ, να μεγαλώσω παιδιά, για να καταλάβω πως αυτές οι δύο γυναίκες είχαν πολλά κοινά γνωρίσματα πως διέφεραν μόνο στη μορφή. Η μάνα μου, από τότε που θυμάται ο νους μου, φορούσε μαύρα. Κάποιον πενθούσε πάντα, τη μάνα της, τ' αδέρφια της, τον πατέρα μου. Το μαύρο της φακιάκι κατέβαινε ίσαμε τα μάτια της. Το πρόσωπό της ήταν χαρακωμένο με βαθιές ρυτίδες και τα χέρια της τραχιά και ροζιασμένα. Μπορούσε να σηκώσει πάνω στην πλάτη της το πιο βαρύ κοφίνι».*⁷⁴

Η έλλειψη μόρφωσης την κάνει να απορρίπτει καταστάσεις που τις θεωρεί περιττές, ανούσιες και ανώφελες. Σχετική είναι η αντίδραση της όταν ακούει για τη θεατρική παράσταση: *«Όζω από δω κι αλάργα τέτοια πράματα. Τι 'ναι αυτά που σου λέει η Ζωή, τεμερούτικο, και την ακούεις; Θεατρίνα πάει να πει κακιά γυναίκα, πασαλειμμένες μπογιές, της μπομπής...».*⁷⁵

Είναι μια γυναίκα σκληραγωγημένη που έχει ταλαιπωρηθεί στη ζωή της. Έτσι δικαιολογείται η αυστηρότητα και η σκληράδα που δείχνει ο κοφτός της λόγος που είναι άδειος από συναισθήματα, ακόμη και όταν μιλά στα παιδιά της είναι μια στάση ζωής απόλυτα δικαιολογημένη, αφού αυτή η γυναίκα μεγάλωσε με αυτόν τον ίδιο τρόπο που προσπαθεί να αναθρέψει και αυτή τα παιδιά της. Αποτελεσματικό τρόπο αγωγής θεωρεί την επίπληξη και έτσι πολύ συχνά τα μαλώνει: *«Την άλλη μέρα το προί, η μάνα μου με μια βέργα στο χέρι μου φώναζε: «Να σε πιάσω διάτανε, να σου*

74. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Τα στενά παπούτσια*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁸ 1984, σ.43.

75. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.81.

τσακίσω τα παιδιά» Πάσχιζα να της ξεφύγω αλλά με είχε στριμώξει. Βρε αταγιάντιχτε, βρε, γιατί κοιμήθηκες κάτω από τη μουριά... φωτιά να σε κάψει...». ⁷⁶

Οι παραδοσιακές της αντιλήψεις, τις οποίες θεωρεί σωστές και αλάθητες αναδεικνύονται και στο ζήτημα της πρότασης γάμου προς την Φωτεινή. Με απόλυτο και κατηγορηματικό τρόπο της αποκλείει τη δυνατότητα της επιλογής: «Λοιπόν, τι λες, Φωτεινή; Ρώτησε την αδελφή μου που είχε βουβαθεί. Μωρ 'δεν της πέφτει λόγος αυτηνής, θύμωσε η μάνα μου. Αυτά τ' αποφασίζει ο Νίκος. Κι, ύστερα, που τον ξέρουμε εμείς τον ξένο; Παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπαλωμένο». ⁷⁷ Ο αυστηρός τόνος της απορρέει από την αγωγή που έχει λάβει και από την πίστη της ότι κάνει το σωστό, το ηθικά και κοινωνικά πρόπον. Η σκληρότητά της κάμπτεται μόνο όταν αποδέχεται τον αποχωρισμό από τον Παναγιώτη: «Ίσαμε κείνη τη στιγμή το 'χα δέσει κόμπο πως ήμουνα τ' αποπαίδι της. Άτακτος, ανυπάκουος, σκανταλιόρης πως ήταν δυνατό να μ' αγαπάει; Δεν ήξερα το χάδι της, μόνο τις βιτσιές της πάνω στα γυμνά μου πόδια. Αταγιάντιχτος κι αναθεματισμένος, αν έφευγα θ' ανακουφιζόταν. Έτσι νόμιζα. Και τώρα κοιτούσα αυτά τα βουρκωμένα μάτια, αυτά τα χέρια που 'μοιαζαν μ' ανοιχτές φτερούγες κι ήθελα να τρέξω, να χωθώ στην αγκαλιά της και να μείνω εκεί για πάντα». ⁷⁸

Ο αυθόρμητος, απλός και γνήσιος χαρακτήρας διαφαίνεται και από την πίστη της σε προλήψεις και δεισιδαιμονίες, σε βρυκόλακες, φαντάσματα και εξορκισμούς.

Όσον αφορά τη σχέση της με την οικογένεια Αϊβαλιώτη είναι φιλόξενη αν και λιγομίλητη. Δε νιώθει αμηχανία ή κατωτερότητα απέναντι στην κυρία Έμμα. Απλώς αναγνωρίζει τον διαφορετικό τρόπο ζωής, δεν συμφωνεί πάντα μαζί της. Όμως μοιράζονται το ίδιο μητρικό ενδιαφέρον. Καταλήγοντας η κυρά –Λένη είναι η σκληραγωγημένη και παιδευμένη γυναίκα της ελληνικής υπαίθρου που έχει μάθει να μην αμφισβητεί αυτά που βρήκε, να τα αποδέχεται και να συνεχίσει τις ίδιες παραδόσεις. Η αυθεντικότητα του χαρακτήρα της διαμορφώνει μια θετική προσωπικότητα.

Έμμα Αϊβαλιώτη

Και στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα η Έμμα αναπτύσσεται ως σφαιρικός χαρακτήρας, αν και είναι δευτεραγωνίστρια. Η βασική σκιαγράφηση παραμένει. Εδώ

76. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.34.

77. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.109.

78. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.156.

τα χαρακτηριστικά της αναδεικνύονται περισσότερο γιατί παρουσιάζεται αντιθετικά με την κυρά – Λένη. Έτσι, η Έμμα είναι η ίδια τρυφερή και ευαίσθητη μητέρα που γνωρίσαμε και στα προηγούμενα έργα. Η σταθερά καλή σχέση της με τα παιδιά της παραμένει. Είναι κοντά στις κόρες της. Χαρακτηριστική είναι η κρίση του ενήλικα Παναγιώτη για αυτή: *«Τι παράξενη μάνα! Δεν έμοιαζε καθόλου με τη δικιά μου. Ήταν φερμένη από έναν κόσμο μακρινό, άγνωστο σε μένα. Στην αρχή μας ξάφνιασε όλους το ντύσιμό της. Μεγάλη γυναίκα να φοράει ανοιχτόχρωμα φουστάνια, ζεμανίκωτα. Υστερα τη συνηθίσαμε. Ήταν η «Γαλλίδα» μας».*⁷⁹ Ο ιδιαίτερος της χαρακτήρας ασφαλώς και έχει διαμορφωθεί από την διαφορετική αγωγή και μόρφωση που έχει λάβει ως ξένη γυναίκα. Οι αντιλήψεις της παραμένουν προοδευτικές. Δίνει ελευθερία στις κόρες της να αναπτύξουν πρωτοβουλίες. Επιθυμεί να γίνουν πιο σκληρές από την ίδια, να μην της μοιάσουν, να μη γίνουν «ντελικάτες». Τα λόγια της είναι γεμάτα ευγένεια, γλυκύτητα και κατανόηση: *«Ήταν γλυκομίλητη και ήρεμη, δεν έλεγε μη και μη σαν τη μάνα μου, ή τον κύριο Σωκράτη[...] Ήταν μια ξεχωριστή γυναίκα».*⁸⁰

Η σχέση της με τους ανθρώπους του χωριού είναι ευγενική και φιλική. Προσιτή και απλή συνομιλεί με την κυρά –Λένη. Τρέφει αγάπη, σεβασμό και εκτίμηση για κείνη, δεν την επικρίνει για τις αντιλήψεις της. Αντίθετα τις κατανοεί και επικαλείται τη λογική για να την πείσει, χωρίς να την προσβάλλει. Η Έμμα διατηρεί τα ίδια θετικά μητρικά χαρακτηριστικά που περιγράψαμε και στα προηγούμενα μυθιστορήματα.

Σωκράτης Αϊβαλιώτης

Στο μυθιστόρημα παρουσιάζεται ως επίπεδος χαρακτήρας. Είναι ουσιαστικά τριταγωνιστής. Η παρουσία του είναι διακριτική. Παραμένει ο τυπικός Έλληνας πατέρας που έχει την ευθύνη και τη φροντίδα για τις γενικές υποθέσεις και επιλογές της οικογένειας. Έτσι τους εγκαθιστά στη Βαγία για το καλοκαίρι και ο ίδιος επιστρέφει στην εργασία του.

Η αυστηρότητά και η εγωιστική του συμπεριφορά διακρίνεται και από τις δύο οπτικές γωνίες, του Παναγιώτη και της Ζωής: *« Ο κύριος καθηγητής δε βιαζόταν καθόλου. Του άρεσε να μιλάει κι οι άλλοι γύρω του να τον ακούν. Η Ζωή έλεγε πως ήταν εγωιστής, αυστηρός, πως όλο μη και μη φώναζε. Τότε ήμουν μικρός και δεν*

79. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.42.

80. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.45.

καταλάβαινα. Αργότερα, όταν μεγάλωσα κι έζησα κοντά στον κύριο Σωκράτη, γνώρισα καλύτερα τον άνθρωπο και τα βαθιά του καλοσύνη».⁸¹

Οι συντηρητικές και παραδοσιακές του αντιλήψεις διακρίνονται και από τον καημό που εκφράζει για την απουσία γιου στην οικογένεια. Τέλος η λογική, η σύνεση και η ανάληψη πρωτοβουλιών φαίνεται και από την πρόταση που καταθέτει στην οικογένεια Χαλδαίου, να φροντίσει ο ίδιος προσωπικά για τη μόρφωση του Παναγιώτη.

Παναγιώτης Χαλδαίος

Μαζί με τη Ζωή είναι ο πρωταγωνιστής του μυθιστορήματος. Σε όλο το έργο παρακολουθούμε τις δύο οπτικές του, η ανήλικη και η ενήλικη. Ως ενήλικας χαρακτήρας αναπτύσσει σφαιρικά την προσωπικότητά του. Παρουσιάζεται παντρεμένος με δύο παιδιά, ζει πια στη πόλη και περνά τα καλοκαίρια του στη Βαγία. Μόνο που τα πάντα έχουν αλλάξει πια. Η μάνα του έχει πεθάνει και μαζί της ο τρόπος ζωής που είχε γνωρίσει ως παιδί.

Χαρακτηριστικό του είναι η έντονη νοσταλγία για τον κόσμο που χάθηκε, η απογοήτευσή του από το σήμερα και η δυσκολία του να αποδεχτεί, να συνηθίσει την καθημερινότητα έτσι όπως τη ζει: «*Τόσα χρόνια πέρασαν από τότε κι όλα τα θυμάμαι, σα να ' ναι χτες. Όσο μεγαλώνεις, τόσο θυμάσαι τα πιο παλιά και ξεχνάς τα κοντινά. Οι αναμνήσεις είναι καταχωνιασμένες μέσα σου κι όταν κάθεται να ξαποστάσεις, ανεβαίνουν στην επιφάνεια ολοζώντανες και σε πλημμυρίζουν και τότε ξαναζεις την παλιά σου ζωή. Λες κι είναι ένας φωτεινός κύκλος. Δίνεις ένα σάλτο και πηδάς μέσα. Ξαναγίνεσαι παιδί, το χτες γίνεται τώρα. Θυμάσαι το ένα, θυμάσαι το άλλο και το σακούλι με τις αναμνήσεις δεν αδειάζει, όλο και πετάγεται μια μέρα που τη νόμιζες λησμονημένη...*».⁸² Ακόμη και ως ώριμος άντρας αφήνει να διαφανεί μια ευαισθησία, μια αγνότητα και ένας συναισθηματισμός που τον συνοδεύει από την παιδική του ηλικία ως τώρα.

Νίκος Χαλδαίος

Επίπεδος χαρακτήρας. Είναι ο μεγαλύτερος γιος της κυρά- Λένης. Έχει αναλάβει το ρόλο του προστάτη στην οικογένεια μετά το θάνατο του πατέρα. Ο χαρακτήρας του

81. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.25.

82. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.17.

αναπτύσσεται επιφανειακά και συνοπτικά. Παρουσιάζεται καλός, αγνός, τίμιος, συνετός και ώριμος, αφού οι οικογενειακές καταστάσεις τον ανάγκασαν να ωριμάσει γρηγορότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΑ ΧΕΓΙΑ

Τα Χέγια είναι ένα κοινωνικό μυθιστόρημα που η δράση του εκτυλίσσεται σε δύο χρονικά επίπεδα. Ο παροντικός χρόνος είναι η δεκαετία του 1980 και το παρελθόν, που το γνωρίζουμε μέσα από αναδρομές, είναι η ζοφερή περίοδος της δικτατορίας του 1967. Σε πρώτο πλάνο παρακολουθούμε τις σχέσεις της οικογένειας του Βλάση Κλάρα. Πρωταγωνίστρια είναι η δεκαεφτάχρονη Μάτα που μεγαλώνει με τον πατέρα της και τη θεία της ζώντας μέσα σε ένα πλαίσιο ζωής που έχει διαμορφωθεί από μια ψεύτικη ιστορία του πατέρα, θεωρώντας εκείνος ότι έτσι την προστάτευε. Στο επίκεντρο παρακολουθούμε την αντίδραση και την αμφισβήτηση της Μάτας, την αγωνία της να μάθει την αλήθεια. Καταλήγουμε με την ανατροπή των οικογενειακών σχέσεων, περνώντας από τα στάδια των ερωτημάτων, της έντασης, της σύγκρουσης, της άρνησης, της αποδοχής και τελικά της συμφιλίωσης. Πλάι στη Μάτα, ενήλικος πρωταγωνιστής στέκεται ο πατέρας της, Βλάσης Κλάρας.

7.1 Περίληψη

Η Μάτα είναι ένα κορίτσι που τελειώνει το Λύκειο. Ζει στη Λαμία με τον πατέρα της και τη θεία της Καλλιόπη, τη γεροντοκόρη αδερφή του πατέρα. Από την οικογένεια είναι αισθητή η απουσία της μητέρας. Η Μάτα γνωρίζει πως η μητέρα πέθανε της ώρα της γέννας, όπως της είπε η θεία της. Ωστόσο στη μνήμη της έρχονται θολές εικόνες από μια γυναίκα που τη νανουρίζει. Έτσι αρχίζει να πιστεύει ότι η μητέρα της ζει κι ψάχνει να βρει την αλήθεια. Όταν ρωτά την Καλλιόπη, εκείνη σκαρφίζεται μια ψεύτικη ιστορία, χωρίς να γίνει πιστευτή.

Τις Απόκριες ο πατέρας παίρνει τη Μάτα και πηγαίνουν στο χωριό τους, όπου αναβιώνει ένα παλιό έθιμο, τα Χέγια, με μεταμφιεσμένους, χορούς και γλέντια. Σε αυτή την αποκριάτικη γιορτή η Μάτα γνωρίζει τον Γιάννη, το γιο του δημάρχου. Είναι δευτεροετής φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής. Εντυπωσιάζεται από αυτόν και μεταξύ τους αναπτύσσονται τρυφερά αισθήματα. Τον εξομολογείται την υποψία της ότι η μητέρα της ζει.

Μια δυναμική αντίδραση της Μάτας και της φίλης της Βικτορίας στο σχολείο σχετικά με μια παράσταση διαμαρτυρίας κατά του ρατσισμού στη Ν. Αφρική, καταλήγει στην τριήμερη αποβολή των κοριτσιών και αναστατώνει πρόσκαιρα την

οικογένεια. Ο πατέρας αντιδρά υποτονικά, αποφεύγοντας διάφορους υπαινιγμούς της Μάτας για τη μητέρα της.

Δύο ανώνυμα τηλεφωνήματα βαραίνουν το κλίμα στην οικογένεια και σπέρνουν υποψίες στη Μάτα για το παρελθόν του πατέρα της. Συγκεκριμένα, κατηγορείται εκείνος ότι επί δικτατορίας δούλεψε στη Γενική Ασφάλεια. Θορυβημένη η Μάτα προσπαθεί να βρει το θάρρος να μιλήσει με τον πατέρα της. Αρχικά αντιδρά με επιθετικότητα απέναντι του και στις φροντίδες του. Ταραγμένη καταφεύγει στη μητέρα της Βικτορίας, τη Νόρα. Της αποκαλύπτει τα ανώνυμα τηλεφωνήματα και τις υποψίες της σχετικά με τη μητέρα της.

Στη συνέχεια υπό τη μορφή ημερολογίου η Ζώρζ Σαρή αφηγείται το παρελθόν του Βλάση Κλάρα. Την ολοκλήρωση των σπουδών του στην Νομική, την εναγώνια αναζήτηση δουλειάς. Την πρώτη δουλειά στη Γενική Ασφάλεια στην Αθήνα, τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας. Και τέλος τη γνωριμία του με την Ειρήνη τη μητέρα της Μάτας, η οποία σπουδάζει σε μια σχολή θεάτρου και θέλει να γίνει ηθοποιός. Η γνωριμία καταλήγει σε γάμο, ενώ παράλληλα ο Βλάσης Κλάρας είναι ευχαριστημένος από τη δουλειά του.

Λίγο μετά τη γέννηση της Μάτας αρχίζουν και τα προβλήματα στο ζευγάρι. Αμορφή αποτελεί η εργασία του Βλάση και οι διαφορετικές πολιτικές τους αντιλήψεις. Ο Βλάσης προάγεται σε τμηματάρχη. Η σχέση με τη γυναίκα του διαρκώς χειροτερεύει, καθώς η Ειρήνη δεν μπορεί να αποδεχτεί τη δουλειά του άντρα της. Η ίδια βρίσκεται στην άλλη πλευρά, συμμετέχοντας σε πορείες κατά της Δικτατορίας, με αποκορύφωμα την εξέγερση του Πολυτεχνείου. Ο Βλάσης την περιμένει με αγωνία στο σπίτι και παίρνει την απόφαση να εγκαταλείψει τη δουλειά του και να σταθεί δίπλα της. Όμως η Ειρήνη έχει ήδη κάνει την επιλογή της: θέλει να φύγει στο εξωτερικό και ζητά τη βοήθειά του αφήνοντάς του το παιδί.

Δεκατέσσερα χρόνια μετά και στον παρόντα χρόνο, ο Βλάσης Κλάρας έχει αφήσει την παλιά του ζωή. Πλέον ζει στη Λαμία, όπου διατηρεί κατάστημα ηλεκτρικών συσκευών και μεγαλώνει την κόρη του με την αδερφή του. Η Ειρήνη για αυτόν και το παιδί του δε ζει.

Ο Βλάσης αποφασίζει, έστω και καθυστερημένα πως πρέπει να πει όλη την αλήθεια στην κόρη του. Τη συναντά στο σπίτι της φίλης της Βικτορίας. Της μιλά για το παρελθόν του, για τη δουλειά του και για τη μητέρα της. Η αρχική αντίδραση της Μάτας είναι να τον αρνηθεί. Τα συνετά λόγια όμως της Νόρας, την ηρεμούν, γίνεται

διαλλακτική και απλώνει το χέρι της προς τον πατέρα της. Έτσι, πατέρας και κόρη ξεκινούν τη νέα φάση της ζωής τους χωρίς μυστικά.

7.2 Τα πρόσωπα

Βλάσης Κλάρας

Είναι σφαιρικός χαρακτήρας, καθώς παρακολουθούμε ολοκληρωμένη την προσωπικότητά του να αναπτύσσεται τόσο με τα θετικά, όσο και με τα αρνητικά γνωρίσματα. Ξεκινώντας από το χρονικό επίπεδο του παρελθόντος μαθαίνουμε ότι έμεινε ορφανός στα έντεκά του χρόνια και τον ανέθρεψε η μεγαλύτερη αδερφή του, Καλλιόπη, η οποία διαμόρφωσε ένα αυστηρό, συντηρητικό και αυταρχικό κλίμα. Ολοκληρώνει τις σπουδές του στη Νομική και διορίζεται στο Δημόσιο. Η επαγγελματική του αποκατάσταση συμπίπτει με την επιβολή της δικτατορίας. Χωρίς ο ίδιος να το επιδιώκει, καταλήγει να είναι ανώτατος διοικητικός υπάλληλος στην υπηρεσία ελέγχου των διαβατηρίων, εγκρίνοντας ή απορρίπτοντας την έξοδο των πολιτών από τη χώρα.

Την ίδια εποχή γνωρίζει και ερωτεύεται την Ειρήνη. Εντυπωσιάζεται από την παρουσία και «κουβαλούσε μέσα του τη ζωγραφιά της» και «δεν μπορεί να διανοηθεί τη ζωή του χωρίς την Ειρήνη».⁸³ Βαθιά συναισθηματικός νιώθει πλήρης δίπλα σε αυτή τη γυναίκα. Έτσι αποφασίζουν να παντρευτούν και σύντομα γεννιέται η κόρη τους, η Μάτα.

Εκείνη την εποχή αρχίζουν και τα προβλήματα. Βασική αιτία η εργασία του. Η γυναίκα του ιδεολογικά διαφωνεί, δεν μπορεί να την αποδεχτεί και καταλήγουν σε καυγάδες και συγκρούσεις. Ο ίδιος θεωρεί ότι δεν είναι πολιτικοποιημένος και αντιλαμβάνεται την επαγγελματική του θέση ως μια απλή εργασία. Δε νιώθει συνεργάτης του δικτατορικού καθεστώτος και δεν αποδέχεται τέτοιες ερμηνείες ή κατηγορίες: «Δε φιλοδοξούσε να γίνει δημόσιος υπάλληλος. Φοβόταν το αυστηρό ωράριο, τη ρουτίνα και τη φθορά. Αλλά ο βαθμός του τμηματάρχη τον προφυλάσσει από όλα αυτά τα δεινά. Είναι ελεύθερος να 'ρχεται ό,τι ώρα θέλει. Η φύση της δουλειάς του αποκλείει τη ρουτίνα. Όσο για τη φθορά, ελπίζει να μην τη γνωρίσει ποτέ. Όταν παράλληλα με τη δουλειά σου έχεις κι άλλα ενδιαφέροντα, μπορείς άφοβα να αντιμετωπίζεις το χρόνο».⁸⁴ Τυπικός και διεκπεραιωτικός, επιλέγει να κρατήσει μια αντικειμενική στάση στην εργασία του. Μόνο που αρνείται να αντιληφθεί, ότι αυτή η

83. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Τα Χέγια*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα ³¹ 2009, σ.125.

84. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.138.

επιλογή του εκείνη τη χρονική στιγμή, υπό το συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο, είναι απλά ανέφικτη. Αυτός είναι και ο λόγος που αργότερα στη ζωή του προχωρά σε λανθασμένες αποφάσεις.

Η μεγάλη του αγάπη για την Ειρήνη παρά τα πρόσκαιρα διλήμματα, δεν κλονίζεται. Αντίθετα είναι αποφασισμένος να αφήσει τα πάντα για να μείνει κοντά της: *«Το είχε αποφασίσει. Όταν θα ξανάσμιγαν, θα της μιλούσε. Έπρεπε ν' αναθεωρήσουν τη σχέση τους. Με τόλμη. Ήταν έτοιμος να παρατήσει τη δουλειά του, μια κι αυτή η δουλειά ήταν η αίτια της διαφωνίας τους. Μαζί ν' αντέξουν, ίσαμε να 'ρθουν οι μέρες οι καλύτερες, οι ήρεμες. Τώρα ξέρεi πως πριν απ' όλα, πάνω απ' όλα θέλει την οικογένειά του. Θα κατέβει να συμπαρασταθεί στην Ειρήνη».*⁸⁵

Στο παρόν ο Βλάσης Κλάρας ζει στη Λαμία και είναι ιδιοκτήτης καταστήματος ηλεκτρικών συσκευών. Έχει επιλέξει να πει ένα μεγάλο ψέμα στην κόρη του και σε έναν μονόλογο είναι χαρακτηριστική η δικαιολογία που προβάλλει, δείχνοντας έναν ευαίσθητο και συναισθηματικό κομμάτι του χαρακτήρα του: *«...όχι δε σου στέρησα εγώ τη μάνα σου...Η μάνα σου είναι κάπου ζωντανή...Σε ορφάνεψε...στερήθηκα τα πάντα, για να μη σου στερήσω τίποτε. Σου πρόσφερα, χωρίς να λογαριάζω, το χάντι, το παιχνίδι, το παραμύθι, όταν ήσουνα μικρή. Σε άφησα ελεύθερη να διαλέξεις αυτό που θέλεις να είσαι. Αυτό που θα 'θελες να γίνεις. ..Μοναδική μου έγνοια τίποτα να μη σου λείψει...Υφανα το ψέμα του θανάτου της για να σε απαλλάξω από μια μεγαλύτερη πίκρα, την εγκατάλειψη...».*⁸⁶

Μοναδική του έγνοια, φροντίδα και χαρά στη ζωή του είναι η Μάτα. Ως πατέρας έχει τα τυπικά πατρικά χαρακτηριστικά. Πρώτιστο καθήκον θεωρεί την εξασφάλιση των απαραίτητων υλικών αγαθών, καθώς και τις συνθήκες μιας καλύτερης ζωής για την κόρη του. Όμως επειδή έχει διαμορφώσει τη ζωή της κόρης του πάνω σε ένα ψέμα, δυσκολεύεται να απαντήσει στα ερωτήματά της. Προτιμά τη σιωπή, την αποφεύγει, άβουλος και αναποφάσιστος. Έτσι, αναπτύσσεται μια απόσταση και ένα συναισθηματικό κενό μεταξύ τους, παρόλη την αδιαμφισβήτητη πατρική αγάπη. Προσπαθεί να είναι ευχάριστος, προσιτός μαζί της, θέλει να μη της λείπει τίποτα. Ωστόσο, ένα συναίσθημα που κυριαρχεί στη σχέση του με την κόρη του, είναι ο φόβος μήπως αποκαλυφθεί η αλήθεια και ο αντίκτυπος αυτού του γεγονότος στη Μάτα.

---

85. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.156.

86. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.177.

Ο αναγνώστης στο τέλος του μυθιστορήματος δε μπορεί παρά να αξιολογήσει θετικά τον Βλάση Κλάρα. Είναι ένας πατέρας που έκανε λαθεμένες επιλογές, δεν είχε τη δύναμη να πάρει καίριες αποφάσεις και να προλάβει τα γεγονότα. Δείχνει ηπιότητα, αδράνεια, αδυναμία να δεθεί συναισθηματικά. Παρόλα αυτά όμως είναι ένας πατέρας που αγαπά το παιδί του και προσπαθεί να το προστατέψει, αν και όχι πάντα επιτυχημένα.

Ειρήνη Κλάρα

Αν και δευτεραγωνίστρια ανήκει στους σφαιρικούς χαρακτήρες. Είναι η μητέρας της Μάτας. Την γνωρίζουμε μέσα από τις αναδρομές στο παρελθόν. Με την απουσία της σημαδεύει και το παρόν. Η Ειρήνη αποτελεί μια διαφορετική μητρική παρουσία σε σχέση με τα προηγούμενα έργα της Ζώρζ Σαρή που μελετήσαμε. Παρουσιάζεται ως μια νέα, όμορφη και αξιοπρόσεκτη γυναίκα: *«Άνοιξε και βρέθηκε μπροστά σε μια κοπέλα. Φορούσε ένα μακρύ, φαρδύ ανάλαφρο ρούχο, ινδιάνικο. Τα μαλλιά της ήταν ριγμένα στους ώμους και τα χέρια της απλωμένα προς αυτόν, ικέτευαν»*.⁸⁷ Το όνειρό της είναι να γίνει ηθοποιός. Έτσι, ακολουθεί αντίστοιχες σπουδές και απομακρύνεται από την οικογένειά της, που δεν βλέπει θετικά μια τέτοια προοπτική. Φαίνεται δυναμικός και ανεξάρτητος χαρακτήρας. Αποφασιστική ακολουθεί τη δικής της πορεία. Η γνωριμία της με τον Βλάση ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στη ζωή της. Ακολουθεί ο γάμος και η κόρη της.

Μέσα στο γάμο της γνωρίζουμε την Ειρήνη ως ένα βαθιά πολιτικοποιημένο άτομο. Διαπνέεται από δημοκρατικές και προοδευτικές ιδέες. Συμμετέχει σε πορείες και διαμαρτυρίες κατά της δικτατορίας, με αποκορύφωμα την εξέγερση του Πολυτεχνείου. Ασυμβίβαστη στέκεται απέναντι στον άντρα της. Διαφωνεί μαζί του για τις επαγγελματικές του επιλογές και το δηλώνει ξεκάθαρα: *« Με το να ζω με τον τρόπο που ζω, με το να αποδέχομαι την κατάσταση έστω και παθητικά, γίνομαι συνεργός μιας πολιτικής που καταδικάζω. Για να 'χω το δικαίωμα να σου μιλώ όπως σου μίλησα προηγουμένως, θα 'πρεπε τούτη τη στιγμή, τουλάχιστον, να ήμουν παράνομη και να πολεμώ τον εχθρό. Κι όχι μόνο δεν τον πολεμώ, αλλά και τον δέχομαι στο σπίτι μου. Θα του στρώσω τραπέζι»*.⁸⁸

87. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.113.

88. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.135.

Αποφασίζει να κυνηγήσει την καριέρα της, τις δικές της επιθυμίες και εγκαταλείπει τον άντρα της και την κόρη της, μην αντέχοντας και το οικογενειακό πλαίσιο που έχει σχεδιάσει η επαγγελματική πορεία του Βλάση Κλάρα. Η επιλογή της φαντάζει εγωιστική και ψυχρή. Αναμφισβήτητα η Ειρήνη δε διαθέτει τα τυπικά μητρικά χαρακτηριστικά, όπως τα παρακολουθήσαμε στα προηγούμενα μυθιστορήματα. Είναι μια σύγχρονη γυναίκα που διαμορφώνει τη δική της πορεία πλάι στην οικογενειακή της ζωή χωρίς διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς. Ο αναγνώστης δε μπορεί να ξεκαθαρίσει τελικά ποια ανάγκη υπαγόρευσε την φυγή της: η στάση ζωής, η διαφορετική νοοτροπία και η δημοκρατική ιδεολογία που ήταν ασυμβίβαστα με τις αντιλήψεις του άντρα της; Ή η επιθυμία της να κυνηγήσει το όνειρο και τις επαγγελματικές της φιλοδοξίες;

Καλλιόπη Κλάρα

Επίπεδος χαρακτήρας. Είναι η θεία της Μάτας που την μεγαλώνει. Τυπική και μονοδιάστατη ως προσωπικότητα: *«Η θεία Καλλιόπη στεκόταν στο άνοιγμα της πόρτας, με τα γκριζωπά, τα λιγοστά μαλλιά της τραβηγμένα πίσω σε κοτσάκι. Ίδιος πατικωμένος κεφτές. Με τα γυαλιά της να γλιστράνε πάνω στην ίσια μακρουλή μύτη της κι όλο να τ' ανασηκώνει με το μεσαίο δάχτυλο. Μαυροντυμένη πάντα. Ψηλή και αδύνατη»*.⁸⁹ Επέλεξε να μην παντρευτεί μετά από ένα αποτυχημένο συνοικέσιο και να γεμίσει τη μοναξιά της μεγαλώνοντας την ανιψιά της. Σταθερό της χαρακτηριστικό από τα νιάτα της ίσαμε τώρα είναι η απουσία οποιουδήποτε συναισθήματος. Τόσο όταν μεγάλωσε τον αδερφό της, όσο και όταν ανέθρεψε την ανιψιά της παραμένει αυταρχική, συντηρητική και αυστηρή. Τα χαρακτηριστικά της γεροντοκόρης είναι έντονα, καθώς σε κάθε της ενέργεια διαφαίνεται η γκρίνια, η μιζέρια και η νευρικότητα. Εμμένει σε παραδοσιακούς κανόνες και τύπους, δεν νιώθει κατανόηση, δεν κατανοεί τις ανησυχίες και τα ερωτήματα της ανιψιάς της.

Γιάννης Καλομοίρης

Ανήκει στους ημισφαιρικούς χαρακτήρες. Είναι ο αγαπημένος της Μάτας. Σπουδάζει στη Φιλοσοφική Σχολή και εντυπωσιάζει το κορίτσι με τη συνολική του παρουσία: *«Στεκόταν όρθιος, με ένα πόδι πάνω στο χαμηλό πεζούλι, μιλούσε με μεγάλες χειρονομίες. Άνοιγε τα χέρια του λες κι ήθελε να κλείσει όλον τον κόσμο στην αγκαλιά*

89. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.12.

του. Τα μάτια του ,σκούρα γαλάζια, ίσως πράσινα, λάμπανε μέσα στο μισοσκόταδο σαν γατίσια. Η φωνή του ήταν ζεστή, δυνατή. Τη μεθούσε. Τούτος ο Γιάννης κουβαλούσε ανύποπτος την ομορφιά του».⁹⁰ Δημιουργεί την εικόνα ενός δραστήριου, δυναμικού και αισιόδοξου νέου. Τα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας τον κάνουν να ωριμάσει και να αντιληφθεί τις περιστάσεις. Επιλέγει συνειδητά τις δημοκρατικές και προοδευτικές ιδέες τις οποίες υπερασπίζεται με σύνεση και πάθος την ίδια στιγμή. Γίνεται αφορμή για τον πολιτικό προβληματισμό της Μάτας.

Νόρα

Ανήκει στους ημισφαιρικούς χαρακτήρες. Είναι η μητέρα της Βικτορίας, της φίλης της Μάτας. Παρουσιάζεται ως μια σύγχρονη γυναίκα που ζει με την κόρη της, καθώς έχει χωρίσει. Διατηρεί μια καλή σχέση τόσο με το παιδί της όσο και με τη Μάτα. Δείχνει κατανόηση στις ανησυχίες και τις σκέψεις της τελευταίας, τη συμβουλεύει να συζητήσει με ωριμότητα με τον πατέρα της. Δυναμική και προοδευτική στις ιδέες της διαμορφώνει έναν θετικό χαρακτήρα με καίριες παρεμβάσεις στην εξέλιξη της ιστορίας, παρόλο που είναι τριταγωνίστρια.

---

90. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *ό.π.*, σ.38.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία εστίασε στις διάφορες μορφές του ενήλικα χαρακτήρα στα επιλεγμένα, αντιπροσωπευτικά έργα της Ζώρζ Σαρή.

Η συγγραφέας εμπνεύστηκε από τα προσωπικά της βιώματα και συνέθεσε κείμενα προορισμένα να διαβαστούν από μικρούς και μεγάλους. Ο πυρήνας της θεματολογίας της είναι αληθινός, οι κεντρικοί χαρακτήρες γνήσιοι. Αυτά τα δύο στοιχεία τα συνδύασε και με τη μυθοπλασία, δημιουργώντας αναγνώσματα ευχάριστα, συναρπαστικά, διδακτικά. Η ίδια σε μια συνέντευξή της σχετικά με τις προθέσεις της διευκρίνισε: « Ναι, είναι προσωπικά τα βιώματα των μυθιστορημάτων μου. Όμως η πανταχού παρούσα πρωταγωνίστρια (εγώ) είναι το «κόλπο» για να μιλήσω για το ιστορικό παρελθόν της χώρας μου (Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, Δικτατορία). Τα μυθιστορήματά μου τα πιστεύω περιπετειώδη μιας και η ζωή είναι μια «περιπέτεια», οπότε αναγκαστικά πολιτικά, κοινωνικά και ιστορικά. Οι προθέσεις μου, γράφοντας, ήταν η δική μου ανακούφιση, για να μην πω τη λέξη λύτρωση. Δεν ήταν προμελετημένο το λογοτεχνικό μου ξεκίνημα». ⁹¹

Μια πρώτη, συνολική διαπίστωση που προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, έχει να κάνει με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ενήλικων προσώπων που μελετήθηκαν. Ανεξάρτητα από την κατηγορία στην οποία τους εντάξαμε (σφαιρικοί, επίπεδοι, ημισφαιρικοί), παρουσιάζουν στοιχεία ολοκληρωμένα, σταθερά, ευδιάκριτα. Η εξωτερική τους εμφάνιση και ο ψυχικός τους κόσμος αποδίδεται με σαφήνεια και καθαρότητα. Ο σφαιρικός χαρακτήρας διαγράφεται μέσα από το σύνολο της προσωπικότητας τους, έτσι όπως αναπτύσσεται, ωριμάζει ή και αντίθετα μένει στάσιμος. Οι επίπεδοι χαρακτήρες παρουσιάζουν τα σταθερά στοιχεία τους με συνέπεια δηλώνοντας τη δική της αδιάφορη και μη εξελίξιμη παρουσία. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι ημισφαιρικοί χαρακτήρες. Παρόλο που η δράση τους και η συνακόλουθη περιγραφή τους είναι περιορισμένη, συχνά αποτελούν κομβικά σημεία για την προώθηση της πλοκής, γεγονός που αποδίδεται με διακριτό τρόπο.

Επιπλέον, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της συγγραφικής ικανότητας της Ζώρζ Σαρή είναι η ρεαλιστική απεικόνιση των χαρακτήρων. Οι ενήλικοι ήρωες παρουσιάζονται μέσα στην υπόθεση, έτσι όπως θα συμπεριφέρονταν και στην πραγματική ζωή. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο κεντρικό λογοτεχνικό πρόσωπο,

---

91. Βλ. *Διαδρομές, ό.π.*, σ.339.

αυτό που συμπρωταγωνιστεί με τον βασικό ανήλικο ήρωα. Κατά την Διαμάντη Αναγνωστοπούλου «το μυθιστορηματικό πρόσωπο είναι σημαντικό, γιατί αποτελεί μια κομβική σύμβαση του μυθιστορήματος [...] το πρόσωπο είναι το αντικείμενο ενός διακυβεύματος: μέσα από την ανάπτυξη και την εξέλιξη του αφενός προχωρά η αφήγηση και αφετέρου διευρύνεται η επικοινωνία μεταξύ κειμένου και αναγνώστη».⁹²

Τόσο ο κεντρικός ήρωας, όσο και οι συμπρωταγωνιστές προβάλλουν αληθινοί, γνήσιοι, πρόσωπα που εύκολα αναγνωρίζουμε στην καθημερινότητά μας. Ρεαλιστικά απεικονίζονται με λεπτομέρεια τα θετικά τους γνωρίσματα, τοποθετημένα στις αντικειμενικές τους διαστάσεις. Δεν παραλείπονται, δεν κρύβονται και τα αρνητικά στοιχεία. Η συγγραφέας καταφεύγει στην αληθοφάνεια και για αυτή την εκδοχή, έχοντας πλήρη συνείδηση του γεγονότος ότι αναγνώστες είναι και τα παιδιά και οι νέοι. Ως φορέας της σύγχρονης προοδευτικής λογοτεχνικής άποψης που αναγνωρίζει προσωπικότητα στα παιδιά, δε θέλει να αποκρύψει οτιδήποτε από αυτά. « οι ήρωες είναι απλοί, όχι απλοϊκοί, ειλικρινείς, φαντασία αλλά και ρεαλισμό. Η γλώσσα τους καθημερινή, όχι επιτηδευμένη και εμπορούνται από ένα πνεύμα μοντέρνο. Είναι σαφής η τάση να αποφευχθεί ο διδακτισμός, η κομπορρημοσύνη, η προβολή κούφιας ιδανικών, η ηθικολογία και ο καθωσπρεπισμός».⁹³ Για την Ζώρζ Σαρή η ρεαλιστική απεικόνιση των χαρακτήρων συντελεί στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της ωριμότητας των παιδιών. Αποκομίζουν κέρδος, εμπειρίες και από τις αρνητικές εκδοχές της καθημερινότητας.

Συνακόλουθο του προαναφερθέντος στοιχείου είναι και η συνειδητή επιλογή της Ζώρζ Σαρή να τοποθετήσει τους ήρωές της σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. Η χωροχρονική τοποθέτηση είναι ιδιαίτερα προσεγμένη και μελετημένη. Ο χώρος τις περισσότερες φορές είναι αστικός και ειδικότερα η Αθήνα (εξαιρέση η Λαμία στα *Χέγια*), όπου μεγάλωσε και έζησε η συγγραφέας. Στο *Κρίμα κι άδικο* και στα *Στενά παπούτσια* μεταφερόμαστε στην ελληνική ύπαιθρο. Ίσως το τελευταίο να εκφράζει και την ανάγκη της Σαρή να μεταφέρει στα παιδιά την εικόνα της ζωής στο χωριό. Μια εικόνα που όσο προχωρούν τα χρόνια, χάνεται, σβήνει από τη μνήμη μας ή ακόμη ακόμη δεν υπήρξε ούτε καν ως μνήμη στις νεότερες γενιές των παιδιών. Ο μελετητής της Σαρή, Γιάννης Παπακώστας επισημαίνει σχετικά: «Η Ζώρζ Σαρή κινείται θεματικά είτε σε χώρους

92. Βλ. Δ. Αναγνωστοπούλου, *ό.π.*, σ.324.

93. Βλ. Αντ. Δελώνης, *ό.π.*, σ.47-48.

αστικούς είτε στην ύπαιθρο, στο χωριό, κοντά στη φύση. Στους χώρους της πόλης οι πρωταγωνιστές είναι αφενός οι μίζεροι και συμβιβασμένοι μικροαστοί, οι βολεμένοι και αφετέρου οι κοινωνικοί αγωνιστές, οι νέοι, τα αγόρια και τα κορίτσια, που προσπαθούν να παίξουν έναν πρωτοπόρο ρόλο και να σπρώξουν τον τροχό της ιστορίας, να επισπεύσουν την εξέλιξη και την πρόοδο με την αγωνιστική τους διάθεση και την αυτοθυσία τους». ⁹⁴

Αντίστοιχα επιλεγμένα είναι και τα χρονικά πλαίσια. Οι υποθέσεις των μυθιστορημάτων τοποθετούνται σε κρίσιμες ιστορικές περιόδους. Η δικτατορία του Μεταξά, η περίοδος του Μεσοπολέμου, η δικτατορία των συνταγματαρχών του 1967, είναι εποχές που συνταράσσουν την ελληνική κοινωνία. Επίσης, οι δεκαετίες 1970-1980, είναι χρονικές περίοδοι κατά τις οποίες η ελληνική κοινωνία εξελίσσεται, αλλάζει τόσο ο παραδοσιακός οικογενειακός ιστός, όσο και το γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον. Όλα αυτές οι χρονολογίες διακρίνονται από μια απόσταση μεταξύ τους και από το ότι σημάδεψαν τη ζωή της Ζώρζ Σαρή. Η ίδια έζησε από παιδί ως ώριμη γυναίκα αυτά τα χρόνια, μεγάλωσε, ωρίμασε, αγωνίστηκε με φόντο τις παραπάνω συγκλονιστικές εξελίξεις.

Αυτό το προσωπικό βίωμα η συγγραφέας μας το αξιοποίησε λογοτεχνικά για να διαμορφώσει τους χαρακτήρες των έργων της. Έτσι οι ήρωες, παιδιά και ενήλικες, αξιοποιούν το χρόνο και τον τόπο για να δομήσουν ή και να ανασυνθέσουν τα χαρακτηριστικά τους. Ο τόπος και ο χρόνος στέκονται αφορμή, κινητήρια δύναμη για να σκεφτούν, να συζητήσουν, να προβληματιστούν, να ανησυχήσουν, να αντιδράσουν ή να αδρανήσουν, να ωριμάσουν, να ανδρωθούν μέσα από τις δυσκολίες που συνάντησαν, αποτέλεσμα των ιστορικών και πολιτικών αλλαγών. Είναι χαρακτηριστική η επίδραση της δικτατορίας του 1967 στην καθημερινότητα των ηρώων στα *Γενέθλια* και τα *Χέγια*. Στα μυθιστορήματα που μελετήσαμε ο χώρος και ο χρόνος καταλήγουν να είναι βασικοί πρωταγωνιστές και συνδιαμορφωτές της δράσης.

Στις μορφές του ενήλικα δεσπόζει το γυναικείο φύλο, μέσα από διάφορους ρόλους. Κεντρική είναι η μητρική φυσιογνωμία, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω. Μια δευτερεύουσα μητρική μορφή είναι εκείνη της γιαγιάς. «Η γιαγιά έχει ένα καθοδηγητικό, απολυταρχικό ρόλο για την κόρη της, αλλά θετικό για την εγγονή

---

94. Βλ. Ι.Ν. Βασιλαράκης, *ό.π.*, σ.247.

της».⁹⁵ Οι δύο ρόλοι των γιαγιάδων στα έργα *Νινέτ* και *Κρίμα κι άδικο*, προβάλλουν δύο διαφοροποιημένα πρότυπα. Στη *Νινέτ* η γιαγιά Ελέν είναι μια ξένη γυναίκα που έχει γαλουχηθεί με μία άλλη νοοτροπία, διαφορετική προς την ελληνική παράδοση. Αυτή η διαφοροποίηση δηλώνεται ακόμη και από την ενδυμασία. Ενισχυτικά λειτουργούν η εξωτερική εμφάνιση και η μόρφωση. Η γιαγιά Ελέν είναι μια αρχοντική γυναίκα με κοντά άσπρα μαλλιά και προσεγμένο ντύσιμο. Επηρεασμένη από το κοσμοπολίτικο πνεύμα της γαλλικής αποικιοκρατίας ζει στο οικογενειακό σπίτι παρέα με τις αναμνήσεις της και κάποια από τα παιδιά της μεγάλης της οικογένειας. Έζησε μια ευτυχισμένη ζωή πλάι στον άνδρα της απολαμβάνοντας χαρούμενες οικογενειακές στιγμές ηρεμίας και γαλήνης. Αυστηρή ως μητέρα με τα παιδιά της, έχει αλλάξει συμπεριφορά προς τα εγγόνια. Έχοντας συγκεντρώσει την εμπειρία μιας γεμάτης ζωής επιδεικνύει υπομονή, σύνεση και συμβιβαστική διάθεση προς τα ζητήματα της Νινέτ. Αποφεύγει τις εντάσεις, δίνοντας προβάδισμα στη διαλλακτικότητα και τη σύνθεση.

Μια άλλη όψη γιαγιάς γνωρίσαμε στο *Κρίμα κι άδικο*. Η Κορτέσα σχηματίζει την τυπική εικόνα της Ελληνίδας γιαγιάς. Με στοιχειώδη μόρφωση, ζει παραδοσιακά στο χωριό της. Από τη στιγμή που έχασε τον άνδρα της η κοινωνική της θέση είναι εκείνη της χήρας που παύει να έχει προσωπική ζωή. Αφοσιώνεται στα παιδιά της και τα εγγόνια της και νιώθει ζωντανή μόνο μέσα από την προσφορά σε αυτά. Όπως και η γιαγιά Ελέν, μεγάλωσε με αυστηρότητα τα παιδιά της, με βάση τις πατροπαράδοτες συνήθειες και την αγωγή που είχε λάβει και η ίδια. Είναι κοντά στα παιδιά της και τα εγγόνια της, περισσότερο με την έννοια της πρακτικής βοήθειας και λιγότερο συναισθηματικά- τουλάχιστον στην κόρη της.

Στις γυναίκες των μυθιστορημάτων ξεχωριστή θέση έχουν οι μορφές των δασκάλων, καθώς και της νονάς. Προβάλλουν ως γυναίκες σύγχρονες που έχουν διεκδικήσει και πετύχει μια ιδιαίτερη θέση. Είναι επαρκώς μορφωμένες, αρνούνται να ενταχθούν στα παραδοσιακά πρότυπα της αδύναμης γυναίκας που ασχολείται με τις οικιακές εργασίες. Η μόρφωσή τους σε συνδυασμό με τον δυναμισμό, το ανανεωτικό και προοδευτικό πνεύμα τους, τις κατευθύνει στη διεκδίκηση ισότιμης κοινωνικής και επαγγελματικής θέσης με τους άνδρες. Είναι γυναίκες εργαζόμενες που ικανοποιούν προσωπικές φιλοδοξίες καθώς και την ανάγκη της προσφοράς μέσω της καριέρας. Νιώθουν χρήσιμες ακριβώς γιατί δεν περιορίζονται στα κλασικά και τυποποιημένα

---

95. Βλ. Δ. Αναγνωστοπούλου, *ό.π.*, σ.336.

γυναικεία καθήκοντα. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυτές οι γυναικείες μορφές διακρίνονται για το ασυμβίβαστο φρόνημα τους, για την αξιοπρέπεια και για τη σύνεση. Αν και εμφορούνται από τις φεμινιστικές ιδέες της εποχής τους, δεν προκαλούν τα έθιμα, την παράδοση. Αντίθετα σέβονται και προτείνουν το πέρασμα σε μια αλλαγή των παραδοσιακών αντιλήψεων πάντα με μετριοπάθεια και διαλλακτικότητα. Οι ίδιες δεν αρνούνται την προσφορά, ακόμη και με προσωπικό κόστος. «Οι γυναίκες της Ζώρζ Σαρή είναι δεκτικές στην ανθρώπινη επαφή, επιδεκτικές να ακούν και να φροντίζουν τους άλλους, κάποτε στο να «θυσιάζονται» για τους άλλους χάνοντας την προσωπική τους ζωή. Άλλοτε ζουν στην εσωτερικότητα του σπιτιού, της οικογένειας και την ψυχολογική εσωτερικότητα, που προσδιορίζει την ταυτότητα τους, και άλλοτε δραπετεύουν από αυτή είτε παίζοντας με αγόρια όταν είναι μικρές (Νινέτ), είτε αναλαμβάνοντας ενεργή στάση απέναντι στα γεγονότα της προσωπικής τους ζωής ή της ιστορίας του τόπου τους, είτε σπουδάζοντας και προσπαθώντας να κατακτήσουν την επιθυμία τους».⁹⁶

Είναι γυναίκες ενδιαφέρουσες, διαφορετικές, σύνθετες, μονοδιάστατες, μορφωμένες, απλές, ενταγμένες στην καθημερινότητα. Πάνω απ' όλα είναι γυναίκες γνήσιες και αληθινές. «Η ευγενική γοητεία της γυναίκας παραμένει, η ευφυΐα της λιγότερο ή περισσότερο διακριτικά εξυψώνεται μέσα από μια πλουραλιστικότερη απεικόνιση της παρουσιάζεται αληθινότερη και γι' αυτό πιο προσγειωμένη στη σύγχρονη πραγματικότητα».⁹⁷

Η μητρική φιγούρα είναι ο πιο πολυσύνθετος και σφαιρικά ανεπτυγμένος ενήλικος ρόλος στα μυθιστορήματα που μελετήσαμε. «Πρόσωπο ευαίσθητο, με έντονη εσωτερικότητα, ανατρεπτικό και ευφάνταστο, ευάλωτο και δυναμικό, ταυτόχρονα, που κρατάει έναν παιδευτικό και διαπαιδαγωγικό ρόλο, κυρίως μέσα από τη στάση της ζωής της, τις πράξεις της και τις αντιλήψεις της».⁹⁸ Ο ρόλος της είναι κεντρικός. Στα πέντε από τα έξι προς μελέτη μυθιστορήματα από όλα τα χαρακτηριστικά της μητέρας τονίζεται το μητρικό ένστικτο, η ανυπόκριτη και ανυστερόβουλη χωρίς όρια αγάπη της για τα παιδιά.

Στα *Χέγια* η μητρική φιγούρα της Ειρήνης αν και δεν αναπτύσσεται με άμεση δράση, ξεφεύγει από το παραπάνω πλαίσιο. Αυτό που περισσότερο μένει είναι η επιλογή της να προτάξει τα δικά της όνειρα, τις δικές της φιλοδοξίες, τη δική της

96. Βλ. Δ. Αναγνωστοπούλου, *ό.π.*, σ.336.

97. Βλ. Μ. Κανατσούλη, *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα ό.π.*, σ.102.

98. Βλ. Δ. Αναγνωστοπούλου, *ό.π.*, σ.325.

στάση ζωής που ιεραρχεί έναν άλλο κώδικα αξιών και ιδανικών. Σε αυτή τη μητέρα παρακολουθούμε έναν πιο κοινωνικό ρόλο, «αντιπροσωπεύει με τη συνολική στάση ζωής της τη θέληση για δράση, την αγωνιστικότητα και τον δυναμισμό. Οι επεμβάσεις της στα πολιτικά δρώμενα είναι ουσιαστικές και η ρήξη της με το κοινωνικό κατεστημένο θα είναι αποφασιστική και επώδυνη».⁹⁹

Από την άλλη πλευρά παρατηρούμε την κλασική μητρική παρουσία που συνδυάζεται με μια σύγχρονη προοδευτική άποψη. Σ' αυτό το πρότυπο ανήκουν η Έμμα, η Έλλη Ζέη, η Νόρα και η Μαρία Παυλίδη. Είναι μητέρες με ισχυρή προσωπικότητα. Μεγαλωμένες σε ένα αστικό περιβάλλον έχουν λάβει επιμελημένη αγωγή και μόρφωση. Συνακόλουθα, αντιλαμβάνονται διαφορετικά το ρόλο τους ως μητέρες και γυναίκες. Δυναμικές και αποφασιστικές, διακρίνονται για το ανοιχτό τους πνεύμα, την αισιόδοξη διάθεση και το στενό ψυχικό δεσμό με τα παιδιά τους. Εργαζόμενες ή όχι, στέκονται ισότιμα στους επαγγελματικά καταξιωμένους συζύγους τους και συναποφασίζουν για τα οικογενειακά ζητήματα. Ανασύρουν την καρτερικότητα και την υπομονή, μαζί με το μέτρο και τη λογική σε κρίσιμες στιγμές με καίριες και αποτελεσματικές παρεμβάσεις. Δημιουργικός είναι και ο τρόπος αντιμετώπισης των παιδιών τους. Αναγνωρίζουν και σέβονται την προσωπικότητά τους. Αποφεύγουν την ηθικολογία και το διδακτισμό. Στέκονται δίπλα τους και τα ενθαρρύνουν με διαλλακτικότητα και ηπιότητα. Είναι προσωπικότητες ολοκληρωμένες.

Η Έμμα είναι η βασική εκπρόσωπος αυτής της συγκεκριμένης μητρικής φιγούρας. Διαποτισμένη από ένα διαφορετικό πολιτιστικό πνεύμα, διαπαιδαγωγεί τα παιδιά της με ελευθεροφροσύνη. Η ίδια ως μητέρα ανανεώνεται και μαθαίνει διαρκώς μέσα από την οικογενειακή καθημερινότητα. Η γλώσσα της είναι καθημερινή, το ύφος της ανεπιτήδευτο, ο τρόπος σκέψης της μοντέρνος.

Στον αντίποδα βρίσκεται η παραδοσιακή Ελληνίδα μητέρα, όπως τη γνωρίσαμε στα πρόσωπα της Κορτέσας και της κυρά- Λένης. Το ιδιαίτερο και στις δύο περιπτώσεις είναι ότι ως χήρες αναλαμβάνουν αυτόματα αποφασιστικό και κεντρικό ρόλο στις οικογένειές τους. Αναρωτιόμαστε βέβαια αν η θέση τους θα διέφερε σε περίπτωση που υπήρχε ο σύζυγος. Μεγαλωμένες στην ύπαιθρο, έχουν μολιαστεί με συντηρητικές αξίες, τις οποίες και μεταφέρουν στα δικά τους παιδιά. Αισθάνονται ησυχία και ασφάλεια μέσα από τη στασιμότητα της ζωής τους.

---

99. Βλ. Μ. Κανατσούλη, *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα ό π.*, σ.100.

Δυναμικές και αποφασιστικές , όσο και οι προηγούμενες, θεωρούν ότι αυτά που ξέρουν –τα λίγα- αρκούν για την ανατροφή της οικογένειάς τους. Σκληραγωγημένες, κρύβουν με επιμέλεια το συναισθηματισμό τους προς τα παιδιά τους. Παρουσιάζονται λιγομίλητες, αυστηρές και σοβαρές. Όμως σε κρίσιμες και τραγικές στιγμές οι ευαισθησίες τους αποκαλύπτονται και ξεχειλίζουν από αγάπη και τρυφερότητα. Η πλοκή της υπόθεσης, η σύνθεση των χαρακτήρων με αυθόρμητο και φυσικό τρόπο αναδεικνύει τον ισχυρό μητρικό ρόλο και στα έξι μυθιστορήματα.

Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται και οι ρόλοι των πατεράδων. Σφαιρικοί ή επίπεδοι, με λιγότερο ή περισσότερο ανεπτυγμένα τα χαρακτηριστικά τους καταλήγουν να παρουσιάζονται αντιθετικά προς τη μητρική παρουσία και στην πραγματικότητα να αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο τα χαρακτηριστικά της .

Ο πατέρας διαθέτει τα βασικά και τυπικά χαρακτηριστικά του επικεφαλής της οικογένειας. Και στα έξι μυθιστορήματα πρωταρχικό καθήκον του πατέρα είναι η εξασφάλιση των οικονομικών πόρων για την επιβίωση της οικογένειας. Είναι φιγούρες συντηρητικές, ακλόνητες και στιβαρές. Βασικό τους χαρακτηριστικό είναι η επαγγελματική ανέλιξη και καταξίωση. Δε συνοδεύουν τη μόρφωσή τους από σκέψεις και ιδανικά προοδευτικά και μοντέρνα. Η δημοκρατική τους νοοτροπία είναι δεδομένη, όμως σε θέματα οικογενειακών ζητημάτων συχνά καταφεύγουν στην αυστηρότητα και την αυταρχικότητα. Η σχέση τους με τα παιδιά τους κατά βάση είναι καλή. Απουσιάζει το συναισθηματικό δέσιμο, παρόλη την πατρική αγάπη και την τάση προστατευτισμού που επιδεικνύουν. Κρατούν συνειδητά μια απόσταση από την καθημερινότητα των παιδιών τους. Περιγραφικά μπορεί να τους αποδοθεί ο τίτλος του «επιτελικού» πατέρα που αναλαμβάνει δράση στα κρίσιμα και μεγάλα. Ξεκάθαρα μέσα από την εξέλιξη του χαρακτήρα τους αναδεικνύεται εντονότερα ο ισχυρός μητρικός ρόλος.

Πέρα από όλα τα προαναφερθέντα ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό των έργων της Ζώρζ Σαρή είναι η σχέση των ενηλίκων με τα παιδιά. Με γλαφυρό τρόπο περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο ο ενήλικας πρωταγωνιστής αντιμετωπίζει τα παιδιά. Η αντιμετώπιση εξαρτάται άμεσα από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ενήλικου. Οι ήρωες που διαθέτουν μόρφωση, ανοιχτή σκέψη και προοδευτικές αντιλήψεις συμπεριφέρονται με ωριμότητα στα παιδιά. Τα αναγνωρίζουν ως εν δυνάμει ολοκληρωμένες προσωπικότητες. Συνδιαλέγονται μαζί τους με σοβαρότητα, με λογική, με μετριοπάθεια. Ακούνε τους προβληματισμούς τους, συμμερίζονται τις ανησυχίες τους. Δεν τους διδάσκουν. Βρίσκονται εκεί για να τα παροτρύνουν, να τα

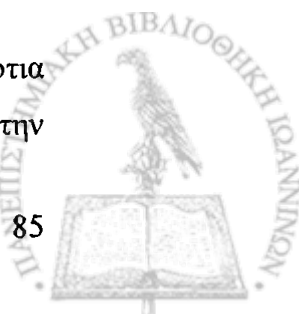
συμβουλεύσουν. Τα αφήνουν να κάνουν λάθη και να μάθουν από αυτά. Αναπτύσσουν μαζί τους σχέση αληθινή, βαθιά και δημιουργική. Αντίθετα οι μονοδιάστατοι και αμετακίνητοι ενήλικοι χαρακτήρες χτυπούν στον τοίχο που οι ίδιοι έχτισαν. Αποθαρρύνουν, επιπλήττουν, απογοητεύουν τα παιδιά με τον αρνητισμό, την αδιαλλαξία, την αυταρχικότητα και την ακαμψία τους.

Εξάλλου οι παιδικοί ήρωες στα έργα της Ζώρζ Σαρή είναι παιδιά με δυναμική προσωπικότητα. Διαθέτουν όλα τα τυπικά χαρακτηριστικά των παιδιών και των εφήβων. Ζωηρά, δημιουργικά, αναζητούν την περιπέτεια και τη γνώση. Ακόμη και αν δεν αντιλαμβάνονται την ιστορική κρισιμότητα των χρονικών περιόδων που ζουν, αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και συμμετέχουν σε εκδηλώσεις αντίδρασης και αντίστασης. Είναι παιδιά και νέοι που χαίρονται τη ζωή τους, που μαθαίνουν μέσα από τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα της ζωής. Νιώθουν την ανάγκη να τους αφουγκραστούν οι μεγάλοι, να τους δώσουν λόγο και ρόλο.

Επιπλέον, αυτό που αναντίρρητα μπορούμε να υποστηρίξουμε είναι ότι η Ζώρζ Σαρή μέσα από όλους αυτούς τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες που περιγράφηκαν στην παρούσα μελέτη, προτείνει ολοκληρωμένα πρότυπα για τα σημερινά παιδιά. Έγινε και παραπάνω λόγος για την ρεαλιστική γραφή της Ζώρζ Σαρή και την πιστή απόδοση της πραγματικότητας. Πέρα από αυτό όμως, η συγγραφέας μας επιλέγει να μιλήσει θετικά για τον κεντρικό ήρωα, είτε είναι παιδί, είτε ενήλικας. Μέσα από την πλήρη και συνολική απόδοση των χαρακτηριστικών του, οργανώνει έναν καμβά που προβάλλει τα προτερήματα και τα χαρίσματα του πρωταγωνιστή. Η Ζώρζ Σαρή δε διστάζει να εξιδανικεύσει τον θετικό ήρωα. Πετυχαίνει με αυτόν τον τρόπο την ταύτιση του αναγνώστη –παιδιού με τον ήρωα και συνακόλουθα τον θαυμασμό του πρώτου και τελικά τη μίμηση των χαρακτηριστικών του πρωταγωνιστή που ελκύνουν και γοητεύουν. Μία αναμφισβήτητη θετική προσφορά για το σύγχρονο παιδί και τον έφηβο, ο οποίος βομβαρδίζεται από μια πληθώρα επιρροών, μέσα στις οποίες τα αληθινά, τα δημιουργικά και τα θετικά πρότυπα σπανίζουν.

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη, γίνεται φανερό ότι το έργο της Ζώρζ Σαρή είναι ανεξάντλητο και αποτελεί ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον πεδίο μελέτης. Η παρούσα μελέτη επικεντρώθηκε στη λογοτεχνική παρουσίαση των μορφών του ενήλικα στα επιλεγμένα έξι μυθιστορήματα και στην έξοχη απόδοσή τους από την συγγραφέα.

Η Ζώρζ Σαρή καταθέτοντας προσωπικά βιώματα, δημιούργησε άρτια λογοτεχνικά κείμενα που μιλούν για την αγάπη, τη φιλία, την οικογένεια, την

ελευθερία, την κατανόηση, την αποδοχή του άλλου. Διακρίνονται για τον πολυπολιτισμικό τους χαρακτήρα, απόλυτα συμβατό με το σύγχρονο κλίμα της παγκοσμιοποίησης. Η έξοχη πλοκή, η ανασύνθεση συγκεκριμένων πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών, η δυνατή ψυχογράφηση των ηρώων και τα διαχρονικά μηνύματα της συγγραφέα, καταλήγουν σε διπλό κέρδος: στην τέρψη του αναγνώστη, και , κυρίως, στη δημιουργική διαπαιδαγώγηση του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστόπουλος Βασ., Δ., *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-1980*, Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1990.

Αναγνωστοπούλου Δ., *Αναπαραστάσεις του γυναικείου στη λογοτεχνία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007.

Βασιλαράκης Ι.Ν., *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Τυπωθήτω, Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 1998.

Γιάκος Δ., *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας από τον ΙΘ΄ αιώνα έως σήμερα*, Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1987.

Δελώνης Αντ., *Εισαγωγή στη μεταπολεμική ελληνική παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982.

Κανατσούλη Μ., *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002.

Κανατσούλη Μ., *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα, Όψεις και απόψεις*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008.

Καρπόζηλου Μ., *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων. Συμβολή στη μελέτη των παιδικών αναγνωσμάτων*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

Κατσίκη-Γκίβαλου Α., *Όταν η Ζόρζ Σαρή, 40 χρόνια προσφοράς στη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους*, Πρακτικά Ημερίδας. Τρίτη 20 Μαΐου 2008, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009.

Κουράκη Χ., *Αφήγηση και λογοτεχνικοί χαρακτήρες. Τα μυθοπλαστικά πρόσωπα στο πεζογραφικό έργο της Ζώρζ Σαρή (1969-1995)*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008.

Περιοδικό *Διαδρομές*, συνέντευξη της Ζώρζ Σαρή, τεύχος 16 Οκτώβριος 1989 Αθήνα.

Σακελλαρίου Χ., *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*, εκδ. Κίνητρο, Αθήνα 1991.

Σαρή Ζ., *Τα γενέθλια*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009.

Σαρή Ζ., *Κρίμα κι άδικο*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999.

Σαρή Ζ., *Νινέτ*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999.

Σαρή Ζ., *Ε.Π.*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2008.

Σαρή Ζ., *Τα στενά παπούτσια*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984.

Σαρή Ζ., *Τα Χέρια*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009.

